Yüz Fikir Kitaplığı

Düşünce ve davranış birbirinden ayrılmaz

1917 Ekim Devrimindeki
DEVLETÇİ SAPMA

◆◆◆

YUSUF ZAMİR

- Marks'a göre komünist toplumun hiçbir aşamasında devlet yoktur. Bütün aşamalarıyla komünist toplum sınıfsız, devletsiz, tahakkümsüz toplumdur.
- Marksist hukuk, sosyalist hukuk diye bir şey yoktur.
- Üretim araçlarının devlet mülkiyeti altına alınması, doğrudan üreticiler ile üretim araçları arasındaki fiili ayrılığı ortadan kaldırmaz, sadece bu ayrılığı genelleştirerek bütün topluma yayar.
- Bir zamanların Sovyetler Birliği, çağdaşı Batı ülkelerinde görülenlerden farklı bir emek örgütlenmesini ortaya koyamamıştır.
- Üretim araçlarının devlet mülkiyeti altına alınması, sermayenin bireysel ya da hisse senetli sahiplik biçimlerinin hukuken ortadan kaldırılması demektir. Maddi varlıklar olarak sermayeyi kapitalistlerin elinden alıp devlete vermek, toplumsal bir ilişki olarak sermayeyi ortadan kaldırmaz.
- Emeğin kurtuluşunun maddi temeli, bilgi yoğun teknoloji yaratan zihinsel emeğe dayalı üretici güçler düzeyidir.
- Dar siyasal akılla kurtuluşu arayan öncü hareketler, bir biçimde devlet iktidarını ele geçirerek toplumu yukarıdan aşağıya dönüştürmeyi hedefleyen ütopik sosyalist hareketlerdir.
- Devrimci teori, işçilerin, mülksüzlerin, ezilenlerin, insanlığı inkâr edilenlerin mücadelesi içinde yeniden üretilemediği sürece, o teorinin bir doktrin olarak katılaşma tehlikesi hep olacaktır.
- Bütün mücadele teorileri, anarşist teoriler, Marksist teoriler, doğruluk iddialarını en sonunda pratikte kanıtlamak durumundadırlar. Pratikle buluşamayan teori, pratiğin yaratacağı yeni olgular temelinde kendini geliştirme, böylece dönüştürücü pratiğe ışık tutma şansından mahrum kalır. Aynı şekilde, tarihsel hareketin eleştirel teorisiyle buluşamayan pratik mücadele de verimsiz olur.

1917 Ekim Devrimindeki
DEVLETÇİ SAPMA

◆◆◆

YUSUF ZAMİR

EL
YAYINLARI

EL KOLEKTİF YAYINLARI: 52
Yüz Fikir Kitaplığı

◆

1917 Ekim Devriminde
Devletçi Sapma
Yusuf Zamir

◆

Birinci Basım
Kasım 2014

◆

Kapak Çalışması
Veli Aydın

◆

Düzelti
Veli Aydın

◆

Basım ve Cilt İşleri
Kayhan Matbaası
Davut Paşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok, 244, Topkapı-İstanbul
Sertifika no: 12156

◆

ISBN 978-975-8674-
Sertifika No: **22761**

◆

EL YAYINLARI
Kocatepe Mh. Tavşan Sk. 18/A
Beyoğlu-İSTANBUL
Tel/faks: 0(212) 361 80 10
elyay2001@mynet.com
www.elyayinlari.com

İçindekiler

Takma aklın amentüsü 9
Terminolojik tahrifat
Bulamaç teori
"Sosyalizm"de zor kullanımı
Paris Komünü sosyalizm mi
Devletli sosyalizm sapması
Hukukun suçüstü röntgeni
Hukuk aklı
Hukuk aklının attığı çürük temel
Toplum mühendisi devlet
"Halk kitlelerini terbiye etmek"
Devlet mülkiyeti-toplumsal mülkiyet
Sosyalizm değil "devlet karteli"

İkinci Enternasyonal zihniyeti 55
Endüstriyel kapitalizmin yükselişi
"Sosyalizm için tam maddi hazırlık"

1917 Şubat-Ekim devrimi 69
Şubat devrimi
İkili iktidar
Fabrika komiteleri
Ekim devrimi

İşçi kontrolü mücadelesi 81
İşçi kontrolü kararnamesi
Fabrika komiteleri-sendikalar-devlet
İşçi kontrolünden devlet kontrolüne
İşçi kontrolünden "işçi yönetimine"
Lisan-ı hal ile söylenen nedir

İşçi kontrolüne karşı Taylorizm 105
Taylorizm
Gastev'in makine fetişizmi
İktidardan önce iktidardan sonra
"İşçi sınıfına karşı kalkan sopa"

Devlet ve toplumsal devrim 123
Devlet fetişizmi
Tek parti diktatörlüğü
Devlet arabasına binmek
Devlet tarafından fethedilmek
Tarih muamması

Tarihsel hareketin eleştirel teorisi 149
Parti "özne" - işçi sınıfı "nesne"
"Haydi ne marifetin varsa göster"

Dipnotlar 159
Kaynakça 165
Dizin 166

Takma aklın amentüsü

Bir zamanların Sovyetler Birliği, bütün meşruiyetini sosyalist toplum olduğu iddiasına dayandırmıştır. Ancak Marks'ın teorisi devletli sosyalizmi asla aklamaz. Onun için Sovyetler Birliği, kendi devletli varlığını onaylayan bir iktidar ideolojisi yaratmıştır. Sovyetler Birliği devleti, Marksizm-Leninizm dediği bu resmi ideolojiyi dünya sol hareketine takma akıl olarak servis etmiştir.

Marksizm-Leninizm'deki Marks referansı göstermeliktir. Takma aklı imal edenler, Marks'ın teorisinin sorgulamasından kurtulmak için iki sinsi operasyon yapmışlardır:

Birincisi, "genç Marks-olgun Marks" hokkabazlığıyla Marks'ın teorisindeki bütünselliği inkâr etmek olmuştur. Marks'taki yabancılaşma, tersine dönmüş dünya, mistik toplumsal ilişkiler, mistik bilinç, eleştiri, tersine çevirme, inkârın inkârı gibi temel kavramlar, "Marks'ın sonradan terkettiği gençlik fikirleridir" yalanıyla bir kenara itilmiştir. Oysa, o kavramlar, Marks'ın ömrü boyunca geliştirdiği eleştirel teorinin dayandığı temelleri verir.

İkinci operasyon, "çağımızın Marksizm'i Leninizm'dir" hipnozuyla adeta Marks'ın eskidiğini ima eden bir bilinçaltı döşemek olmuştur. Böylece, Marks'ın eleştirel teorisi yerine, reel politikaları meşrulaştırmakla işlevli çeşit çeşit Leninizm'leri koymanın yolu açılmıştır.

İleri sürülen Leninizm'ler de, aslında, Lenin'in düşüncesel gelişimini tutarlılıkla yansıtmaz. Takma akıl, Lenin'den işine gelenleri seçip almıştır. Takma akıl, Lenin'in ömrünün sonlarına doğru pratiğin zorlamasıyla sezdiklerini yok saymıştır.

Örneğin Marksizm-Leninizm, Sovyetler Birliği devletini hoş göstermek için aşağıdaki alıntıyı hep öne çıkarmıştır:

> "Rus devrimiyle kazanılmış olanlar geriye dönüşsüzdür. Yeryüzündeki hiçbir güç bunu ortadan kaldıramaz. Yeryüzündeki hiçbir güç Sovyet devletinin yaratılmış olduğu gerçeğini silip atamaz. Bu tarihsel bir zaferdir... Tarihin en büyük buluşu yapılmış, proleter tipte bir devlet yaratılmıştır."(1)

Takma akıl, 1922 başlarına böylesine iddialı konuşan Lenin'in, aynı yılın sonunda acı gerçeği itiraf eden şu tespitlerini ise hasır altı etmiştir:

> "Birleşik bir aygıtın gerekli olduğu söyleniyor. Bu pişkinlik nereden geliyor? Bu pişkinlik, günlüğümün daha önceki bölümlerinden birinde parmak basmış olduğum gibi, Çarlık'tan devralıp biraz da Sovyet yağına buladığımız o aynı Rus *(devlet –YZ)* aygıtından gelmiyor mu?
>
> "... Kendimizin diye adlandırdığımız bu aygıt *(Rus devleti – YZ),* aslında, hâlâ bize oldukça yabancıdır. Bu aygıt bir burjuva ve Çarlık karışımıdır."(2)

1991'de Çarlık'ın üç renkli bayrağını göndere çeken devlet, o zamana kadar orak-çekiçli kızıl bayrağın arkasına saklanmış olan aynı Rus devletidir.

Devlet ve Devrim, Marksizm-Leninizm'in omurgasını teşkil eder. Çünkü, devletli sosyalizm safsatasını akla uygunmuş gibi gösteren zihinsel illüzyonların çoğu o kitaptan kaynaklanır. Onun için *Devlet ve Devrim*, "reel sosyalizm" sorgulanmasın, illüzyon devam etsin diye amentü haline getirilmiştir.

Terminolojik tahrifat

Marks, 1875'de kaleme aldığı *Gotha Programının Eleştirisi*'nde, komünist toplumun içinde "komünist toplumun birinci aşaması" ve "komünist toplumun daha yüksek bir aşaması" diye iki aşamadan söz etmiştir. Marks'ın ölümünden sonra, Marks'ın "komünist toplumun birinci aşaması" dediğine "sosyalizm", "komünist toplumun daha yüksek bir aşaması" dediğine de "komünizm" ya da "tam komünizm" diyen bir terminoloji uydurulmuştur.

Oysa Marks, sosyalizm ile komünizm terimlerini, geleceğin komünal insanlığını adlandırmada birbirlerinin yerine geçen eşanlamlı terimler olarak kullanmıştır. *Marks hiçbir yazısında komünist toplumun birinci aşamasına sosyalist toplum dememiştir.*

Marks'ın terminolojisi bu şekilde çarpıtıldıktan sonra, Marks'ın teorisini tahrif etmenin yolu açılmıştır. Böylece yaratılan zihin kargaşasında sosyalist toplum terimi, yanlış olarak,

- Kâh kapitalist toplumdan komünist toplumun birinci aşamasına geçiş toplumu anlamına,

- Kâh komünist toplumun birinci aşaması anlamına,

- Kâh bu her iki durumu da kapsar tarzda kullanılır olmuştur.

İkinci Enternasyonal, sosyalist toplum terimiyle yukarıdaki gibi oynayarak teoriyi tahrif etmiştir. Oysa sosyalist toplum, ne kapitalist toplumdan komünist toplumun birinci aşamasına geçiş toplumudur, ne komünist toplumun birinci aşamasıdır, ne de her ikisini kapsayan bir dönemdir. Sosyalist toplum, bütün aşamaları içinde olmak üzere komünist toplumun ta kendisidir. Örneğin, "komünist toplumun birinci aşaması" ifadesi ile "sosyalist toplumun birinci aşaması" ifadesi aynı anlama gelir. Keza, "kapitalizmden sosyalizme geçiş" ile "kapitalizmden komünizme geçiş" aynı anlama gelir.

Marks'ın yazıları İkinci Enternasyonal'in uydurduğu terminolojiyle okununca, komünist toplumun birinci aşamasına açılan devrimci dönüşüm dönemi üstüne söylenenler ile komünist toplumun birinci aşaması üstüne söylenenler birbirine karışır. Tahrif edilmiş terminolojik yükle Marks'ı okumanın, zihinde nasıl bir kargaşa yarattığını aşağıdaki örnekte görelim:

> "Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm dönemi yer alır. Buna bir de siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, bu dönemde *devlet proletaryanın devrimci diktatörlüğünden* başka bir şey olamaz."(3)

Marks'ın kendi terminolojisine sadık bir okuma, Marks'ın yukarıdaki paragrafını şöyle anlamak durumundadır:

"Kapitalist toplum ile komünist toplumun birinci aşaması arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm dönemi yer alır. Buna bir de siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, bu dönemde devlet *proletaryanın devrimci diktatörlüğünden* başka bir şey olamaz."

Marks'ın cümleleri Marks'ın kendi terminolojisine uygun olarak yukarıdaki gibi okununca hiçbir anlam kayması olmaz. Marks'ın anlatmak istediği, özüne sadık kalarak ifade edilmiş olur.

Marks'ın yukarıda sunduğu teorik modelin ana hatlarını şöyle maddeleyebiliriz:

1. Kapitalist toplum ile komünist toplumun birinci aşaması arasında devrimci dönüşüm dönemi vardır.

2. Bu devrimci dönüşüm dönemi üstüne proletaryanın devrimci diktatörlüğü oturur.

3. Devrimci dönüşüm dönemi bittikten sonra, yani proletaryanın devrimci diktatörlüğü sönümlendikten sonra komünist toplumun birinci aşaması başlar.

Şimdi İkinci Enternasyonal'in uyduruk terminolojisiyle aklı bağlanmış birinin, yani "komünist toplumun birinci aşaması"na sosyalist toplum, "komünist toplumun daha yüksek bir aşaması"na komünist toplum denir tuzağına düşmüş bir zihnin,

Marks'ın yukarıdaki paragrafını nasıl anlayacağına bakalım:

"Kapitalist toplum ile komünist toplumun daha yüksek bir aşaması arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm dönemi yer alır. Buna bir de siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, bu dönemde devlet *proletaryanın devrimci diktatörlüğünden* başka bir şey olamaz."

Bu durumda şöyle bir zihinsel çorbayla karşı karşıya kalırız:

1. Kapitalist toplum ile komünist toplumun daha yüksek bir aşaması arasında komünist toplumun birinci aşaması demek olan sosyalist toplum vardır. Siyasal iktidarın alınmasıyla komünist toplumun birinci aşamasına, yani sosyalist topluma geçilir. Sosyalist toplum, "tam komünizm"e geçiş toplumudur. Komünist toplumun birinci aşamasında "devlet *proletaryanın devrimci diktatörlüğünden* başka bir şey olamaz". O halde, proletarya diktatörlüğü ile komünist toplumun birinci aşaması, yani sosyalist toplum örtüşür!

2. Kapitalist toplum ile komünist toplumun daha yüksek bir aşaması arasında komünist toplumun birinci aşaması demek olan sosyalist toplum vardır. Ondan önce bir de devrimci dönüşüm dönemi vardır. Proletarya diktatörlüğü her ikisini birden kapsar!

Bulamaç teori

Devlet ve Devrim, komünist toplumun birinci aşamasına

geçişin yaşanacağı devrimci dönüşüm dönemi ile komünist toplumun birinci aşamasını birbirine karıştıran bulamaç bir teori ileri sürmüştür.

Aşağıdaki alıntı, *Devlet ve Devrim*'deki "komünist toplumun birinci evresi" başlıklı bölümü takip eden "komünist toplumun yüksek evresi" başlıklı bölümün son üç paragrafıdır. Başlıkların sıralanışı, anlatım kurgusu ve son cümlenin "o zaman, komünist toplumun birinci evresinden üst evresine ... geçişin kapısı ardına dek açılacaktır" diye bağlanmış olması, o cümlenin üstündeki iki paragrafta komünist toplumun birinci evresinin tasvir edilmek istendiğini göstermektedir:

> "Toplumun bütün üyeleri ya da hiç olmazsa toplumun büyük çoğunluğu, devleti *kendileri* yönetmeyi öğrendiği, bu işi kendi ellerine aldığı andan itibaren, cüzi kapitalist azınlık üzerinde, kapitalist alışkanlıklarını korumak isteyen kibar tabaka üzerinde ve kapitalizm tarafından iyice yozlaştırılmış olan işçiler üzerinde denetimi sağladığı andan itibaren herhangi bir yönetim ihtiyacı hepten ortadan kalkmaya başlar. Demokrasi ne kadar tam olursa, demokrasinin gereksiz duruma geleceği an da o kadar yakın olur. Silahlı işçilerden oluşan 'devlet' ne kadar demokratik ise, ne kadar 'artık kelimenin tam anlamıyla bir devlet değil' ise, devletin *her biçimi* de o kadar çabuk sönmeye başlar.
>
> "*Herkesin* toplumsal üretimi yönetmeyi öğrendiği ve fiilen bağımsız olarak yönettiği zaman, herkesin bağımsız olarak muhasebeyi tuttuğu ve asalakları, zengin çocuklarını, dolandırıcıları ve 'kapitalist geleneklerin' öteki 'koruyucuları'nı denetlediği zaman, halkın muhasebe ve denetiminden paçayı kurtarmak kaçınılmazlıkla öylesine zor ve ender bir istisna olacaktır ki, muhtemelen öylesine çabuk ve sert bir cezayla karşı-

> laşacaktır ki, (silahlı işçiler pratiktir, duygusal entelektüel değildir ve kendileriyle alay edilmesine asla izin vermezler), toplumun basit ama temel kurallarına uyma *zorunluluğu* kısa zamanda *alışkanlık* haline gelecektir.
>
> "O zaman, komünist toplumun birinci evresinden üst evresine, onunla birlikte devletin tamamen sönmesine geçişin kapısı ardına dek açılacaktır."(4)

Devlet ve Devrim'in yukarıda ileri sürdüğü komünist toplumun birinci aşaması teorisinin ana hatları şunlardır:

1. Komünist toplumun birinci aşaması içinde,
   a) "cüzi kapitalist azınlık",
   b) "kapitalist alışkanlıklarını korumak isteyen kibar tabaka",
   c) "kapitalizm tarafından iyice yozlaştırılmış olan işçiler",
   d) "asalaklar, zengin çocukları, dolandırıcılar, 'kapitalist geleneklerin' öteki 'koruyucuları'" vardır!

2. Komünist toplumun birinci aşamasında herkes toplumsal üretimi yönetmeyi bilmemektedir. Demek ki, komünist toplumun birinci aşamasında toplumsal üretimi yönetmeyi bilen ve yöneten, "herkes"ten ayrı bir kesim bulunmaktadır!

3. Komünist toplumun birinci aşamasında devlet tamamen sönmemiştir!

Komünist toplumun birinci aşamasını yukarıdaki gibi tasvir girişimi, vahim bir teorik şaşkınlığı ele verir. Yukarıdaki

maddelerde söylenenler, doğru bir teorik çerçevede, doğru kavramlarla yeniden formüle edilerek kapitalist toplumdan komünist toplumun birinci aşamasına geçişin yaşanacağı devrimci dönüşüm dönemini tasvir etmede kullanılabilir, ama komünist toplumun birinci aşamasını tasvir etmede asla kullanılamaz.

Marks'a göre, sınıfların, devletlerin, yönetenler ile yönetilenler ayrımının ortadan kaldırılması, kısacası, yeni insanın, yani komünal insanlığın yaratılması, kapitalist toplumdan komünist toplumun birinci aşamasına geçişin yaşanacağı dünya-tarihsel toplumsal devrim döneminde gerçekleşir. *Devlet ve Devrim* ise dünya-tarihsel toplumsal devrim döneminde gerçekleşmesi gerekenleri komünist toplumun birinci aşamasına taşıyarak Marks'ın teorisini bozmuştur.

"Sosyalizm"de zor kullanımı

Devlet ve Devrim'in, her okuyucunun kendi meşrebine göre çekiştirmesine müsait muğlak bir anlatımı vardır. Çünkü, *Devlet ve Devrim*, Marks'ın net olarak tanımlanmış terminolojisi yerine, İkinci Enternasyonal icadı bulanık terminolojiyi kullanmıştır.

Devlet ve Devrim'in komünist toplumun birinci aşamasına "sosyalizm", daha sonraki aşamaya ise "komünizm" ya da "tam komünizm" dediğini akılda tutarak aşağıdaki alıntıyı okuyalım:

"Sosyalizm için uğraşırken biliyoruz ki, sosyalizm gelişerek

> komünizme varacak ve bu nedenle, genel anlamda insanlara karşı zor kullanma gereği, insanın insana, nüfusun bir bölümünün nüfusun öteki bölümüne *boyun eğme* gereği tamamen ortadan kalkacaktır. Çünkü insanlar, *zor kullanımı ve boyun eğme olmaksızın*, toplumsal yaşamın temel koşullarına uymaya *alışmış olacaklar.*"(5)

Alıntının mantıksal açılımını şöyle yapabiliriz:

- "Genel anlamda insanlara karşı zor kullanma gereği, insanın insana, nüfusun bir bölümünün nüfusun öteki bölümüne *boyun eğme* gereği" ne zaman "tamamen ortadan kalkacaktır"?

- "Sosyalizm" gelişerek "komünizm"e vardığı zaman ortadan kalkacaktır!

Demek ki, *Devlet ve Devrim*'e göre, komünist toplumun birinci aşamasında insanlara karşı zor kullanımı vardır, nüfusun bir bölümünün nüfusun öteki bölümüne boyun eğmesi vardır!

- Peki, "sosyalizm" gelişerek "komünizm"e vardığında neden zor kullanımı ve boyun eğme ortadan kalkmış olacaktır?

- "Çünkü insanlar, *zor kullanımı ve boyun eğme olmaksızın*, toplumsal yaşamın temel koşullarına uymaya *alışmış olacaklar*"dır.

O halde, komünist toplumun birinci aşamasındaki zor kullanarak boyun eğdirmenin amacı, insanları "toplumsal ya-

şamın temel koşullarına uymaya", yani komünal davranmaya alıştırmaktır.

Yukarıdaki çözümleme, alıntının arka plânında yatan şu kabulleri açık eder: Komünal toplumun birinci aşamasında komünal faaliyet bilinci herkeste içsel değildir. Onun için, zor kullanarak insanları terbiye etmek, onlara komünal faaliyet alışkanlığı kazandırmak gerekir.

Olabilir, netice itibarıyla bu da bir teoridir. Ancak Marks'ın teorisi bu değildir.

Marks, komünal faaliyet bilincinin yığınsal olarak üretilmesini, yani komünal insanın yığınsal olarak yaratılmasını komünist toplumun birinci aşamasına bırakmaz. Marks'a göre, komünist bilinç, toplumsal devrim dönemi boyunca derinleşecek olan eleştirel, devrimci, kurucu mücadelelerin insanları dönüştürmesiyle kazanılacaktır. Toplumsal devrim dönemi içinde komünist bilinç yığınsal olarak üretilmedikçe komünist toplumun birinci aşamasına geçiş zaten mümkün değildir:

> "Hem bu komünist bilincin yığınsal çapta üretilmesi için hem de davanın başarısı için insanların yığınsal çapta dönüşüm geçirmesi gereklidir. Böyle bir dönüşüm, ancak pratik bir hareket içinde, bir *devrim* içinde hayata geçebilir. Bu devrim, demek ki, yalnızca *egemen* sınıf başka bir yolla devrilemediği için değil, fakat aynı zamanda, onu *deviren* sınıf geçmiş çağlardan beri birikegelen kirden kendisini ancak bir devrim içinde arındırmayı başarabileceği ve toplumu yeni bir biçimde kurmaya uygun hale gelebileceği için de gereklidir."(6)

Marks'a göre, komünal toplumun kurulabilmesi için ne-

lerin olması gerekir?

1. Komünist bilincin yığınsal çapta üretilmesi gerekir.

2. Komünist bilincin yığınsal çapta üretilmesi için insanların yığınsal çapta dönüşüm geçirmesi gerekir.

3. İnsanların yığınsal çapta dönüşmesi, ancak pratik bir hareket içinde, yani bir devrim içinde mümkündür.

4. Egemen sınıfı deviren sınıfın bu devrim içinde geçmiş çağlardan beri birikegelen kirden kendisini arındırması gerekir.

Demek ki, komünist toplumun birinci aşamasına geçebilmek için toplumsal devrim dönemi boyunca herkesin yığınsal olarak arınıp dönüşerek komünist bilinci üretmesi gerekir.

Dünya-toplumsal çapta böyle bir arınma ve dönüşüm sürecinden geçildikten sonra varılacak olan komünist toplumun birinci aşamasında, "cüzi kapitalist azınlık"tan, "kapitalist alışkanlıklarını korumak isteyen kibar tabaka"dan, "kapitalizm tarafından iyice yozlaştırılmış olan işçiler"den, "asalaklar, zengin çocukları, dolandırıcılar, 'kapitalist geleneklerin' öteki 'koruyucuları'"ndan, zor kullanarak boyun eğdirmeden bahsetmek mümkün değildir.

Paris Komünü sosyalizm mi

Kapitalist toplumdan komünist toplumun birinci aşamasına geçiş, insana yabancılaşmış faaliyete karşı inatçı, çok boyutlu, bütün insanlığı dönüştürücü, eleştirel, devrimci, kurucu mücadelelerin yaşanacağı uzun bir toplumsal devrim döneminin tamamlanmasıyla mümkündür.

İkinci Enternasyonal, koşulların ve insanların baştan başa dönüştürüleceği dünya-tarihsel devrimci dönüşüm dönemini idrak edemediği için, onun yerine, tek ülkede ekonominin devlet mülkiyeti altında yeniden örgütleneceği kısa bir takvimsel geçiş sürecini koymuştur. İkinci Enternasyonal saflarındaki ortalama algılama, siyasal iktidarın alınıp üretim araçları üstünde devlet mülkiyetinin kurulmasıyla komünist toplumun birinci aşamasının başlayacağı şeklindedir.

Oysa Marks'a göre, proletaryanın siyasal iktidarı fethetmesiyle, "toplumun eski örgütlenmesi", yani ücretli emek-sermaye düzeni ortadan kalkmış olmaz:

> "Proletarya hükümet iktidarını fethedince, onun düşmanları ve toplumun eski örgütlenmesi henüz ortadan kalkmamıştır. ... Proletarya hâlâ bir sınıf olarak durmaktadır. Sınıf mücadelesinin ve sınıfların varlığının dayandığı ekonomik koşullar *(meta, değer, para, ücretli emek, sermaye koşulları –YZ)* hâlâ ortadan kalkmamıştır."(7)

Marks, aynı fikri, Paris Komünü analizlerinde de işlemiştir. Marks'ın Paris Komünü yazılarında vurguladığı üzere, kapitalizmin tasfiye edilip sosyalizmin kurulması "ancak zamanla iler-

leyen bir iştir". Dolayısıyla, sosyalizme ulaşmak için "koşulların ve insanların dönüştüğü tarihsel süreçler dizisinden", yani uzun bir toplumsal devrim döneminden geçmek gerekir:

> "İşçi sınıfı, sınıf mücadelesinin değişik aşamalarından geçmek zorunda olduğunu biliyor. İşçi sınıfı biliyor ki, emeğin köleliğinin ekonomik koşulları *(kapitalizm –YZ)* yerine özgür ve birleşmiş emeğin koşullarının *(sosyalizmin –YZ)* gelmesi ancak zamanla ilerleyen bir iştir."(8)

> "İşçi sınıfı Komün'den mucizeler beklemiyordu. İşçi sınıfının kararnâmeler çıkararak uygulamaya sokulacak hazır ütopyaları yoktur. İşçi sınıfı, kendi kurtuluşunu gerçekleştirmek için ... uzun mücadelelerden, koşulların ve insanların dönüştüğü tarihsel süreçler dizisinden geçmek zorunda olduğunu biliyor."(9)

Siyasal iktidarın alınmasıyla komünist toplumun birinci aşamasının başlayacağını sanan İkinci Enternasyonal zihniyeti aşağıdaki satırlara şöyle yansımıştır:

> "Kautski'ye göre, mademki sosyalizmde seçilmiş görevliler kalacaktır, o halde memurlar da bürokrasi de kalacaktır! İşte yanıldığı yer tam da budur. Marks, Komün örneğine referans vererek göstermiştir ki, sosyalizmde görevliler, seçimle iş başına gelmelerinin yanı sıra, *ayrıca* her an görevden geri çağırma ilkesi uygulandığı *ölçüde*, maaşları ortalama bir işçi ücreti düzeyine indirildiği *ölçüde* ve parlamenter kurumlar yerine 'aynı anda hem yürütmeci hem de yasamacı olan ve işleyen yapılar' geçtiği *ölçüde* 'bürokrat' olmaktan, 'memur' olmaktan çıkarlar."(10)

> "Marks, Komün örneğine referans vererek göstermiştir ki,

sosyalizmde görevliler ...” ifadesi, Marks’ın Paris Komünü’nü komünist toplumun birinci aşaması olarak gördüğü yolunda bir izlenim uyandırmaktadır. *Devlet ve Devrim*, uyandırdığı bu izlenimle, Marks’ın söylemediğini söylemiş gibi göstermiştir.

Marks, Paris Komünü’nü, sosyalist toplum olarak değerlendirmiş değildir. Marks, Paris Komünü’nü, proletarya diktatörlüğü girişimi olarak görmüştür.

Proletarya diktatörlüğü döneminde, yani devrimci dönüşümler döneminde kapitalist ilişkilerin tasfiyesi ve komünal insanlığın kuruluşu henüz tamamlanmış değildir. Bu nedenle, dünya-tarihsel devrimci dönüşümler dönemi komünal insanlığın başlayacağı teorik eşiğin öncesinde yer alır. Paris Komünü, proletarya diktatörlüğü girişimi olarak, sosyalist toplumsal devrimin ilk ateşini yakmıştır.

Görevlilerin seçimle iş başına gelmeleri, her an görevden geri çağrılabilmeleri, maaşlarının ortalama bir işçi ücreti düzeyinde olması, parlamentonun yerini “aynı anda hem yürütmeci hem de yasamacı olan ve işleyen yapılar”ın alması, Paris Komünü pratiğinin proletarya diktatörlüğünü hayata geçirme yolundaki harikulade buluşlarıdır.

Bu önlemler, o zamanki sınırlı gelişme koşullarında, devrimci pratiğin yarattığı son derece ufuk açıcı önlemlerdir. Dünya-tarihsel mücadeleler geliştikçe, bu önlemler de aşılacak, defalarca yepyeni çözümler bulunacak ve onlar da aşılacaktır.

Bütün aşamalarıyla komünist toplum sınıfsız, devletsiz

bir toplumdur. Dünya-tarihsel toplumsal devrim dönemi tamamlanıp komünist toplumun birinci aşamasına varılınca, ne Paris Komünü tipi önlemlerden ne de mücadele derinleştikçe bulunacak başka yaratıcı çözümlerden, ne proletaryadan ne de diktatörlüğünden eser kalacaktır.

Devlet ve Devrim'in Paris Komünü'nün getirdiği işleyişleri komünist toplumun birinci aşamasındaki işleyişlermiş gibi sunması vahim bir teorik kargaşaya yol açmıştır.

Devletli sosyalizm sapması

Marks, proletarya diktatörlüğünü, kapitalist toplumdan komünist toplumun birinci aşamasına geçişin yaşanacağı devrimci dönüşüm dönemine yerleştirmiştir. Lenin ise, proletarya diktatörlüğünü, devrimci dönüşüm döneminin başından komünist toplumun ikinci aşamasının başlamasına kadar çekip uzatarak Marks'ın teorisini değiştirmiştir:

> "Marks *Gotha Programının Eleştirisi*'nde şöyle yazar: 'Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm dönemi yer alır. Buna bir de siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, bu dönemde devlet proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olamaz.' Şimdiye kadar bu doğru, sosyalistler arasında tartışma götürmemiştir. Bu doğru, muzaffer sosyalizmin gelişerek tam komünizme varmasına kadar devletin var olacağı olgusunun kabul edilmesini de içerir."(11)

Lenin, yukarıdaki satırlarda, içinde yetiştiği İkinci Enternasyonal terminolojisi uyarınca, komünist toplumun

birinci aşamasına "sosyalizm", ikinci aşamasına ise "tam komünizm" demektedir. Alıntı, proletaryanın devrimci diktatörlüğünün komünist toplumun birinci aşamasının başlamasına kadar sürdüğü doğrusunun sosyalistler arasında tartışma götürmediğini teslim etmektedir. Ancak Lenin, takip eden cümlede hiçbir gerekçe göstermeksizin Marks'ın bu teorisini değiştirmiştir. Lenin, proletarya diktatörlüğünü komünist toplumun birinci aşamasının bitip "tam komünizm" dediği ikinci aşamanın başlamasına kadar uzatmıştır.

Lenin, aynı keyfi tutumu *Devlet ve Devrim*'de de sürdürmüştür:

> "Komünizmin 'üst' evresi gelinceye kadar, sosyalistler toplumdan ve *devletten* emek ve tüketim ölçüsü üzerinde en sıkı denetim uygulamasını isterler. Fakat bu denetim kapitalistlerin mülksüzleştirilmesiyle, kapitalistler üzerinde işçi kontrolünün kurulmasıyla başlamalı ve bürokratlar devleti tarafından değil, fakat silahlı işçiler devleti tarafından uygulanmalıdır."(12)

Görüldüğü gibi, *Devlet ve Devrim*'e göre "silahlı işçiler devleti", "komünizmin 'üst' evresi gelinceye kadar", yani komünist toplumun birinci aşamasının bitip ikincisinin başlamasına kadar sahnededir.

Marks'a göre komünist toplumun hiçbir aşamasında devlet yoktur. *Devlet ve Devrim*'e göre komünist toplumun birinci aşaması devletli olur. Bu ikisi yan yana savunulamaz. Hiçbir hamaset bu açık çelişkinin üstünü örtemez.

Marks'ın *Gotha Programının Eleştirisi*'nde eleştirdiği devletli sosyalizm anlayışı, sonradan İkinci Enternasyonal'e egemen olmuştur. Lenin, *Devlet ve Devrim*'de, zamanın ana akım solunu temsil eden İkinci Enternasyonal'in parlementocu siyasetini eleştirmiştir. Ancak, İkinci Enternasyonal'in devleti komünist toplumun birinci aşamasına monte eden tutumunu sürdürmüştür:

> "Ama sosyalizm ile komünizm arasındaki bilimsel ayrım açıktır. Genel olarak sosyalizm denileni, Marks komünist toplumun 'birinci' ya da alt evresi olarak adlandırmıştır. ...
>
> "Komünizm birinci evresinde ya da birinci aşamasında, ekonomik bakımdan henüz tam anlamıyla olgunlaşmış, kapitalizmin gelenek ya da izlerinden henüz tamamen kurtulmuş olamaz. Bundan ötürü, komünizmin birinci evresinde '*burjuva* hukukun dar ufku'nun korunması gibi ilginç bir olguyla karşılaşıyoruz. Kuşkusuz, *tüketim* mallarının dağıtımına ilişkin burjuva hukuku kaçınılmaz olarak *burjuva devletin* varlığını öngörür. Çünkü hukukun koyduğu kurallara uymaya *zorlayacak* bir aygıt olmaksızın hukuk hiçbir şey değildir.
>
> "Bundan şu sonuç çıkar ki, komünizmde belli bir süre yalnızca burjuva hukuk değil, fakat hatta burjuvazisiz burjuva devleti de kalır!
>
> "Bu bir paradoks ya da Marksizmin olağanüstü derin içeriğini çalışmak için ufacık bir çaba harcamamış insanların onu suçladığı türden bir diyalektik kelime oyunu gibi görünebilir.
>
> "Oysa yeninin içinde eskinin kalıntılarının varlığını koruması, hem doğada hem toplumda, yaşamın her adımında karşımıza çıkar. Marks komünizme bir 'burjuva' hukuku kırıntısını keyfi olarak sokmamıştır. Yalnızca kapitalizmin *rahminden* çıkan bir toplumda ekonomik ve siyasal olarak kaçınılmaz olana işa-

ret etmiştir."[13]

Alıntı, sosyalist toplum ile komünist toplum arasında "bilimsel" bir ayrım olduğu iddiasıyla yola çıkıyor. Sonra, Marks sosyalizm ile komünizmi aynı anlamda kullandığı halde, alıntı, bizim sosyalizm dediğimize Marks komünist toplumun birinci aşaması demiştir çevikliğiyle terminolojik bir operasyon yapıyor. Böylece, İkinci Enternasyonal'in icat ettiği ayrıma "bilimsel" destek bulmak için Marks'ın teorisini kullanışlı hale getirmeye çalışıyor.

Şimdi, yukarıdaki alıntının mantıksal çözümlemesine geçebiliriz:

1. Komünist toplumun birinci aşamasında "*tüketim* mallarının dağıtımına ilişkin burjuva hukuku" vardır.

2. Bu durum "kaçınılmaz olarak *burjuva devletin* varlığını öngörür".

3. Komünist toplumun birinci aşamasında "*tüketim* mallarının dağıtımına ilişkin burjuva hukuku"nun varlığı niye "*burjuva devletin* varlığını öngörür"?

4. Çünkü hukukun kendi başına bir yaptırım gücü yoktur. Hukukun koyduğu kurallara uymaya zorlayacak bir aygıt olması gerekir.

5. Sonuç: *Devlet ve Devrim*'e göre komünist toplumun birinci aşamasında, *zorlayıcı bir aygıt olarak*, burjuvazisiz burjuva devleti vardır!

Alıntıda ileri sürülen "hukukun koyduğu kurallara uymaya *zorlayacak* bir aygıt olmaksızın hukuk hiçbir şey değildir" önermesi, mevcut tahakküm ilişkileri dünyasında geçerli olan bir önermedir. Gerçekten de arkasında devletin yaptırım gücü olmayan bir hukuktan bahsetmek mümkün değildir. Başka bir deyişle, hukuktan söz edildiği anda onun arkasındaki devletin varlığı da zımnen kabul edilmiş demektir.

Ancak sorun, insanların kendi faaliyetlerinin insanlara hükmettiği şimdiki toplum karikatüründe geçerli olan bu önermenin, komünist toplumun birinci aşaması için söylenmiş olmasıdır.

Devletin varlığı, toplumun yarılmışlığının, insanların insana aykırı ilişkilerin tahakkümü altında olduğunun itirafıdır. Eğer devlet varsa, doğrudan üreticiler özgürce birleşmiş, yani komünalleşmiş değildir. Eğer devlet varsa, insanlar arasındaki ilişkileri kuran özgür-komünal iradeleri değil, fakat metaın, değerin, paranın insana yabancı, otonom iradesidir. "Silahlı işçilerden oluşmuş devlet" diye, "hukukun koyduğu kurallara uymaya zorlayacak bir aygıt" diye açıkça tahakküme referansla tarif edilen aygıtın komünist toplumun hiçbir aşamasında yeri yoktur.

Devlet ve Devrim'deki "Marks, komünizme bir 'burjuva' hukuku kırıntısını keyfi olarak sokmamıştır" iddiası doğru değildir. Marks, *Gotha Programının Eleştirisi*'nde "burjuva hukuk" diye bir kavram kullanmamıştır. Marks'ın *Gotha Programının Eleştirisi*'nde kullandığı kavram, "burjuva hak" kavramıdır. Burjuva hukuk, kapitalist toplumdaki gayri şahsi tahaküm ilişkilerinden yükselen ve arkasına devlet aygıtını,

devletin yaptırım gücünü alan üstyapı kurumudur. Burjuva hak ise, eşitsizliğe dayalı eşit hak normu demektir. Bu norm, kendi başına, tahakküm ilişkilerini, devleti varsaymaz.

Devlet ve Devrim'in Marks'taki "burjuva hak" tabirini "burjuva hukuk" diye okuması ve bu yanlış okumadan hareketle komünist toplumun birinci aşamasına devleti monte etmesi, mevcut insana aykırı dünyadaki tahakküm ilişkilerini makyajlayarak komünist toplumun içine sokan ucube bir teori doğurmuştur.

Mevcut tersine dönmüş dünyada yabancılaşmış faaliyet, kırık kırık, parça parça bir toplum illüzyonu yaratmaktadır. Çeşitli dallarıyla ekonomi alanı ayrı yerde, çeşitli örgütlenmeleriyle siyaset alanı ayrı yerdedir. Ekonominin işleyişi, sivil toplum, hukuk kurumu, devlet aygıtı hep ayrı ayrı örgütlenmiştir. Metaın, değerin, paranın, sermayenin insana yabancı iradesi, bu parçalı yapının içinden geçerek insanları tahakküm altına almaktadır.

Komünal topluma geçiş, tarih boyunca insana aykırı biçimler altında parçalı gelişegelmiş olan insan faaliyetinin bir bütün haline getirilerek insana geri döndürüleceği uzun bir devrimci dönüşümler döneminin tamamlanmasıyla mümkündür. Komünal toplumda, insanların kendi yabancılaşmış faaliyetleri insanların efendisi değil, fakat insanlar kendi komünal faaliyetlerinin efendisi olacaktır. Komünal toplumun hiçbir aşamasında, toplumsal yarılmadan doğan ekonomi ile siyaset alanı ayrılığı, devlet, resmi organlar, hukuk gibi kurumlar bulunmayacaktır. Bütün bunlar, bugünkü insana yabancılaşmış faaliyetin yaratımlarıdır.

Hukukun suçüstü röntgeni

Burjuva hukukun klâsik kaynağı Roma hukukudur. Roma İmparatorluğu, esas olarak, *kişisel bağımlılık ilişkilerine*, yani insanlar arasındaki doğrudan tahakküm ilişkilerine dayanıyordu. Ancak, Roma İmparatorluğu'nun bağrında meta mübadelesi de gelişmekteydi. İmparatorluk sathında yayılmakta olan meta ilişkileri, yani *nesneler aracılığıyla kurulan insan ilişkileri*, zamanla, kendine uygun bir *gayri şahsi* hukuk ihtiyacı yarattı. Roma hukuku, gelişmesinin başlarında olan meta ilişkilerinin, çağına göre ileri düzeyde bir soyutlaması olarak doğdu.

Meta ilişkileri, metalar arasındaki toplumsal ilişkiler demektir. Meta mübadelesinde insanlar arasındaki toplumsal ilişkileri, *doğrudan doğruya* insanların kendileri değil, fakat insanların kendi kişiliklerini içinde erittikleri metalar kurar. Başka bir deyişle, meta ilişkileri içindeki insanlar, birbirleriyle, sahibi oldukları metalar aracılığıyla *dolaylı* toplumsal ilişkiler kurarlar.

Meta mübadelesinin yarattığı toplum illüzyonunda, meta mübadelecileri kendi faaliyetlerinin efendisi değil, fakat kendi faaliyetleri meta mübadelecilerinin efendisidir. Meta mübadelecileri, yani yalıtık bireyler, kendi yabancılaşmış faaliyetleriyle yarattıkları metaın, değerin, paranın esiri oldukları için gayri şahsi bir tahakküm altındadırlar.

Roma hukuku düpedüz meta ilişkileri hukuku demektir. Roma hukuku, metalar aracılığıyla kurulan toplumsal ilişkileri soyutlayarak, normlar, kurallar ve yaptırımlar halinde siste-

matize etmiştir. Mübadele ilişkisi içindeki yalıtık bireyi, özel mülkiyet hakkını tarihte ilk kez Romalılar tanımlamışlardır. Daha sonra, meta ilişkilerinin çeşitlenmesi, ücretli emek-sermaye ilişkisinin gelişmesi temelinde hukuk da gelişmiştir.

Hukukun koyduğu kuralların kendiliğinden uygulanma kabiliyetleri yoktur. Çünkü, hukukun soyutlayıp kurallarını koyduğu sivil toplum, homojen bir bütün değildir. Sivil toplumu oluşturan yalıtık bireylerin çıkarları birbirleriyle çelişmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkileri meta mübadelesinin kurduğu sivil toplumda, insanların spontane olarak bir bütün halinde davranmaları, "ortak" kurallara kendiliklerinden uymaları mümkün değildir.

Meta, değer, para, pazar, ücretli emek, sermaye ilişkilerinin ördüğü sivil toplumun işlemesi için, yani hukukun koyduğu kurallara uyulması için, sivil toplumun "dışında" örgütlenmiş bir yaptırım gücünün varlığı zorunludur. İnsan faaliyetinin parçalanmışlığından, farklı bireysel ve kesimsel çıkarlara, sınıflara bölünmüşlükten, ekonomi alanı ile siyaset alanı ayrılığından doğan ve topluma "dışarıdan" dayatılan bu güç devlettir. Yalıtık bireyleri hukukun koyduğu kurallara uymaya zorlayacak olan bir devlet aygıtının varlığı, hukukun olmazsa olmaz koşuludur.

"Korku dağları bekler" diye bir atasözü vardır. Buradaki "bekler" fiili, "korur" anlamındadır. Issız dağ yollarında yolcuyu eşkiyadan koruyan, yani dağlarda bekçilik yapan devlet korkusudur. Müesses nizam, dağda yol kesip "ya malını ya canını" tehditiyle özel mülkiyetin bireysel bazda pratik eleştirisini yapanlara eşkiya der. Devlet, yakaladığı eşkiyayı

cezalandırarak ortalığa korku salar. Devletin cezalandırıcı gücünden korku, bu anlamda, dağlarda özel mülkiyet hukukunun, müesses nizamın bekçiliğini yapar.

Hukuk aklı

İnsana yabancılaşmış faaliyet parçalı faaliyettir. Parçalı faaliyet, zihinlere ayrı ayrı departmanlar halinde yansıyarak parça akıllar yaratır. Parçalanmış akıl, ekonomi politik, felsefe, sosyoloji, hukuk gibi zihinsel disiplinlerin cenderesi altında dumura uğramış olan akıldır.

Hukuk aklı, meta ilişkilerinin zihinlere akarak yarattığı parça akıllardan biridir. Hukuk aklı, hukuk sınırları dâhilinde, dolayısıyla meta ilişkileri dâhilinde düşünen akıldır. Hukuk aklı, metaın, değerin, paranın padişahlığını akla uygun gören akıldır. Hukukun koyduğu kurallar, değerin, paranın toplumsal iktidarına zihnen teslim olmuş yalıtık bireylere gayet akliymiş gibi gelir.

İnsanların kendi faaliyetlerinin metada, parada *şey*'leşerek insan iradesinden bağımsız bir toplumsal güç haline gelmesi, sonra, bu şey'lerin dönüp insanları tahakküm altına alması mistik bir toplumsal süreçtir. Toplumdaki bu esrarengiz işleyişler, bu akıl-sır ermez, mistik olgular, yabancılaşmış faaliyet içinde kaybolmuş yalıtık bireylerin zihnine, mistik bilinç biçimleri olarak, *meta fetişizmi* olarak, hukuksal düşünme alıklığı olarak yansır.

Meta fetişizmiyle zihinleri sakatlanmış olan yalıtık birey-

ler, meta ilişkilerinin işleyişine çoğu durumda uysallıkla boyun eğerler. Kendi yabancılaşmış faaliyetlerine esir düşmüş olan yalıtık bireyler, yabancılaşmış faaliyetin yarattığı insana aykırı ilişkileri gündelik yaşamlarında adeta beyni donmuşçasına yeniden üretirler.

Örneğin, bir sivil toplum üyesi fırına gidip ekmek istemiş olsun. Mübadele ilişkisi gereği, ekmek karşılığında fırıncıya para ödemesi gerekir. Müşteri parayı öderse sorun yoktur, mübadele ilişkisi yeniden üretilmiştir, yabancılaşmış faaliyetin insanı teslim alan iradesi hükmünü icra etmiştir.

Ancak, müşteri parayı ödemeyip de ekmekle birlikte olay mahallini terketmeye kalkarsa, yani mübadele ilişkisinin gayri şahsi iradesine âsi gelirse, müesses nizam o dakika alarm verir. Çarşı, âsinin peşine düşer, yaka paça derdest eder, mübadele ilişkisinin iradesine boyun eğdirecek şekilde muameleye tabi tutar.

Burada dikkat edilecek husus, âsinin peşine düşen çarşı mensuplarının bu eylemi kendi özgür iradeleriyle yaptığı illüzyonudur. Bu illüzyondur, çünkü âsinin peşine düşen irade, meta ilişkilerinin içeriden kuşatarak esir aldığı zihinlerde oluşan insana yabancı iradedir. Âsinin peşine düşen irade, gerçekte, çarşıyı çarşı olarak vazeden meta ilişkilerinin iradesidir. Kapitalizmin çarkları içinde kendilerini kaybetmiş olan yalıtık bireyler, bu anlamda, kendi aralarındaki ilişkilerin efendisi değil, fakat kendi aralarındaki meta ilişkileri yalıtık bireylerin efendisidir.

Devlet, sivil toplumun yoğunlaşmış, örgütlü gücüdür.

Müesses nizama âsi gelenlere sivil toplumun spontane olarak yaptığını, devlet örgütlü olarak yapar. Devlet, hukukun koyduğu usullere göre, yakalama, tutuklama, yargılama, cezalandırma süreçlerini sivil toplum adına yerine getirir.

Tersine dönmüş dünyayı, tersine dönmüş bilinçle baktıkları için düz gören yalıtık bireyler, kendileri arasındaki ekonomik ilişkileri metaın, değerin, paranın, pazarın değil, fakat hukukun düzenlediği zehabına kapılırlar. Oysa hukuk ekonomik ilişkilerin nasıl olacağını belirlemez, fakat ekonomik ilişkiler hukukun nasıl olacağını belirler. Marks bunu soru biçiminde şöyle dile getirmiştir:

> "Ekonomik ilişkiler, hukuksal kavramlar tarafından mı düzenlenir, yoksa tersine, hukuksal ilişkiler ekonomik ilişkilerden mi doğar?"(14)

Burjuva hukuk, aynen ekonomi politik gibi kapitalizme özgüdür, kapitalizme özgü gayri şahsi kurallar ve yaptırımlar manzumesidir. Kapitalizm ortadan kalktığı an burjuva hukuk da ortadan kalkmış olacaktır.

Komünist toplumun hiçbir aşamasında meta, değer, para, pazar yoktur, ekonomi politiğin diliyle konuşursak, değer yasasının hükmetmesi yoktur. Dolayısıyla, meta ilişkilerinin işleyişini formüle edip resmileştirecek, insanları yaptırım tehditiyle hizaya sokacak hukuk da yoktur. Sosyalizm sadece sınıfsızlık, devletsizlik değil, fakat aynı zamanda, yukarıda anlattığımız anlamda hukuksuzluktur da.

Marksist hukuk, sosyalist hukuk diye bir şey yoktur. Üc-

retli emek-sermaye düzeni nasıl eleştirel, devrimci, kurucu mücadelenin hedefiyse, aynı şekilde, düzenin bir parçası olarak hukuk kurumu da, düzenin zihinsel bir yansıması olarak hukuk aklı da hedeftir.

Hukuk aklının attığı çürük temel

Devlet ve Devrim, komünist toplumun birinci aşamasında tüketim araçlarının emek katkısına göre dağıtım işini burjuva hukuka, "burjuvazisiz burjuva devleti"ne havale eden bir teori ileri sürmüştür. Bu teori, Marks'ın *Gotha Programının Eleştirisi*'nde kullandığı burjuva hak tabirinin hukuk aklıyla yanlış okunmasına dayanır.

Geleceğin komünal faaliyeti şimdiki yabancılaşmış faaliyetin mevcut pozitif gelişme güzergâhındaki devamı değildir. Eğer öyle olsaydı, şimdiki tersine dönmüş dünyanın kavramlarıyla geleceğin komünal dünyasını tarif etmek mümkün olurdu. Eğer öyle olsaydı, şimdiki insana aykırı toplumsal ilişki biçimlerinin aynı hat boyunca evrim geçirmesiyle gelecekteki komünal insanlık istasyonuna varmak mümkün olurdu.

Geleceğin komünal faaliyeti şimdiki yabancılaşmış faaliyetin "tersi"dir. Onun için, mevcut insana aykırı ilişkilerin, hukukun, devletin elden geçirilip yeniden düzenlenmesiyle komünal yaşam yaratılamaz.

Komünal insanlık, ancak, yığınsal çapta üretilen komünal faaliyet iradesinin dışa vurumu olarak ortaya çıkabilir. Komünal irade zorunlulukların bilincine varmış olan özgür iradedir.

Komünal irade, bu nedenle, toplumun birinci aşamasında tüketim araçlarının emek katkısına göre dağıtılması gerektiğini idrak etmiş olan iradedir.

Bu bilinç, toplumsal devrim dönemi boyunca insanlığın yığınsal olarak kendisini dönüştürürken edineceği bir bilinçtir. Eleştirel, devrimci, kurucu mücadeleler, dünya-tarihsel devrimci dönüşüm dönemi boyunca yığınsal çapta komünal bilinci üreterek insanlığı boydan boya dönüştürecektir. Bu süreç içinde yaratılacak olan yeni insan, bir yandan yabancılaşmış faaliyeti tasfiye ederken, bir yandan da üretici güçlerin getirdiği sınırlamaların pratik eğitiminden geçecektir.

Eleştirel, devrimci, kurucu mücadele, yabancılaşmış faaliyetin pozitif gerçekliğini inkâr ederek açtığı negatif güzergâhta gelişir. Negatif güzergâh, yabancılaşmış faaliyetin her türlü işleyişini, kuralını, hukukunu inkâr ederek açılan devrim güzergâhıdır. Eleştirel, devrimci, kurucu mücadele kendi gelişme yolunu açarken kendi "hukuk"unu, kendi normlarını da kendisi koyar.

Komünal yaşamın birinci aşamasını yaratacak olan evrensel-komünal bireyler, emek katkısına göre dağıtım gereğini, hiçbir yabancı iradenin tasallutu olmaksızın, nesnel zorunlulukların bilincindeki kendi özgür iradeleriyle kendileri hayata geçireceklerdir. Komünal irade, katkıya göre dağıtımın alacağı komünal biçimleri kurucu yaratıcılığıyla kendisi bulacaktır.

Devlet ve Devrim, hukuk aklıyla okuduğu için anlamadığı burjuva hak tabirinden burjuva hukuk kurallarına, ora-

dan da "burjuvazisiz burjuva devleti"ne zıplamış, böylece komünist toplumun birinci aşaması teorisine devleti sokmuştur. Komünist toplumun birinci aşamasında katkıya göre dağıtım gereğinin "hukukun koyduğu kurallara uymaya *zorlayacak* bir aygıt" olarak "burjuvazisiz burjuva devleti"ni zorunlu kıldığı iddiasını, Marks'ın teorisiyle bağdaştırmak mümkün değildir.

Toplum mühendisi devlet

Devlet ve Devrim, komünist toplumun birinci aşamasında devlete ihtiyaç olduğu iddiasını, katkıya göre dağıtımın yanı sıra üç başka gerekçeye daha dayandırmaktadır. Aşağıdaki alıntıya göre, komünist toplumun ilk aşamasında, birincisi, üretim araçlarının ortak mülkiyetini korumak için, ikincisi, emeği toplum üyeleri arasında bölüştürmek için, üçüncüsü, insanların toplum için çalışmayı öğrenmeleri için de devlete ihtiyaç vardır:

> "Komünist toplumun (genellikle sosyalizm adı verilen) birinci evresinde, 'burjuva hukuku' tamamen değil, ancak kısmen, ancak ekonomik devrim yapıldığı ölçüde, yani ancak üretim araçlarıyla ilgili olarak yürürlükten kaldırılmıştır. 'Burjuva hukuku' üretim araçlarını bireylerin özel mülkiyeti olarak tanır. Sosyalizm üretim araçlarını *ortak* mülkiyet haline getirir. İşte *bu ölçüde*, işte ancak *bu ölçüde* 'burjuva hukuku' ortadan kalkar.
>
> "Ama burjuva hukuku öteki yanıyla yürürlükte kalır: Ürünlerin dağıtımı ve emeğin toplum üyeleri arasında bölüşümünün düzenleyicisi (belirleyici unsur) olmak bakımından burjuva hukuku yürürlükte kalır. 'Çalışmayan yemez' sosyalist ilkesi,

şimdiden gerçekleşmiştir. 'Eşit miktarda emeğe, eşit miktarda ürün' sosyalist ilkesi de *şimdiden* gerçekleşmiştir. Ama bu hâlâ komünizm değildir. Bu hâlâ 'burjuva hukuku'nu ortadan kaldırmaz. Yani eşit olmayan bireylere eşit olmayan (gerçekte eşit olmayan) emek miktarı karşılığında eşit miktarda ürün veren 'burjuva hukuku'nu ortadan kaldırmaz.

"Marks, işte bu 'kusur'dur, der. Ama bu kusur komünizmin birinci evresinde kaçınılmazdır. Çünkü, eğer ütopyaya düşmeyeceksek, insanların kapitalizmi yıktıktan hemen sonra *herhangi bir hukuk kuralı olmaksızın* toplum için çalışmayı bir anda öğreneceklerini düşünemeyiz. Kaldı ki, kapitalizmin ortadan kalkışı, böyle bir değişikliğin ekonomik önkoşullarını *hemencecik yaratmaz.*

"Oysa elde 'burjuva hukuku' kurallarından başka kural yoktur. Bu nedenle, bir yandan üretim araçlarının ortak mülkiyetini korurken, öte yandan emekte ve ürünlerin dağıtımında eşitliği koruyan bir devlete ihtiyaç hâlâ sürer.

"Kapitalistler, sınıflar, dolayısıyla bastırılacak bir sınıf artık kalmadığı ölçüde devlet söner.

"Ama, fiili eşitsizliği onaylayan 'burjuva hukuku' hâlâ korunduğuna göre, devlet henüz büsbütün yok olmamıştır. Devletin büsbütün sönmesi için, tam komünizmin gerçekleşmesi gerekir."(15)

1. Komünist toplumun birinci aşamasında üretim araçlarının ortak mülkiyetini korumak için devlete ihtiyaç olduğu iddiası şöyle ifade ediliyor:

"Bir yandan üretim araçlarının ortak mülkiyetini korurken, öte yandan emekte ve ürünlerin dağıtımında eşitliği koruyan bir devlete ihtiyaç hâlâ sürer."

Eğer devlet varsa, o toplum kendi içinde yarılmış demektir. Devlet, birbirleriyle çatışan özel çıkarların, sınıfların meydana getirdiği toplum illüzyonunun tamamlayıcı bileşenidir.

Devletin olduğu, dolayısıyla insanların ortak-komünal bir yaşamı paylaşmadığı toplum illüzyonunda, herkesin ortak mülkiyeti olması mümkün değildir. *Devlet ve Devrim*'deki "ortak mülkiyet" düpedüz devlet mülkiyetidir, yani özel mülkiyet sapkınlığının en genelleşmiş biçimidir. Devlet mülkiyetinin sanki ortak mülkiyetmiş gibi takdimi, devleti, mülkünü korumak üzere komünist toplumun birinci aşamasına buyur etmek anlamına gelmiştir.

2. Komünist toplumun birinci aşamasında emeği toplum üyeleri arasında bölüştürmek için devlete ihtiyaç olduğu iddiası şöyle dile getiriliyor:

"Emeğin toplum üyeleri arasında bölüşümünün düzenleyicisi (belirleyici unsur) olmak bakımından burjuva hukuku yürürlükte kalır."

Devlet ve Devrim'e göre, komünist toplumun birinci aşamasında işgücünün farklı üretim dalları arasındaki dağıtımını komünal üreticilerin komünal iradesi yapmaz. Hangi somut işlerde ne kadar işgücünün istihdam edileceğini belirlemek için, komünal üreticilerin dışında bir düzenleyiciye ihtiyaç vardır. O düzenleyici de burjuva hukukudur.

Kapitalist üretimde işgücünün farklı üretim dalları arasındaki dağılımını, değer, para, pazar, ücretli emek, sermaye gibi insana aykırı toplumsal güçler düzenler. Burjuva hukuku,

insanları tahakkümü altına almış olan bu gayri şahsi toplumsal güçlerin "görünmez iktidarı"nı, yasalar, kurallar, yaptırımlar halinde tanımlayıp sistematize ederek somutlaştırır.

Komünal üretimde ise insanlara hükmeden bu gibi insana aykırı toplumsal güçler yoktur. Örneğin para-sermayenin işgücüne hükmetmesi yoktur:

> "Toplumsallaştırılmış *(komünal –YZ)* üretimde para-sermaye ortadan kaldırılmıştır. İşgücü ve üretim araçlarını farklı üretim dallarına toplum dağıtmaktadır."(16)

Marks'a göre, komünal üretimde işgücünü farklı üretim dallarına toplum dağıtır. *Devlet ve Devrim*'e göre ise, komünal üretimin birinci aşamasında işgücünün dağıtımını burjuva hukuku, dolayısıyla onun arkasındaki yaptırım gücü olan devlet düzenler.

Eğer komünist toplumun birinci aşamasına geçilmişse, özgürce birleşmiş doğrudan üreticilerin komünal iradeleri komünal yaşamda dolaysız olarak dışa vuruyor demektir. Bu doğrudanlık koşullarında, toplumsal işgücünün çeşitli üretim dalları arasındaki dağıtımını, ne değer yasasının "görünmez eli" ne de herhangi bir devlet iktidarının yaptırım gücü düzenler. Toplumsal işgücünün çeşitli üretim dalları arasındaki dağıtımını, özgürce birleşmiş doğrudan üreticilerin komünal iradesi doğrudan düzenler.

3. Son olarak, komünist toplumun birinci aşamasında insanların toplum için çalışmayı öğrenmeleri için devlete ihtiyaç olduğu iddiasına gelelim:

"Bu kusur komünizmin birinci evresinde kaçınılmazdır. Çünkü, eğer ütopyaya düşmeyeceksek, insanların kapitalizmi yıktıktan hemen sonra *herhangi bir hukuk kuralı olmaksızın* toplum için çalışmayı bir anda öğreneceklerini düşünemeyiz."

Eğer eleştirel, devrimci, kurucu mücadele, uzun ve sancılı dünya-tarihsel devrimci dönüşüm dönemi boyunca burjuva hukukunu aşamadıysa, "'burjuva hukuku' kurallarından başka kurallar" yaratamadıysa, devletin pratik eleştirisini yaparak komünal işleyişleri, komünal normları, özyönetim organlarını geliştiremediyse, zaten komünist toplumun birinci aşamasını yaratamamış demektir.

Toplum için çalışma bilinci, yani komünal faaliyet bilinci, dünya-tarihsel toplumsal devrim dönemi içinde ve bu dönem boyunca derinleşecek olan insanlaşma-komünalleşme mücadelesi sayesinde içsel olarak üretilir. *Devlet ve Devrim*'e göre ise, toplum için çalışma bilinci, komünist toplumun birinci aşaması içinde ve burjuva hukuk kurallarının dışsal dayatması sayesinde *öğrenilir*! Yukarıdaki satırların tercümesi, komünist toplumun birinci aşaması içinde, burjuva hukukun arkasındaki "burjuvazisiz burjuva devleti"nin halka toplum için çalışmayı öğreteceğidir!

Devlete, yasal düzenlemelere, bürokratik zorlamalara dayalı toplumsal dönüşüm projeleri, tarihsel olarak aydınlanmanın burjuva toplum yaratma projeleridir. Devlete toplumu güdücü, toplumu eğitici, toplumsal dönüşüm sağlayıcı işlev yükleyen bu gibi projeler, toplum mühendisliği projeleridir. *Toplum mühendisliği*, insana hamur gibi yoğurulup yeniden biçimlendirilecek bir *nesne* muamelesi yapmak demektir.

Komünist toplumun birinci aşamasına, bütün yeryüzü insanlığının dönüşeceği uzun bir toplumsal devrim dönemi sonunda geçilir. Böyle bir dönüşüm süreci sonunda komünist toplumun birinci aşamasına geçilmiş olması, doğrudan üreticilerin özgürce birleşerek kendi faaliyetlerini kendi komünal iradelerine tabi kıldıklarını kanıtlar. Komünal irade, toplum için çalışma normunu spontane olarak hayata geçiren iradedir. Komünal iradeyi ortaya çıkaran komünal bireyler, insana yabancı hiçbir dış gücün "öğretmesine" hacet kalmaksızın, spontane olarak toplum için, yani komünal insanlık için çalışırlar.

"Halk kitlelerini terbiye etmek"

Şimdi bir toparlama yapalım. *Devlet ve Devrim*'e göre, komünist toplumun birinci aşamasında aşağıdaki işlevleri görmesi için devlete ihtiyaç vardır:

1. Katkıya göre dağıtımı örgütlemek için.

2. Üretim araçlarının ortak mülkiyetini korumak için.

3. Emeği toplum üyeleri arasında bölüştürmek için.

4. İnsanlara toplum için çalışmayı öğretmek için.

Bir zamanların Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1961'de kabul edilen programı şöyle der:

> "Devlet, genel halk teşkilâtı olarak, komünizmin tam zaferine kadar muhafaza edilecektir. Halkın iradesini ifade ederek, dev-

> let, komünizmin maddi-teknik temelini yaratma, sosyalist münasebetleri komünist münasebetlerle değiştirme işlerini teşkilâtlandırmak, emek ve tüketim ölçülerini kontrol etmek, refahın artırılmasını sağlamak, Sovyet vatandaşlarının hak ve hürriyetlerini, sosyalist hukuk düzenini ve sosyalist mülkiyeti korumak, halk kitlelerini şuurlu disiplin ve emeğe komünistçe yanaşmak ruhunda terbiye etmek, memleketin güçlü savunmasını ve güvenliği garantilemek, sosyalist memleketlerin kardeşçe işbirliğini geliştirmek, genel barış davasına dört elle sarılmak ve bütün memleketlerle normal münasebetler kurmak ödevleriyle yükümlüdür."(17)

Görüldüğü gibi programda, yukarıda sıraladığımız birinci ve üçüncü maddeler "emek ve tüketim ölçülerini kontrol etmek" olarak, ikinci madde "sosyalist mülkiyeti korumak" olarak, dördüncü madde "halk kitlelerini şuurlu disiplin ve emeğe komünistçe yanaşmak ruhunda terbiye etmek" olarak ifade edilmiştir.

Devleti halk kitlelerini terbiye etmekle yükümlü gören parti, işçi sınıfı partisi değil, ancak *devlet partisi* olabilir!

İşçi sınıfının kitabında, devletin halk kitlelerini terbiye etmesi yazmaz. İşçi sınıfının kitabında "halk tarafından gayet acımasız bir eğitime tabi tutulması gereken devlettir" diye yazar.(18)

İşçi sınıfının, mülksüzlerin, ezilenlerin kurtuluşu, doğrudan doğruya yığınların kendi otonom mücadelesinin eseri olacaktır. Devlet, insanın kurtuluşu yolunda *terbiye* alınacak değil, fakat tam tersine, eleştirel, devrimci, kurucu mücadelelerle *terbiye edile edile* sönümlendirilecek olan insana aykırı

bir toplumsal ilişkidir.

Yukarıdaki belgede görüldüğü gibi, Sovyetler Birliği'ndeki devlet partisi, komünist toplumun birinci aşamasının gerçekleştiğini iddia ettiği düzende, komünist toplumun ikinci aşamasına geçişi devletin örgütleyeceğini ilân edecek kadar arsızlaşabilmiştir. 1961 programı, toplum işe karışmasın, "sosyalist münasebetleri komünist münasebetlerle değiştirme işlerini teşkilâtlandırma"yı devlet yapar diyebilmiştir!

Devlet mülkiyeti-toplumsal mülkiyet

Devlet ve Devrim, "'burjuva hukuku' üretim araçlarını bireylerin özel mülkiyeti olarak tanır" der.[19]

Yukarıdaki önerme yanlıştır. Çünkü burjuva hukuku, özel mülkiyeti, sadece bireysel sahiplik biçiminde değil, fakat çeşitli sahiplik biçimlerinde ortaya çıkan bir toplumsal ilişki olarak ele alır.

Özel mülkiyet, doğrudan üreticileri üretimin maddi koşullarından koparagelen yabancılaşma sürecinin doğurduğu insana aykırı toplumsal ilişki biçimlerinden biridir. Özel mülkiyet ilişkisi, mülk sahipliğine, doğanın sundukları ve emek ürünleri üstünde toplumu dışlayacak şekilde tasarrufta bulunma iktidarını verir.

"Özel" nitelemesi, ille de *bireysel, kişisel, şahsi* demek değildir. "Özel"in asıl anlamı, *herkese açık olmayan* demektir. Ekonomi politiğin dilinde "özel", *toplumsal olmayan* anlamına

gelir. Özel mülkiyet soyutlamasının bireylerin özel mülkiyeti olarak tecellisi, özel mülkiyetin en sıradan sahiplik biçimidir.

Üretim araçları üstündeki özel mülkiyet ilişkisi bir dizi sahiplik biçimi altında ortaya çıkabilir: Bireysel toprak mülkiyeti, küçük meta üreticisi mülkiyeti, bireysel kapitalist mülkiyet, hisse senetli kapitalist mülkiyet, vakıf mülkiyeti, kooperatif mülkiyeti, belediye mülkiyeti, devlet mülkiyeti... Özel mülkiyet ilişkisi derinleştikçe, yeni yeni sahiplik biçimleri de doğabilir. Biçimlerin çeşitliliğinden ötürü, burjuva hukuku bütün sahiplik biçimlerinin ortak içeriği olan özel mülkiyet soyutlaması ile işlem yapar.

Devlet ve Devrim, burjuva hukuku üretim araçlarını bireylerin özel mülkiyeti olarak tanır diye yanlış koyduğu önermeden devletçi bir sonuç çıkarmıştır. *Devlet ve Devrim*, üretim araçları üstündeki bireylerin özel mülkiyeti kaldırılıp yerine devlet mülkiyeti getirilirse toplumsal mülkiyet kurulur mesajı vermiştir.

Bu yanlış mesaj, Lenin'in *Devlet ve Devrim*'den dört ay önce yazdığı bir yazıda da vardır:

> "Bütün bankaları tek bir ulusal bankada birleştirmeye doğru pratik ve uygulanabilir adımları atmaları için İşçi Temsilcileri Sovyetleri'ni, Banka Çalışanları Temsilcileri Konseyi'ni vs. derhal *hazırlamaya* başlamalıyız. Bunu, İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nin bankalar ve birlikler üstünde kontrolünü kurması, daha sonra da bankalar ve birliklerin millileştirilmesi, yani bütün halkın mülkiyetine geçmesi takip edecektir."[20]

Yukarıda geçen "bankalar ve birliklerin millileştirilmesi,

yani bütün halkın mülkiyetine geçmesi" açıklaması, devletli sosyalizm zihniyetinin "devlet mülkiyeti eşittir bütün halkın mülkiyeti" safsatasını ele verir. Alıntıda yansıyan İkinci Enternasyonal teorisine göre, devrimci iktidar altında işletmelerin "millileştirilmesi", yani devletleştirilmesi, o işletmelerin bütün halkın mülkiyetine geçmesi demektir. Bu teorinin Marks'ın teorisiyle hiçbir ilgisi yoktur.

Devlet mülkiyeti, özel mülkiyet ilişkisinin en uç noktaya götürülmüş, en genelleşmiş biçimidir. Üretim araçlarının devlet mülkiyeti altına alınması, doğrudan üreticiler ile üretim araçları arasındaki fiili ayrılığı ortadan kaldırmaz, sadece bu ayrılığı genelleştirerek bütün topluma yayar.

Üretim araçlarının devlet mülkiyeti altına alınması, sermayenin bireysel ya da hisse senetli sahiplik biçimlerinin hukuken ortadan kaldırılması demektir. Maddi varlıklar olarak sermayeyi kapitalistlerin elinden alıp devlete vermek, toplumsal bir ilişki olarak sermayeyi ortadan kaldırmaz. Sermayenin bu şekilde devletleştirilmesi, sermayenin soyut bir genelliğe yükseltilmesinden başka sonuç vermez. Böyle bir toplumda devlet, toplumun resmi temsilcisi olarak, soyut bir genelliğe yükseltilmiş bulunan sermayeyi kendi varlığında soğurmuş olur.

> "Komünist toplumun (genellikle sosyalizm adı verilen) birinci evresinde, 'burjuva hukuku' tamamen *değil*, ancak kısmen, ancak ekonomik devrim yapıldığı ölçüde, yani ancak üretim araçlarıyla ilgili olarak yürürlükten kaldırılmıştır. 'Burjuva hukuku' üretim araçlarını bireylerin özel mülkiyeti olarak tanır. Sosyalizm üretim araçlarını *ortak* mülkiyet haline getirir. İşte *bu ölçüde*, işte ancak *bu ölçüde* 'burjuva hukuku' ortadan kalkar."(21)

Devlet ve Devrim'in genelindeki fikri örgüden hareketle, yukarıdaki "ortak mülkiyet" teriminin "devlet mülkiyeti" anlamına kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, *Devlet ve Devrim*'in ekonomik devrimi, üretim araçlarının devlet mülkiyeti altına alınması sığlığında tanımlandığı görülmektedir. Alıntıya göre, böyle bir hukuksal düzenlemeyi hayata geçiren "ekonomik devrim" yapılınca, komünist toplumun birinci aşamasına geçilmiş olacaktır.

Ekonomik devrim, üretim ilişkilerinde niteliksel bir dönüşümün gerçekleşmesi demektir. Ekonomik devrim, toplumsal devrimin üretim ilişkilerine yönelik veçhesinin özgül ifadesidir. Komünist (sosyalist) ekonomik devrim, doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşullarının birbirinden ayrılığına son verilip, toplumsal mülkiyetin kurulduğu niteliksel bir dönüşümdür. Üretim araçlarının devlet mülkiyetine geçmesi ise, doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşullarının birbirinden ayrılığına son vermediği için sermaye düzeninin teorik çerçevesi içinde kalan, yani niteliksel olmayan bir dönüşümdür. Böyle bir sığ dönüşüm için ekonomik devrim kavramının kullanılması çok fazla gelir.

Yukarıdaki alıntıda üretim araçları üstünde devlet mülkiyetinin kurulmasıyla komünist toplumun birinci aşamasına geçilmiş olacağı iması vardır. Bunun Marks'ın komünist (sosyalist) toplum teorisiyle bağdaşır hiçbir yanı yoktur.

İkinci Enternasyonal zihniyetine göre, devlet mülkiyeti, belediye mülkiyeti ya da kooperatif mülkiyet altında yapılan üretime sosyalizm denir. Daha sonra Batı Avrupa sosyal demokrasisinin kendi yorumuyla hayata geçirdiği bu sosyalizm

anlayışı Kautski kaynaklıdır:

> "Sosyalizm, ... pazar için yapılan özel üretimi toplumun ihtiyaçları için yapılan toplumsal üretime, yani devlet, belediye ya da kooperatif üretimine dönüştürmek anlamına gelir."(22)

"Reel sosyalizm", üretim araçlarını devletleştirerek sermayenin tahakkümüne son verdiğini, böylece sosyalizme geçtiğini iddia etmiştir. Oysa, bizatihi "reel sosyalizm" illüzyonunun kanıtladığı gibi, üretim araçlarının kapitalistlerin elinden alınıp devlete verilmesi, sermaye toplumsal ilişkisinin tahakkümünü ortadan kaldırmaz. Üretim araçları üstünde, devletinki de dâhil olmak üzere, bütün sahiplik biçimleri ortadan kaldırılmadıkça sermaye sapkınlığı sona ermez.

Sosyalizm değil "devlet karteli"

Devlet ve Devrim, yazıldıktan iki ay sonra iktidara gelecek olan kadronun devrim ve sosyalizm anlayışını yansıtması açısından önemli bir belgedir. Aşağıdaki alıntı, *Devlet ve Devrim*'in sosyalist toplum vizyonunu şöyle özetler:

> "Komünist toplumun birinci evresinin düzgün işlemesi, 'aksaksız çalışması' için başta gelen gereklilik muhasebe ve denetimdir. Bütün yurttaşlar silahlı işçilerden oluşmuş devletin ücretli çalışanlarına dönüşürler. Bütün yurttaşlar, ülke çapındaki tek devlet 'kartel'inin çalışanları ve işçileri olurlar. Bütün gereken, yurttaşların eşit çalışarak kendi paylarına düşen işi yapmaları ve eşit ücret almalarıdır. ...

> "Toplumun tamamı, emek ve ücret eşitliğiyle, tek bir büro ve tek bir fabrika haline gelecektir."[23]

1. *Devlet ve Devrim*'e göre, komünist toplumun birinci aşamasında herkes *"ülke çapındaki tek devlet 'kartel'inin çalışanları ve işçileri"* haline gelecektir. Eğer öyleyse, üretim araçlarını fiilen tasarruf eden, doğrudan üreticiler değil, fakat devlet kartelidir. O halde, komünist toplumun birinci aşamasında toplumsal mülkiyet değil, fakat devlet mülkiyeti vardır.

Devlet ve Devrim'e göre, komünist toplumun birinci aşamasında devlet, üretimin maddi koşullarını fiilen elinde tutan taraf olarak işçilerin karşısındadır. İşçiler de üretimin sadece öznel koşuluna, yani işgücüne sahip taraf olarak devletin kapısındadır. Eğer doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşulları bu şekilde birbirlerinden kopuk olarak konumlanırsa, özel mülkiyet, meta, değer, para, ücretli emek, sermaye gibi sapkın toplumsal ilişkiler ortadan kaldırılmış, yani komünist toplumun birinci aşamasına geçilmiş olmaz.

2. *"Muhasebe ve denetim"*: Alıntının bütünündeki yurttaş -devlet tasnifinden, muhasebe ve denetim ile hayata geçirilecek olan "merkezi plân"ın devletin üst katlarında hazırlanacağı anlaşılmaktadır.

Komünal toplumu ortaya çıkaran komünal faaliyet, kendisine dışsal hiçbir plânlamayı kaldırmaz. Komünal faaliyetin yarattığı dünyada, politbüro gibi, devlet plânlama teşkilâtı gibi insana dışsal hiçbir karar mercii yoktur. Komünal toplumda komünal üretim ve tüketim plânlamasını doğrudan doğruya komünal iradenin kendisi, yani komünal organlar yapar.

3. *"Bütün yurttaşlar"*: Yurttaş, burjuva topluma özgü bir kavramdır. Burjuva toplum, yani sivil toplum yalıtık bireylerden oluşur. Yalıtık birey, siyaset alanında "yurttaş"a tekabül eder. Devlet de sivil toplumun siyaset alanındaki resmi özetidir.

Komünist toplumun birinci aşamasına, ancak yabancılaşmış faaliyetin ortadan kaldırılıp yerine komünal faaliyetin getirilmesiyle geçilebilir. Yabancılaşmış faaliyetin ortadan kaldırılması, aynı zamanda, onun yaratımları olan yalıtık birey ile sivil toplumun, yurttaş ile devletin ortadan kaldırılması demektir. Komünal faaliyet içindeki insanlar, artık yalıtık birey ya da yurttaş değil, fakat komünal bireydirler.

4. *"Silahlı işçilerden oluşmuş devletin"*: Dikkat edelim, alıntı kapitalist toplum ile komünist toplumun birinci aşaması arasındaki dünya-tarihsel devrimci dönüşüm döneminden, yani proletarya diktatörlüğü döneminden bahsetmiyor. Alıntının fikri zemini, proletarya diktatörlüğünün hüküm sürdüğü dünya-tarihsel geçiş döneminin bitişiyle başlayacak olan komünist toplumun birinci aşamasıdır.

Eğer alıntı ciddiye alınırsa, zihinleri dumura uğratacak olan paradoks şudur: Doğrudan üreticiler, uzun ve sancılı bir dünya-tarihsel devrimci dönüşüm dönemi sonunda dünya çapında komünleşerek kendi faaliyetlerini kendi komünal iradelerine tabi kılmışlar, böylece her türlü tahakkümü ortadan kaldırarak komünist toplumun birinci aşamasına geçmişler, fakat, o da ne, ortalıkta kendilerine "biz devletiz" diyen silahlı işçiler dolaşmaktadır!

Bütün aşamalarıyla komünist toplum sınıfsız, devletsiz,

tahakkümsüz toplumdur. Komünist toplum başladıktan sonra "silahlı işçilerden oluşmuş devletin" işi ne!

5. *"Devletin ücretli çalışanları", "tek devlet 'kartel'inin çalışanları ve işçileri":* İşçi, ücretli emekçi demektir. Ücretli emek ilişkisi, ancak işgücünü meta haline getiren insana aykırı koşullarda vardır. İşgücünü insandan koparark meta haline getiren koşullar, aynı zamanda, doğrudan üreticileri üretimin maddi koşullarından koparan, böylece emeği yabancılaşmış emek olarak vazeden koşullardır.

Sosyalist toplum, ücretli emek ilişkisi, onunla birlikte işçi sınıfı ortadan kaldırıldıktan sonra başlar. Sosyalist toplumda işçi yoktur, onun yerine özgürce birleşmiş komünal üreticiler vardır.

Marks'ın komünal insanlığı anlatırken kestirmeden "işçi" dediği vakidir ve bu durum, Marks'a aşina olan kimsenin kulağını tırmalamaz. Çünkü Marks'ın arkasında, işçi niteliğinin şimdiki tersine dönmüş dünyaya ait olduğunu, tersine dönmüş dünya düzeltilince işçi niteliğinin de ortadan kalkacağını anlatan koskoca bir külliyat vardır. Marks'ın komünal insanlık senfonisini seslendirirken, anlatım hızına yetişmek için, bir-iki yerde "komünal üretici" notası yerine "işçi" notasına basmış olması esere halel getirmez.

Ancak aynı şeyi *Devlet ve Devrim* için söyleyemeyiz. Çünkü *Devlet ve Devrim* seslere bir-iki yerde değil, hemen hemen her yerde yanlış basıyor. Notaların Marks'ın çaldığıyla ilgisi yok. *Devlet ve Devrim* komünal insanlık senfonisi yerine gulgule dinletiyor.

6. *"Bütün yurttaşlar ülke çapındaki tek devlet 'kartel'inin çalışanları ve işçileri olurlar. Bütün gereken, yurttaşların eşit çalışarak kendi paylarına düşen işi yapmaları ve eşit ücret almalarıdır":*

Marks'ta komünist toplumun bütün aşamaları sınıfsızdır. *Devlet ve Devrim*, Marks'ın sınıfsız toplum fikrini, komünist toplumun birinci aşamasında herkesin devletin kapısına işçi yazıldığı tek sınıflı toplum olarak karikatürleştirmiştir.

Bütün *"yurttaşların eşit çalışarak ... eşit ücret almaları"* demek, ücretli emek-sermaye ilişkisinin eşitlik illüzyonu altında bütün topluma yayılması ve devletin soyut kapitalisti temsil eder hale gelmesi demektir. Ücretin varlığı, yabancılaşmış emeğin, ücretli emek ilişkisinin ortadan kalkmadığının, işgücünün meta olmaktan kurtulamadığının itirafıdır:

> "Hatta Proudhon'un talep ettiği *ücret eşitliği* bile, günümüz işçisinin kendi emeği ile olan ilişkisini *(kendi emeğine yabancılaşmasını –YZ)*, bütün insanların emek ile ilişkisi durumuna dönüştürmekten başka bir sonuç vermez. Toplum o zaman soyut bir kapitalist olarak tasarlanmış olur.
>
> "Ücret yabancılaşmış emeğin doğrudan bir sonucudur ve yabancılaşmış emek de özel mülkiyetin doğrudan nedenidir. Bunlardan birinin düşmesi, ötekinin de düşmesi demektir."(24)

Marks, sermayenin genelleştiği ve herkesin eşit ücret aldığı toplumsal yapıyı şöyle tasvir etmiştir:

> "Topluluk, sadece bir *emek* topluluğu ve *ücret* eşitliği topluluğudur. Ücretler topluluk sermayesi, yani evrensel kapitalist

> olarak *topluluk* tarafından ödenmektedir. İlişkinin her iki yanı da *hayali* bir evrenselliğe yükseltilmiştir: *Emek* herkesin içinde bulunduğu kategori, *sermaye* de topluluğun kabul edilmiş evrenselliği ve iktidarıdır."[25]

7. *"Toplumun tamamı, emek ve ücret eşitliğiyle, tek bir büro ve tek bir fabrika haline gelecektir":*

Toplumu tek bir fabrika haline getirmenin ne anlama geldiğini Marks'tan okuyalım.

> "Modern bir fabrikadaki işbölümü bütün bir topluma uygulanmak üzere model olarak alınırsa, zenginlik üretimi için en iyi örgütlenmiş toplum, hiç kuşkusuz, topluluğun değişik üyelerine önceden saptanmış bir düzenleme uyarınca görev dağıtımı yapan tek bir büyük patrona sahip toplum olurdu."[26]

Toplumun tamamının tek bir fabrika haline getirilmesi, toplumun tamamının tek bir şefin iradesi altında hiyerarşiye dizilmesi demektir.

İdealizasyonlardan sıyrılıp ayık gözle okununca anlaşılıyor ki, baştaki *Devlet ve Devrim* alıntısı, komünist toplumun birinci aşaması diye özgürlük toplumu değil, fakat düpedüz totaliter bir kâbus tasvir etmektedir.

Sosyalizm bu mudur? İşçilere nerdeyse sırtına barkod basılı üniforma giydirilmediği kalmış! Marks'ta böyle bir anlatım var mı? Sosyalist topluma zihinsel bir açılım mı okuyoruz, yoksa George Orwell'in *1984*'ünden bir pasajla mı karşı karşıyayız?

Marks'ın teorisi, devletli, devlet mülkiyetli, politbürolu,

gosplânlı "reel sosyalizm" aldatmasını asla aklamaz. Onun için "reel sosyalizm", kendi ucube varlığını meşrulaştırıcı tezler sağlayan *Devlet ve Devrim*'i amentü katına çıkarmıştır.

İkinci Enternasyonal zihniyeti

Ücretli emek, yabancılaşmış emek faaliyetinin yarattığı bir toplumsal ilişki biçimidir. Sermaye de aynı yabancılaşmış emek faaliyetinin yarattığı bir toplumsal ilişki biçimidir. Bu iki ilişki, ücretli emek-sermaye ilişkisi olarak birbirlerine kilitlenmiştir. Ücretli emek ile sermayenin birbirleriyle sürekli mücadele halinde olmaları, yabancılaşmış emeğin kendi kendisiyle çatışan sapkın doğası gereğidir.

Ücretli emek ile sermaye ayrı ayrı toplumsal gerçeklikler-den doğup birbirlerine dışarıdan musallat olmuş değildirler. Tam tersine, birbirleriyle, biri var olduğu sürece ötekisinin de var olacağı içsel bir ilişki içindedirler.

İşgücünün insandan kopup metalaşması, işgücü metaının ücretle mübadele edilmesi, böylece insanın üretici gücünün sermayenin üretici gücü haline gelmesi, yabancılaşmış emeğin akla ziyan tezahürleridir. Sermaye, özünde, emeğin üretkenliğinin emekçiden kopup tersine dönerek emekçinin karşısına yabancı bir güç olarak çıkması demektir.

Marks'ta sermayeye karşı mücadele etmek, dışsal bir güce karşı ücretli emeği savunmak demek değildir. Sermayeye karşı mücadele, aynı zamanda, sermayeyi üreten ücretli emeğe karşı da mücadeledir. Aşağıdaki alıntı, "işçi sınıfının nihai kurtuluşu, yani ücret sisteminin tamamen kaldırılması" diye buna dikkat çeker:

> "Sendikalar, sermayenin saldırılarına karşı direniş merkezleri olarak iyi iş görürler. Başarısızlıkları kısmen, güçlerini akılsızca kullanmaları yüzünden olur. Başarısızlıkları genellikle, mevcut sistemin sonuçlarına karşı yürüttükleri gerilla savaşıyla eşzamanlı olarak mevcut sistemi değiştirmeye çalışacak yerde, örgütlü güçlerini işçi sınıfının nihai kurtuluşu, yani ücret sisteminin tamamen kaldırılması için bir kaldıraç olarak kullanmaya çalışacak yerde, kendilerini mevcut sistemin sonuçlarına karşı gerilla savaşıyla sınırlamaları yüzünden olur."[27]

Ücret sistemi ücretli emek toplumsal ilişkisini anlatır. Ücret sistemi, insandan koparılarak meta haline getirilen işgücünün ücret karşılığı alınıp satılması düzenidir.

Ücret sistemini ortadan kaldırma mücadelesi, işgücünü meta haline getiren yabancılaşmış emek sürecini ortadan kaldırma mücadelesidir. İşgücünü meta olmaktan kurtarma mücadelesi, işgücünü, yani insanın kendisini insan olarak gerçekleştirip geliştirme kapasitesini insana iade etme mücadelesidir.

Sermaye, emeğin üretkenliğini emekçiden koparıp tersine döndürerek kendisine mal eder ve elde ettiği bu toplumsal güç ile bütün toplumu tahakküm altına alır. İşçilerin, emekçilerin birleşerek, iş ve yaşam koşullarında iyileşme sağlamak üzere

mücadeleye girişmeleri, mücadeleye katılanların çoğu henüz bilincinde olmasa da, gerçekte, kendi toplumsal güçlerinin gaspedilmesine, yani kendi insanlıklarının reddedilmesine karşı isyan ettikleri anlamına gelir.

İşçilerin, mülksüzlerin, ezilenlerin ekonomik-demokratik mücadeleleri, insana aykırı dünyanın insana aykırılığını törpüleme mücadelesi gibi görünür. Gerçekte, bu gibi görünümler altında, insanlığı inkâr edilen bütün herkesin kendilerini komünal insan olarak inşa etme mücadelesi gelişir. İşçi sınıfının, mülksüzlerin, ezilenlerin, insanlığı inkâr edilen herkesin mücadelesi, komünal insanlığı yaratma yolunda *insana ait olan her şeyi, her türlü insanca hali, çok sesliliği, insanın inorganik bedeni olan doğayı* savunmak durumundadır.

İkinci Enternasyonal, Marks'ın yabancılaşmış faaliyetten kurtuluş teorisini, sosyalist toplumsal devrimin tarihsel kapsam ve derinliğini hiçbir zaman anlamamıştır. İkinci Enternasyonal, sosyalizmi kurmak için özel mülkiyetin, metaın, değerin, paranın, pazarın, ücretli emeğin, sermayenin, sınıfların, yalıtık bireyin, sivil toplumun, hiyerarşik yapıların, devletin, kısacası bütün bunları vazeden insana yabancılaşmış faaliyetin dünya çapında ortadan kaldırılması gerektiğini idrak edememiştir.

Endüstriyel kapitalizmin yükselişi

İkinci Enternasyonal zihniyeti, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında hızla sanayileşmekte olan Almanya'da biçimlenmiştir. Bu nedenle, İkinci Enternasyonal zihniyetinin şifrelerini çöz-

mek için o zamanki Almanya'ya dayatılan hızlı sanayileşme sürecini incelemek gerekir.

Makineli üretime dayalı kapitalizm, yani endüstriyel kapitalizm ilk olarak İngiltere'de on sekizinci yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başladı. Bu gelişmenin arkasında yaklaşık dört yüz yıllık ilkel sermaye birikimi süreci ve ticaret sermayesinin demlene demlene dönüşüme hazırlanması vardı.

On dokuzuncu yüzyılın başlarında İngiltere'de sanayileşme artık patlamıştı. Buharlı makine gümbür gümbür üretime girmekte, fabrika sistemi hızla yayılmaktaydı. Kapitalizm, böylece, manifaktür aşamasından maşinofaktür aşamasına geçmekteydi.

O zamanki İngiltere, okyanusları ve kritik coğrafyaları kontrol eden bir sömürge imparatorluğuydu. Dolayısıyla, İngiltere'de doğan makineli sanayii, İngiltere'nin egemenliğindeki dünya çapında gelişmiş ticaret ağını hazır devraldı.

Maşinofaktür malları yüksek emek üretkenliği sağlayan makine teknolojisiyle üretildiği için manifaktür mallarına göre daha düşük maliyetliydi. Bu yüzden, öteki ülkelerde üretilen manifaktür malları İngiltere'nin maşinofaktür mallarıyla rekabet edemiyordu. İngiliz makineli sanayii, ucuz meta fiyatları sayesinde, öteki ülkelerdeki el tezgahlarına dayalı sanayileri yıkıma sürüklüyordu.

On dokuzuncu yüzyılın başında endüstri devrimi İngiltere'yi boydan boya harmanlarken, kıta Avrupa'sındaki sanayi hâlâ manifaktür aşamasında evrimini sürdürmekteydi. Buharlı

makine Fransa yoluyla kıtaya daha yeni yeni giriyordu. Hal böyleyken, Avrupa birdenbire İngiliz maşinofaktür mallarının istilâsına uğradı. Bu durum, kıtadaki kapitalist gelişmeyi baskı altına aldı ve siyasal iktidarların ekonomi politikalarını derinden etkiledi.

İngiltere'de endüstriyel kapitalizm yükseldikçe, ülkede serbest rekabet düzeni yerleşmeye, böylece devletin ekonomideki rolü azalmaya başlamıştı. İngiltere, düşük maliyetli maşinofaktür mallarının rekabet avantajından daha çok yararlanmak için bütün dünyada serbest ticareti savunuyordu. Kıta ülkeleri ise korumacılığa sarılmıştı. Çünkü, eğer kıta ülkeleri ayakta kalacaklarsa, İngiliz mallarına karşı gümrük duvarlarını yüksek tutmalıydılar.

Kıta ülkelerindeki yerli sermayelerin kendi doğal evrimleriyle makineli üretime geçecek vakitleri kalmamıştı. O halde, kıta devletleri, sermaye birikimi sürecine daha aktif müdahale etmeli ve ülke içi kaynakları seferber ederek maşinofaktüre geçişi hızlandırmalıydılar.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru yeni bir sanayileşme dalgası Avrupa ve Kuzey Amerika'yı etkisi altına aldı. Bu ikinci sanayileşme dalgasıyla ağır sanayie geçiş başladı. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında ağır sanayilerin kuruluşu dünya ekonomisini öylesine derinden yapılandırdı ki, bugünkü gelişmiş-az gelişmiş ülkeler ayrımının temelleri o yıllarda atıldı.

İngiltere'de on sekizinci yüzyılın sonlarında başlayan ilk sanayileşme dalgası, el emeğine dayalı dokuma tezgâhlarını buharlı makinelerin döndürdüğü millere bağlayarak işe baş-

lamıştı. O yıllardaki basit buharlı makineler, el emeği ve el aletleri kullanılarak mütevazı işliklerde üretilebiliyordu. Buharlı makine satın almak için gereken para-sermaye miktarı, ortalama bireysel kapitalistin imkânları dâhilindeydi.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki ağır sanayie geçiş döneminde ise durum farklıydı. Ağır sanayie geçmek için dev demir-çelik tesislerinin inşa edilmesi, onları besleyecek miktarda demir cevheri ve kömürün çıkarılacağı büyük maden ocaklarının açılması, nakliyeyi sağlayacak buharlı gemilerin, limanların, lokomotiflerin, yaygın demiryolu şebekesinin yapılması gerekiyordu. Sonra, ağır sanayi tesislerinde kullanılacak olan karmaşık makine ve aksamın üretilmesi için önceden gelişmiş bir makineli sanayiin bulunması gerekiyordu. Daha önemlisi, bu dev yatırımlar için muazzam miktarda para-sermayeye ihtiyaç vardı.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarındaki Almanya, sermaye birikimini, makineli sanayi altyapısını henüz yeterince geliştirememiş, üstelik küçük devletçiklere bölünmüş bir ülkeydi. Almanya'nın önünde iki seçenek vardı: Ya ağır sanayii hızla kurarak dünya pazarında kendisine yer açacak ya da İngiliz mallarına teslim olarak geri kalmışlığı kabullenecekti.

Eğer Alman sermayesi ayakta kalacaksa, geç kalmışlığı telâfi etmek için acilen ülke içi pazarı bütünlemeli, ülkedeki bütün kaynakları, bütün tekil sermayeleri birleştirerek ağır sanayie yönelmeliydi. Dahası, ağır sanayi için gereken hammaddelerin ülkeye akışı sağlanmalıydı. Ne var ki, dünya hammadde kaynakları İngiliz ve Fransız sömürge imparatorluklarının denetimi altındaydı. O halde Alman sermayesi, ih-

tiyacı olan hammadde kaynaklarına ulaşmak için mutlaka devletin askeri ve diplomatik gücünü arkasına almalıydı.

Almanya 1866'da siyasal birliğini sağlayarak son derece hırslı bir ağır sanayi hamlesine girişti. Ağır sanayi yatırımları için muazzam miktarda para-sermayeye ihtiyaç olması, endüstri sermayesi ile banka sermayesini birleşmeye itti, böylece finans kapital ortaya çıktı. Finans kapital, bir yandan ekonominin bütün stratejik sektörlerini ele geçirirken, bir yandan da devletle giderek bütünleşti.

Alman Sosyal Demokrat Parti liderlerinden Rudolf Hilferding, 1910'da yayımlanan *"Finans Kapital: Kapitalist gelişmenin en son aşaması üstüne bir çalışma"* adlı kitabında, Almanya özgülündeki bu durumu kapitalizmin evrensel bir gelişme aşamasıymış gibi takdim etti.

Oysa, geç kalmışlığın basıncı altındaki Almanya özgülünde bunlar yaşanırken, İngiltere'deki ağır sanayie geçiş süreci, daha elverişli koşullar sayesinde, daha piyasacı bir yol izliyordu.

İngitere'deki ilk sanayileşme dalgası, dünya pazarı zaten elde olduğu için rakipsiz ilerlemişti. Bu süreç boyunca, İngiltere'de ağır sanayie geçiş için gerekli olan sermaye birikmiş, finansal örgütlenme gelişmiş, endüstriyel altyapı tamamlanmıştı.

İngiliz banka sermayesinin uluslararası finans hareketlerindeki rolü büyüktü. Banka sermayesi, sermayenin devrevi hareketi içindeki işlevi gereği para-sermaye biçiminde kalması

gereken bir sermaye çeşitidir. İngiliz banka sermayesinin dünya çapındaki finansal operasyonları başarıyla yürütebilmesi için sermayesini ağırlığıyla likit konumda tutması gerekiyordu. İngiliz banka sermayesinin Almanya'daki gibi endüstri sermayesiyle birleşerek üretken-sermaye momentine uzun vadeli bağlanması, onu asli işlevinden uzaklaştırırdı.

Kaldı ki, İngiliz endüstri sermayesi ile banka sermayesine birleşmeyi dayatacak acil bir zorunluluk yoktu. Çünkü İngiliz endüstri sermayesi zaten dünya pazarına hakimdi. Bu sayede, büyük yatırımlar için gerekli kaynağı devasa kârlarından, dünya borsalarında hisse senedi satışlarından ve bankalardan aldığı normal kredilerden sağlayabiliyordu.

Almanya özgülündeki sorun, önüne koyduğu hızlı sanayileşme hedefi için sermaye birikiminin yetersiz oluşuydu. Endüstri sermayesi ile banka sermayesinin birleştirilmesi, mevcut sermaye birikiminin yetersizliğini aşmak için başvurulan olağanüstü bir çözümdü. Ayrıca hızlı sanayileşme işçi sınıfını hızla büyütüyordu. Toplumun hızla dönüşmesi, iç gerilimleri artırıyor, sınıf mücadelesini keskinleştiriyordu. Bu durum, sermaye grupları arasında safları sıklaştırma, devletle iç içe geçme eğilimini güçlendiriyordu.

İngiltere'de ise sermaye birikimi süreci daha eskiden başlamış, dolayısıyla toplumsal dönüşüm sancıları daha uzun süreye yayılmıştı. İngiltere'deki sanayileşme süreci kendi ritmi içinde gelişirken, Almanya'daki gibi katı bir devlet tekel bütünleşmesini ortaya çıkarmamıştı.

Benzer bir durum ABD için de geçerliydi. ABD'nin kıta-

sal ölçekte bir ülke olmasından ötürü tekil sermayelerin tekellere büyümesi Avrupa'dakiler kadar hızlı yol almıyordu. Kaldı ki, devlet, sermayenin genel çıkarlarını korumak için, oluşan tekelleri anti-tröst yasalarıyla denetim altında tutuyordu. Amerikan liberalizmi, serbest rekabeti güvenceye alarak, bütün tekil sermayelerin serbestçe birikim yapmasını, böylece kapitalizmin dinamik gelişmesini hedefliyordu.

Finans kapital ile devletin bütünleşerek ekonomiyi güdümüne alması, o zamanın gelişmiş kapitalist ülkeleri olan İngiltere ve ABD'deki genel eğilimi yansıtmıyordu. Finans kapital ile devletin bütünleşerek ekonomiyi güdümüne alması, Almanya'nın köşeye sıkışmışlığından doğan özgül bir eğilim olarak ortaya çıkmıştı.

"Sosyalizm için tam maddi hazırlık"

İkinci Enternasyonal'in zihinsel ufku, bağrında doğduğu Almanya ile sınırlıydı. O zamanki Almanya geç kalmışlığın basıncı altında ayakta kalabilmek için dünya pazarında kendisine yer açma mücadelesi veriyordu. Almanya, sermaye yetersizliğini telâfi etmenin olağanüstü yolu olarak ekonomisini hoyratça merkezileştirmekteydi. İkinci Enternasyonal, baktığı Almanya penceresinin gösterdiği manzaradan hareketle şöyle bir analiz geliştirdi:

Üretici güçler bireysel kapitalist mülkiyetin içine artık sığamayacak kadar büyüyünce bireysel kapitalist mülkiyet biçimiyle çatışmaya girer. Bu çatışmaya cevap olarak hisse senetli kapitalist mülkiyet, yani anonim şirketler doğar. Zayıf serma-

yeleri yutarak büyüyen anonim şirketler sektörlerinde tekelleşir. Tekelleşen sanayi sermayeleri ile banka sermayeleri birleşerek finans kapitali ortaya çıkarır. Finans kapital, ekonominin tepelerini kontrol altına alarak, "sosyalizm için nihai örgütsel ön gereklilikleri" yaratır:

> "Finans kapitalin toplumsallaştırıcı işlevi, kapitalizme üstün gelme görevini son derece kolaylaştırıyor. Finans kapital ekonominin en önemli dallarını bir kez kontrol altına aldıktan sonra, toplumun bu üretim dallarının kontrolünü ele geçirmek için bilinçli yürütme organı -işçi sınıfı tarafından fethedilmiş devlet- aracılığıyla finans kapitale el koyması yeterlidir. ...
>
> "Finans kapital, sosyalizm için nihai örgütsel ön gereklilikleri yaratırken ..."

Yukarıdaki senaryonun geliştirilmiş versiyonu şöyledir: Dev tekelleri elinde tutan finans kapital gitgide devletle iç içe geçerek devlet-tekelci kapitalizmini yaratır. Devlet-tekelci kapitalizmi, kapitalizmin en yüksek aşamasıdır. Bundan daha ötesi ancak sosyalizm olabilir.

İkinci Enternasyonal, sosyalizmin kuruluşunu, yabancılaşmış faaliyetin ortadan kaldırılıp yerine komünal faaliyetin gelmesi olarak değil de, işçi sınıfı adına siyaset yapan partinin devlet iktidarını ele geçirip ekonomiyi devletleştirmesi olarak anladığı için, devlet-tekelci kapitalizminde sosyalizmin maddi temelini gördü. Bu akıl yürütmeye göre, devlet-tekelci kapitalizmi, ekonomiyi tek bir mekanizmada bütünleştirerek ülke çapında merkezi plânlamayı mümkün kılmıştı. O halde, işçi sınıfı adına iktidarı ele geçiren parti, devraldığı devlet-tekel mekanizmalarını kullanarak sosyalizmi kurabilirdi.

Lenin, İkinci Enternasyonal'in parlamentoda çoğunluğu sağlama yoluyla iktidara gelme siyasetini reddederek, ayaklanma yoluyla iktidarı ele geçirme siyasetini savundu. Ancak İkinci Enternasyonal'in Almanya özgülünde geliştirdiği analize ve devlete dayanarak sosyalizmi kurma stratejisine bağlı kaldı.

Lenin "devlet-tekel kapitalizminin sosyalizm için tam *maddi* hazırlık" olduğu düşüncesindeydi:

> "Çünkü sosyalizm, devlet-kapitalist tekelden yalnızca bir sonraki adımdır. Ya da başka bir deyişle, sosyalizm, *tüm halkın çıkarlarına hizmet etmeye koşulmuş* ve o ölçüde kapitalist tekel olmaktan *çıkmış* devlet-kapitalist tekelin ta kendisidir. ...
>
> "Tarihin diyalektiği öylesinedir ki, savaş, tekelci kapitalizmin devlet-tekel kapitalizmine dönüşümünü olağanüstü hızlandırarak, insanlığı *böylece* sosyalizme doğru olağanüstü ilerletti.
>
> "Emperyalist savaş sosyalist devrimin arifesidir. Bu, sadece savaşın dehşetinin proletarya ayaklanmasına yol açmasından ötürü değildir. Çünkü hiçbir ayaklanma, sosyalizmin ekonomik koşulları olgunlaşmaksızın sosyalizmi getiremez. Fakat, devlet-tekel kapitalizminin sosyalizm için tam *maddi* hazırlık olduğundan, sosyalizmin *eşiği* olduğundan, tarihin merdiveninde bir basamak olan devlet-tekel kapitalizmi ile sosyalizm denilen basamak arasında *herhangi bir ara basamak olmadığından* ötürüdür."[29]

Lenin'in yukarıda ileri sürdüğü "devlet-tekel kapitalizminin sosyalizm için tam *maddi* hazırlık olduğu" iddiasını Marks'la bağdaştırmak mümkün değildir.

Bakılacak yer, üretim faaliyetinin ne devasa boyutlardaki tekeller altında yapıldığı değil, fakat üretim faaliyetinin ne nitelikteki üretici güçlerle yapıldığıdır. O zamanki üretici güçler, makine teknolojisi kullanan endüstriyel emeğe dayanıyordu. Makine teknolojisinde işçi makinenin eklentisi olarak üretim sürecinin içinde varlık bulur. Makine teknolojisine dayalı üretici güçler ne denli insanı kollar tarzda örgütlenirse örgütlensin, işçi makinenin eklentisi olmaktan kurtulamaz.

İşçiyi makinenin eklentisi olmaya mahkum eden makineli üretim temeli, emeğin kurtuluşunun maddi temeli değildir. Emeğin kurtuluşunun maddi temeli, bilgi yoğun teknoloji yaratan zihinsel emeğe dayalı üretici güçler düzeyidir. Çünkü ancak bu nitelikteki üretici güçler, doğrudan üreticileri üretim sürecinin nezaretçisi konumuna yükseltme ve emek zamanını olağanüstü düşürerek serbest zamanı artırma potansiyeli taşır.

Sosyalist toplumsal devrime başlamak için değil, fakat komünist toplumun birinci aşamasını gerçekleştirmek için emeğin kurtuluşunun maddi temelini sağlayan üretici güçlerin yaratılması gereği, o zamanlar yeterince kavranamamıştı. Kapitalizmin kâr odaklı geliştirdiği üretici güçleri insan ve doğa odaklı hale getirmek için, sapkın bir mecrada gelişegelmiş olan insan faaliyetini insana geri döndürmek için, zihinleri yığınsal olarak dönüştürmek için, kapitalizm ile komünizmin birinci aşaması arasında uzun bir dünya-tarihsel devrimci dönüşüm döneminin yaşanması gerektiği anlaşılamamıştı.

İkinci Enternasyonal zihniyeti, sosyalizmi kurmak için, kapitalizmden devralınan büyük bankalardan şöyle yararlanmayı hayal ediyordu:

> "Kapitalizm bankalar, karteller, posta hizmeti, tüketici dernekleri ve büro işçileri sendikaları biçiminde bir muhasebe *aygıtı* yarattı. *Büyük bankalar olmasa sosyalizm imkânsız olurdu.*
>
> "Büyük bankalar, sosyalizmi getirmek için ihtiyacımız olan ve kapitalizmden *hazır olarak alacağımız* 'devlet aygıtı'dır. Burada görevimiz, bu mükemmel aygıtı *kapitalistçe sakatlayan* ne varsa onu *kesip atmaktan*, onu *daha da büyük*, daha da demokratik, daha da kapsamlı kılmaktan ibarettir. Nicelik niteliğe dönüşecektir. Her kırsal bölgede, her fabrikada şubeleri olan, büyükten de büyük tek bir Devlet Bankası, *sosyalist* aygıtın onda dokuzunu oluşturacaktır. Bu, ülke çapında *defter tutma,* malların üretim ve dağıtımının ülke çapında *muhasebesi* olacaktır. Bu, sözgelimi, sosyalist toplumun iskeleti gibi bir şey olacaktır."(30)

Alıntıya göre, "büyük bankalar, sosyalizmi getirmek için *ihtiyacımız* olan ve kapitalizmden *hazır olarak alacağımız* 'devlet aygıtı'*dır*". Bankaları kapitalistçe sakatlayan ne varsa kesip atarsak ve onları "*daha da büyük*, daha da demokratik, daha da kapsamlı" hale getirirsek, "nicelik niteliğe dönüşecektir". Yani sözü edilenler yapılınca, "bu mükemmel aygıt" niteliksel bir dönüşüm geçirecek ve "*sosyalist* aygıtın onda dokuzunu oluşturacaktır".

Oysa bankalar, onları "kapitalistçe sakatlayan" yanlar ayıklanarak aklanabilecek aygıtlar değildirler. Bankalar, kapitalistçe sakatlanmış değildir, fakat kapitalizmin ta kendisidir. Bankalar, münhasıran para-sermayenin toplumsal iktidarını fiilen dayatan aygıtlardır. Bankalar dâhil olmak üzere bütün kapitalist aygıtlar, işçileri, mülksüz yığınları paranın, pazarın iradesine tabi kılmanın aygıtlarıdır. O aygıtlar "*daha da büyük*, daha da demokratik, daha da kapsamlı" hale getirilince, *ta-*

hakküm aygıtı olmaktan çıkıp *özgürlük aygıtı* haline gelmezler. Özgürlük toplumuna varabilmek için bankaların, borsaların, paranın, pazarın, kısacası değer yasasının ifade ettiği bütün "ekonomik" tahakküm ilişkilerinin, toplumsal yarılmanın, devletin ortadan kaldırılması gerekir.

"Büyükten de büyük tek bir Devlet Bankası" sosyalist bir "aygıt"ın değil, ancak totaliter bir aygıtın unsuru olabilir! "Büyükten de büyük" devlet aygıtlarıyla, özgürlük toplumu değil, ancak totaliter bir kâbus yaratılır! Olan da bu olmuştur!

1917 Şubat-Ekim devrimi

Şubat devrimi

Devrimleri toplumların gündemine getiren, mevcut düzenin artık işleyemez hale gelmesidir. Devrimler toplumun çöküşe geçmesi karşısında yığınların can havliyle gidişata müdahale etmesiyle başlar.

Çarlık rejimi, 1917'ye girildiğinde, savaşın getirdiği ağır yıkımlara dayanamayarak çökmeye başlamıştı. Rejim savaşa sürdüğü milyonlarca askerin iaşesini, donanımını artık sağlayamıyor, askeri cephede tutamıyordu. Cephelerde ağır zayiat veriliyor, bozgun havası yayılıyordu.

Muazzam miktarda işgücünün ekonomiden çekilip silah altına alınması, üretimde büyük düşüşlere yol açmıştı. Rus sanayii Avrupa'nın ürettiği makinelere, yedek parçalara, mamul ve yarı mamul mallara göbeğinden bağımlıydı. Savaş yüzünden Avrupa'dan mal gelişi aksadığı için sanayiin çarkları zorlukla dönüyordu. Sonra, zaten yetersiz olan demiryolları şebekesine askeri sevkiyatın aşırı yük bindirmesinden ötürü ulaşım sık sık kesiliyor, hammadde, petrol, kömür temininde sıkıntılar yaşanıyordu.

Enflasyon, karaborsa, kıtlık gittikçe artıyordu. Halk yığınları umutsuzluk içindeydi. Ciddi bir açlık tehlikesi baş göstermişti. Şubat ayı ortalarında Petrograd'ta sadece on günlük un stoğu kalmıştı. Bunun üzerine şehir yönetimi ekmeği karneye bağlama kararı aldı. 16 Şubat günü kararın duyulması üzerine halk fırınlara, yiyecek satan yerlere hücüm etti. Birkaç saat içinde satılacak mal kalmayınca dükkânlar kapandı. Öfkeli kalabalıklar dükkânların camlarını kırdı, şehirde gerilim yükseldi.

Petrograd'ta devrimin kıvılcımını çakan, tekstil fabrikalarındaki kadın işçilerin sokağa çıkması oldu. Eski takvimle 23 Şubat'a rastlayan Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü'nde kadın işçiler sokaklara döküldüler. Gösterilere grevdeki Putilov işçileri de katıldı. "Ekmek istiyoruz", "Kahrolsun otokrasi", "Kahrolsun savaş" sloganları şehre hızla yayıldı.

Kadın işçilerin başlattığı hareketin bu kadar büyüyeceğini hiçbir devrimci örgüt tahmin edememişti:

> "Kadınlar gününün devrimi başlatacağı kimsenin aklına gelmemişti. Tek bir örgüt dahi o gün için grev çağrısı yapmamıştı. Hatta, en savaşkan bolşevik örgütlerden biri olan, işçi semti Vıborg'daki komite grevlere karşı çıkıyordu. Bu işçi bölgesindeki liderlerden biri olan Kayurov'a göre, kitlelerin ruh hâli çok gergindi ve herhangi bir grevin açık çatışmaya dönüşme tehlikesi vardı. Komite, militan eylem için zamanın henüz olgunlaşmadığını düşündüğünden -parti yeterince güçlü değildi ve işçilerle askerler arasındaki ilişkiler zayıftı- grev çağrısı yapmamayı, onun yerine gelecekteki devrimci eylemler için hazırlanmayı kararlaştırmıştı.

> "23 Şubat'ın arifesinde komitenin çizgisi buydu ve herkes bunu benimsemiş görünüyordu. Ama ertesi sabah, bütün direktiflere rağmen, kadın tekstil işçileri greve çıktılar ve destek vermeleri için metal işçilerine temsilciler gönderdiler. Kayurov, destek çağrısını bolşeviklerin 'gönülsüzce' kabul ettiklerini, menşevik ve sosyalist devrimci işçilerin de onları takip ettiğini yazıyor. ...
>
> "Hiç kimse ama hiç kimse, 23 Şubat'ın mutlakiyete karşı kararlı kalkışmanın başlangıcı olacağını düşünmemişti. Perspektifleri belirsiz ama her halükârda sınırlı bir gösteri olacağı konuşuluyordu.
>
> "Velhasıl olan şudur ki, Şubat devrimi, kendi devrimci örgütlerinin direnişine rağmen aşağıdan başlatılmıştır. Kendi başlarına inisiyatifi alanlar, proletaryanın en çok ezilen kesimi olan ve içlerinde hiç kuşkusuz pek çok asker eşinin de bulunduğu kadın tekstil işçileri olmuştur."(31)

25 Şubat'ta genel grev ilân edildi. Petrograd işçisi meydanlara aktı. Çarlık hükümeti göstericilerin üstüne asker sürdü. Ama işçilerin karşısına çıkarılan askerlerde itaatsizlik baş gösterdi. Hükümet bunun üzerine polisi harekete geçirdi. İşçilerin direnişi geliştikçe, askerler de göstericilere katılmaya ve polisle çatışmaya başladılar. Petrograd'a çok yakın olan Kronştadt adasındaki Baltık deniz üssünde isyan çıktı. İsyancı bahriyeliler gemileri ve adadaki kasabayı ele geçirdiler.

Başbakan Prens Goliçin, rejimin tavizsizliğini göstermek için, 26 Şubat'ta Çar adına Duma'yı kapattı. Duma, karara uyup uymama arasında bocaladı, bir ara çözüm olarak 27 Şubat sabahı "Duma Geçici Komitesi"ni kurdu. Komite, başkentte düzeni yeniden sağlamak ve kamu kurumlarıyla yeni-

den temasa geçmek görevini üstlendi.

Bolşevik parti Petrograd örgütü, devrim başladıktan sonraki ilk bildirisini ancak 27 Şubat günü çıkarabildi. Bildiri, "işçi sınıfı ve devrimci ordunun görevi, yeni rejimi, yeni cumhuriyet rejimini yönetecek bir geçici devrimci hükümeti kurmaktır"(32) çağrısı yaptı.

27 Şubat akşamına doğru güçler dengesi hızla değişti, generallerin Çar İkinci Nikola'nın arkasında duramayacağı belli oldu. Duma'nın çalıştığı Tauride sarayı artık Petrograd Sovyeti'nin işgali altındaydı. Duma Komitesi'nin önde gelen üyesi Milyukov, binayı doldurmuş olan ayaklanmacıları, halkın güvenini kazanacak bir hükümet kurma taahhüdüyle yatıştırmaya çalıştı. Duma Komitesi başkanı Rodziyanko, daha sonra, "Duma bu sorumluluğu yüklenmek istemeseydi, tutuklanacak ve üyelerin tümü ayaklanan askerlerce öldürülecekti"(33) diye yazacaktı.

Duma Komitesi, Petrograd Sovyeti ile iktidar pazarlığına girişti. 2 Mart sabaha karşı anlaşma sağlandı. Anlaşmaya göre Petrograd Sovyeti, demokratik reformları yapmak, ilhakçı olmayan bir barış için çalışmak kaydıyla, kurulacak geçici hükümeti destekleyecekti. Bu arada İkinci Nikola'ya tahttan vazgeçtiğine dair bir kağıt imzalatıldı ve 3 Mart'ta Prens Lvov başkanlığında geçici hükümet ilân edildi.

İkili iktidar

Geçici hükümet, ancak Petrograd Sovyeti'nin müsaade ettiği kadar yetki kullanabiliyordu. Hükümetin savaş bakanı Guşkov'un general Aleksiyev'e yolladığı meşhur mektup, bu durumu şöyle tespit eder:

> "Geçici hükümet hiçbir gerçek yetkiye sahip değildir. Buyrukları, ancak İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'nin iradesine uygun olduğu ölçüde yerine getirilmektedir. Gerçek iktidarın en önemli unsurlarını, askeri kıtaları, demiryollarını, posta-telgraf ulaşımını elinde tutan odur. Geçici hükümetin, Sovyet'in onun varlığını kabul ettiği ve bu varlığa izin verdiği ölçüde var olduğu açıkça söylenebilir."(34)

Geçici hükümet, savaşı sona erdirecek, toprak reformu yapacak, üretimi ayağa kaldıracak, Rusya'yı toparlayacak bir siyasal güç yaratamadı. Devrimci dalga öylesine derinden ve güçlü gelişiyordu ki, Mayıs başında hükümete sosyalist devrimci ve menşevik bakanların katılması, 5 Temmuz'da sosyalist devrimci Kerenski'nin başbakan olması devrimin ilerleyişini durduramadı. Aleksandr Kerenski, devrimin ilerleyişi karşısında hükümetin çaresiz kalışını daha sonra şöyle itiraf edecekti:

> "Şubat ile Ekim arasında, devrim dalgası bir sele dönüştü. Seli ne durdurabiliyor ne de yönlendirebiliyorduk."(35)

1917 Şubat devrimi, sermayenin dünyasal iktidarına karşı Rusya coğrafyasından bir meydan okuma başlatmıştı. İşçiler, mülksüzler, ezilenler, kır yoksulları, mevcut düzenin yığınsal çapta pratik eleştirisini yapmak suretiyle yepyeni bir dünya

yaratma işine koyulmuşlardı. Rusya, sermayenin böylece hırpalanmakta olan toplumsal iktidarı ile yığınsal mücadelenin yaratmakta olduğu karşı-iktidarı yan yana barındıran bir geçiş dönemine girmişti.

Sovyetler, fabrika komiteleri, mahalle konseyleri, kolektifler, inisiyatifler, adları ne olursa olsun hepsi, kendi kaderlerini kendi ellerine almaya çalışan yığınların yaratmakta olduğu karşı-iktidar organlarıydılar. Sovyetler, işçilerin yanı sıra askerlerin ve kır emekçilerinin de müdahale organları olarak bütün ülkeye yayılıyordu. Ülkeyi sarmakta olan sovyet ağının, devlet iktidarını elinde tutan geçici hükümete karşı ezici üstünlüğü, her kesimden halk kitlelerinin meydanlardaki fiili gücünü temsil etmesinden geliyordu.

Sovyet toplantıları herkesin katıldığı, fikir alışverişinde bulunduğu, eğilimlerin berraklaştığı açık forumlar olarak işliyordu. İşçilerle askerler yan yana tartışıyor, herkes farklı kesimlerin farklı sorunlarını birbirlerinden doğrudan öğreniyordu. Böylece mücadelenin yaşamın her alanını kapsayan çok boyutlu niteliği daha iyi kavranıyor ve genel mutabakatlar ortaya çıkıyordu. Sovyet toplantılarında varılan mutabakatlar, derhal mücadeleye yansıyor ve toplumsal pratik hemen dönüşmeye başlıyordu.

Çarlığın çöküşüyle birlikte emir komuta zincirini kıran bir milyondan fazla asker köyüne geri dönmüştü. Kırdaki iktidar boşluğunu hızla köylü sovyetleri doldurmaya başlamıştı. Köylüler mevcut toprak mülkiyeti düzeninin yığınsal olarak pratik eleştirisini yapmaya, yani toprakları bölüşmeye girişmişlerdi.

Geçici hükümet toprakların işgalini yasadışı ilân etmişti. Ancak geçici hükümetin kırda hiçbir yaptırım gücü yoktu. Köylü komiteleri, geçici hükümetin suyuna gider görünümün altında, kırda fiilen karşı-iktidarı örgütlüyordu.

Örneğin, o zamanki gazetelerin "kırın Kronştadt'ı" dediği Penza bölgesi mücadelenin en gelişkin olduğu yerdi. 15 Mayıs 1917'de toplanan Penza Köylü Konvensiyonu'nu hükümete rapor eden devlet görevlisi, kır emekçilerinin artan özgüvenle duruma vaziyet etmelerini şöyle anlatır:

> "Komite bir adam ve bir kadın öğretmen haricinde, okuma yazması olmayan köylülerden oluşuyor. Komite, toprak sahiplerini, kararlarına uymaya ve eğer bireysel köylülerin yasadışı işgallerinden kaçınmak istiyorlarsa mülklerini kendi iradeleriyle toprak komitesine vermeye çağırıyor.
>
> "Komite, manastırların ve toprak sahiplerinin kendi topraklarının kendilerinde kalmasına müsaade edilen bölümünde, dışarıdan yardım almadan, kendi aileleriyle çalışmaları için gereken tarım araçlarını onlara bırakmaya karar verdi. Geriye kalan topraklar az topraklı köylülere dağıtılacak, fiyat toprağın kalitesine göre dört ile sekiz ruble arasında olacak. ...
>
> "Toprak sahipleri daha önceden topraklarının bir bölümünü kiralamışlarsa, kira bedeli sekiz rubleden fazla olmayacak. ... Komite tarım araçlarını ... günlük kiraya vermek suretiyle paylaştıracak. Kira bedelleri aletleri tamir fonunda toplanacak."(36)

Fabrika komiteleri

Sovyetler işçi, asker ve köylü delegeleri içinde barındırdığı

için daha ziyade bütün toplumu ilgilendiren genel konularla uğraşıyordu. Fabrika komiteleri ise daha çok fabrika içi sorunların çözümü için mücadele ediyordu.

Fabrika komiteleri, ilk başlarda, fabrika yönetimlerine baskı yapma işlevi görüyordu. Sekiz saatlik işgününün uygulanması, çalışma koşullarının düzeltilmesi, işten atılmaların engellenmesi, ücretlerin artırılması, hastalık izinleri, tatiller gibi günlük sorunlarla boğuşuyorlardı.

Geleceğin çalışma halk komiseri bolşevik Schmidt, fabrika komitelerinin ilk zamanları için şunları söyleyecekti:

> "Fabrika komiteleri kurulduğu günlerde sendikalar henüz ortada yoktu ve bu boşluğu fabrika komiteleri doldurdu."(37)

Fabrika komitelerinin fabrika içi iktidarı güçlendikçe, toplumsal yaşamın öteki alanlarında da ağırlığı artmaya başladı. Fabrika komiteleri giderek işçi semtlerinde toplumsal işlevler üstlendiler. Örneğin, gıda maddelerinin dağıtımı, işsizlere iş, evsizlere ev bulunması, dara düşmüşlere yardım toplanması, komünal mutfakların, kreşlerin çalıştırılması, düğün, eğlence gibi sosyal faaliyetlerin örgütlenmesi, asayişin, adaletin sağlanması gibi işler hep fabrika komitelerine bakıyordu.

Fabrika komiteleri, yığınsal çapta pratik eleştirinin içsel sürükleyişiyle, sermayenin fabrikalardaki iktidarını sınırlayıcı konumlardan üretimin yönetimini ele almaya doğru ilerlemeye başladı. Gidişat, fabrika komitelerinin üretim ve tüketim komünlerine doğru gelişmesi yönündeydi.

Fabrika komiteleri hareketinde, yepyeni bir dünya yaratma hedefi giderek belirginleşiyordu. Örneğin Putilov Fabrika Komitesi'nin 24 Nisan 1917 tarihli bildirisi şöyle diyordu:

> "Belirli tesislerdeki işçiler özyönetim içinde kendilerini eğitirlerken, kendilerini fabrikaların özel mülkiyetinin ortadan kaldırılacağı ve üretim araçlarının işçi sınıfının eline geçeceği zamana hazırlamaktadırlar. Şimdilik sadece küçük ayrıntılarla uğraşıyor olsak da, işçilerin uğrunda mücadele ettikleri bu büyük ve önemli amaç hep akılda tutulmalıdır."(38)

Çok geçmeden fabrika komiteleri o kadar etkili bir güç haline geldi ki, fabrika komitelerinin onayını almadan üretimi sürdürmek artık mümkün değildi. Geçici hükümet, fabrika komitelerini düzen sınırları içine çekmek amacıyla 23 Nisan 1917'de bir kararname yayımladı. Kararname, fabrika komitelerinin işçi sağlığı ve güvenliği konularıyla uğraşma, fabrika yönetimleriyle pazarlık yapma hakkını resmen tanıyordu.

Bunlar fabrika komitelerinin zaten hayata geçirdikleri işleyişlerdi. Hükümetin amacı, fabrika komitelerini hukuken tanıma manevrasıyla komitelerin fiilen elde ettikleri otonomiyi sınırlamaktı. Hükümet, verdiği hukuki statü karşılığında, üretimin koordinasyonunu kendi eline almak istiyordu. Ancak hükümetin bunu dayatacak fiili gücü yoktu. İşçiler kararnamenin gerçek amacını derhal anladılar. Eğer hükümetin ihsanlarına kapılırlarsa, fiilen ellerinde bulundurdukları iktidarı kaybedecekleri açıktı.

30 Mayıs-5 Haziran 1917 tarihleri arasında Petrograd ve havalisi fabrika komitelerinin birinci konferansı yapıldı. Konferansa

bölgedeki 400 bin işçinin 337 binini temsil eden 367 fabrika komitesinden delegeler gelmişti. Ana gündem maddesi fabrikaları hangi iradenin yöneteceği idi. Çünkü işçiler, üretimi fiilen yönetenin toplumsal gidişatı da yöneteceğinin bilincine varmışlardı.

Konferansta konuşan menşevik çalışma bakanı Skobolev'e göre, sanayii devlet düzenleyip kontrol etmeli, işçiler de devlete yardımcı olmalıydı:

> "Devrimin burjuva aşamasında bulunuyoruz. İşletmelerin halkın eline devredilmesinin bu aşamada devrime bir yararı olmayacaktır. ... Sanayiin düzenlenmesi ve kontrolü belli bir sınıfın meselesi değildir. Bu görev devlete aittir. Devlete bu işi örgütleme çalışmasında yardımcı olma sorumluluğu, tek tek sınıfların, özellikle de işçi sınıfının omuzlarında duruyor."(39)

Menşevik delege Dalin de aynı minvalde konuştu:

> "Fabrika komiteleri sadece üretimin sürdürülmesine bakmalı, üretimi ve fabrikaları kendi ellerine almamalıdır. ... Eğer fabrikayı sahibi terkederse, fabrika işçilerin eline geçmemeli, şehir idaresine ya da merkezi hükümete geçmelidir."(40)

Konferans çoğunluğu, işçi kontrolü mücadelesinin aşağıdan yukarıya doğru örülerek üretimin yönetimini üstlenecek kolektif bir irade yaratmasından yanaydı. Bolşevik delege Naumov çoğunluğun duygularına şöyle tercüman oldu:

> "Kontrol yukarıdan bürokratik olarak değil, fakat aşağıdan demokratik olarak oluşturulmalıdır. Hepinizi bu misyonu üstlenmeye çağırıyorum. Sadece biz işçiler geleceğimiz için gerekeni yerine getirebiliriz."(41)

Ekim devrimi

Şubat devriminden sonra polis teşkilâtı dağılmıştı. İşçi semtlerinin güvenliğini fabrika komiteleri ve yerel sovyetlere bağlı olarak çalışan Kızıl Muhafızlar sağlıyordu. Kızıl Muhafızlar'da görev alacak işçileri fabrika komiteleri belirliyordu. Fabrika komiteleri, kızıl muhafız görevine yolladığı işçilerin ücretini fabrika yönetimlerine ödetiyordu.

General Kornilov'un Ağustos ayındaki darbe girişimine karşı koymak için, Petrograd Sovyeti ve fabrika komiteleri işçileri silahlandırdılar. Artık bütün işçiler fabrikalarda çalışırlarken yanlarında silahlarını hazır tutuyorlardı. Hatta Vıborg fabrika komitesi, kendisine bağlı bir askeri devrimci komite kurmuştu. Komite, kendi bölgesindeki Neva nehri köprülerini kontrol altına almış, düzenli devriyeler çıkarmaya başlamıştı.

Kornilov'un darbe girişiminin boşa çıkarılmasından sonra, işçiler arasında, geçici hükümetin artık indirilip yerine sovyet hükümetinin getirilmesinden yana bir hava doğdu. Rusya İşçi ve Asker Sovyetleri İkinci Kongresi yaklaşıyordu. Artık her kitle toplantısında, yaklaşan kongrede iktidarı alacak bir hükümet kurma çağrısı yapılıyordu. Sovyetler iktidarı alınca, sanayide yönetimin fabrika komitelerine geçeceği düşünülüyordu.

Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, işçilerdeki bu hava doğrultusunda Lenin'in ayaklanma önerisini destekledi. Petrograd Sovyeti harekâtı yönetmek üzere Troçki'nin başkanlığında Askeri Devrimci Komite'yi kurdu. 25 Ekim sabaha karşı, fazla direnişle karşılaşılmadan Kışlık Saray basıldı,

Kerenski hükümeti devrildi. Harekâtın sevk ve idaresinde, Askeri Devrimci Komite'yle uyum içinde fabrika komiteleri de görev gördü. Aynı gün öğleden sonra toplanan Rusya İşçi ve Asker Sovyetleri İkinci Kongresi, Lenin'in başkanlığındaki Halk Komiserleri Konseyi'ne hükümet görevi verdi.

Siyasal iktidarın fazla zorlukla karşılaşılmadan alınmasının arkasında, aylardan beri gelişegelen eleştirel, devrimci, kurucu mücadelenin adım adım kendi toplumsal iktidarını örmüş olması yatıyordu.

1917 Şubat-Ekim devrimci süreci, mevcut üretim ilişkilerini esaslı bir yığınsal-pratik eleştiriye tabi tutmuştu. Mülksüzlerin giderek yığınsallaşan saldırısı, sanayideki özel mülkiyeti geriletmiş, kırdaki 70 köylü sovyetinden 65'i toprak sahiplerini kovarak toprağı fiilen bölüştürmüştü. Mülk sahibi sınıfların ekonomik iktidarının böylesine ağır darbelenmiş olması, onların siyasal güçlerini de alabildiğine zayıflatmıştı.

Öyle ki, sol sosyalist devrimci liderlerden Sergei Mstislavski'ye göre, 25 Ekim sabahı "iktidar yerde uzanmış yatıyordu, isteyen eğilip alabilirdi, ... durup eğilmek ve onu yerden almak yeterliydi".(42)

Mstislavski, geçici hükümetin bir hayli güçten düştüğünü vurgulamak için, belli ki abartıya başvurmuş. Ancak, abartıyı ayıklayınca geriye kalan, Kışlık Saray'ın basılmasından önceki dönemde mülk sahibi sınıfların toplumsal iktidarının iyice silkelenmiş olduğudur.

İşçi kontrolü mücadelesi

Fabrikada yalnızca maddi ürünler değil, fakat ücretli emek-sermaye ilişkisi de üretilir. Fabrika metaların üretildiği yer olmanın yanı sıra, aynı zamanda, sermayenin işçiler üstündeki tahakkümünün yeniden üretildiği yerdir de.

Sermayenin ücret karşılığı işçinin işgücünü satın alması pratiğine, ücretli emek sistemi denir. Bu sistem, işçiyi kendi emek faaliyetine, kendi emeğinin sonuçlarına, topluma, doğaya yabancılaştıran, böylece onun insani özüne saldıran bir sistemdir.

İşçi işgücünü kapitaliste sattığı anda, kendi emek faaliyeti üstündeki egemenliğini çalışma saatleri boyunca kapitaliste devretmiş olur. Sermayenin üretim süreci üstündeki egemenliği, dolayısıyla işçiler üstündeki tahakkümü bu temelden doğar. Marks, onun için, mücadelenin "ücret sisteminin tamamen kaldırılması"na yöneltilmesi gerektiğini söyler.[43]

İşçilerin birleşerek kendilerine dayatılan iş ve yaşam koşullarına karşı her başkaldırısı, ilk başlarda, ücretli emek ko-

şullarının iyileştirilmesi talebiyle ortaya çıkar. Ancak, işçilerin içinde bulundukları insana aykırı koşulları her pratik eleştirisi, kendi iç mantığının sürükleyişiyle, toplumsal yarılmayı sorgulamaya doğru ilerler. Bu sorgulama, toplumsal yarılmayı yaratan doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşullarının birbirinden ayrılığını pratikte inkâr mücadelesine, yani bütün dünya mülksüzlerinin kendilerini komün olarak inşa etme mücadelesine açılır.

Üretimin yönetilmesi alanı, sermayenin "mahrem" alanıdır. İşçilerin yaşam koşullarını düzeltme mücadelesi, mücadelenin içsel dinamiğiyle bu "girilmez" alana yönelerek işçi kontrolü mücadelesine büyür.

İşçilerin fabrikada sermayenin iktidarına karşı bir irade yaratmaları, fabrikada ikili iktidarın baş göstermesi demektir. Her alandaki ikili iktidar doğası gereği istikrarsızdır. İkili iktidarın yaşandığı istikrarsız dönemlerde, eskiyi geri getirmeye çalışan eğilim ile yeniyi kurmaya doğru ilerleyen eğilim birbirleriyle kıyasıya mücadele halindedir. Ya fabrika yönetimleri biçiminde tecelli eden sermayenin iradesi işçilerin otonomi mücadelesini bastıracak ve işçiler üstünde kesin hakimiyetini kuracaktır ya da birleşmiş işçiler kendi üretim faaliyetlerini sermayenin tahakkümünden kurtarıp kendi iradelerine tabi kılarak üretimi yöneteceklerdir.

İşçi kontrolü mücadelesi geliştikçe, kendi içsel hedeflerinin bilincine daha çok varır. İşçi kontrolü mücadelesi, toplumsal yaşamın her alanındaki parça-faaliyetleri komünal faaliyet olarak bütünleyip özgürce birleşmiş doğrudan üreticilere geri döndürme mücadelesinin belkemiğini teşkil eder. Bu anlamda,

işçi otonomisinin, halk inisiyatifinin, yığınsal müdahalenin giderek gelişmesi, kapitalizmden komünizmin birinci aşamasına geçişin yaşanacağı devrimci dönüşümler döneminin, yani sosyalist toplumsal devrimin ana halkasıdır.

İkinci Enternasyonal zihniyeti, "işçi kontrolü" mücadelesinin "işçi yönetimi" mücadelesi demek olduğunu idrak edememiştir. İkinci Enternasyonal zihniyeti, "işçi kontrolü" kavramını, işçilerin kendi üstlerindeki fabrika yönetimlerinin uygulamalarını "gözetim altında tutma"sı, "teftiş etme"si, "inceleme"si olarak dar yorumlamıştır:

> "Brandler'cilere göre, 'üretim üstündeki kontrol, sanayiin işçiler tarafından yönetimi anlamına gelir'. ... Fakat kontrol niye yönetim anlamına gelsin ki! Kontrol, insanlığın bütün dillerinde gözetim altında tutma, teftiş etme ve bir kuruluşun ötekisinin yaptığı işi incelemesi, gözden geçirmesi anlamına gelir. Kontrol aktif olabilir, baskın olabilir, her şeyi kapsayıcı olabilir ama neticede kontrol olarak kalır."(44)

Yukarıdaki İkinci Enternasyonal zihniyetine göre, üretimin kontrolü üretimin yönetimi anlamına gelmez. Oysa Marks, kontrol kelimesini aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi insanların kendi aralarındaki ilişkileri kendilerinin yönetmesi anlamına kullanır:

> "Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla, üretimin komünistçe düzenlenmesiyle (yani insanlar ile insanların kendi ürettiği nesneler arasındaki yabancı ilişkinin yok edilmesiyle), arz ve talep ilişkisinin kudreti hiçe iner, böylece insanlar mübadeleyi, üretimi, karşılıklı ilişki tarzlarını yeniden kendi kontrolleri *(yönetimleri–YZ)* altına alırlar."(45)

> "Toplumsal ilişkilerini kendi komünal ilişkileri olarak kendi komünal kontrollerine *(yönetimlerine –YZ)* almış olan evrensel gelişmiş bireyler, doğanın değil, fakat tarihin eseridirler."[46]

Kavramlar, mücadelenin zihne akışıyla, zihnin mücadele içinde yoğurulmasıyla oluşur. Mücadele geliştikçe, başlangıçta potansiyel olarak taşıdığı açılımları fiile çıkarır. Mücadelenin potansiyelleri fiili gerçekliğe dönüştükçe, buna uygun olarak kavramlar da gelişir. Kavramların içeriğinin en dolu hali, mücadelenin bütün mantıksal sonuçlarını soyutlayan halidir. Teori asıl olarak kavramların bu en gelişkin haliyle işlem yapar. Bugünün pratik eleştirisini ancak en üst düzeyde soyutlayan teori, bugünden yarını kurma mücadelesine ışık tutabilir.

İşçi kontrolü kararnamesi

Kışlık Saray baskınıyla hükümet dizginlerini ele alan Halk Komiserleri Konseyi ilk iş olarak barış ve toprak kararnamelerini ilân etti. Bu kararnameler üstünde zaten görüş birliği olduğu için siyaseten tartışılacak bir durum yoktu.

Ancak, işçi kontrolü üstüne kararname yukarıdakiler gibi kolaylıkla çıkarılamadı. Çünkü, parti içinde işçi kontrolü kavramını farklı farklı yorumlayan eğilimler vardı. Bolşevik parti, ayaklanmaya giden süreçte işçi kontrolü sloganını çokça kullanmış ama sloganın içini doldurmaktan ısrarla kaçınmıştı.

Bolşevik sendika liderlerinden A. Lozovski, 1918'de basılan *İşçi Kontrolü* broşüründe, bu durumu şöyle anlatır:

> "İşçi kontrolü, Ekim günleri öncesinde bolşeviklerin savaş sloganıydı. ... Fakat, bütün karar tasarılarında, bütün pankartlarda yer almasına rağmen, işçi kontrolü sloganı gizemli bir sisle örtülüydü. Parti basını bu slogan hakkında çok az şey yazmıştı. ... Ekim devrimi patlayınca, işçi kontrolünün tam olarak ne anlama geldiğini söyleme zorunluluğu doğdu. O zaman ortaya çıktı ki, bu sloganın en sıkı taraftarları arasında bile sloganın ne anlama geldiğine dair büyük fikir ayrılıkları vardı."(47)

Kerenski hükümetinin devrilişinden hemen sonra, devrimin işçi otonomisinin açmakta olduğu yoldan mı ilerleyeceği yoksa devletçi bir mecraya mı sokulacağı üstüne muazzam bir güç mücadelesi patlak verdi. İşçi kontrolü üstüne fikir ayrılıklarının birdenbire ortalığa dökülmesi, bu kapışmanın bir yansımasıydı.

Bolşevik ağırlıklı hükümete egemen olan devletçi zihniyete göre, işçi kontrolü mücadelesinin işlevi, burjuvazinin ekonomik iktidarını yıpratarak siyasal iktidarın alınması için ortamı hazırlamaktan ibaretti. Siyasal iktidar alındığına göre işçi kontrolü mücadelesi işlevini görmüş, devrini tamamlamıştı, artık sanayide "düzen"i sağlama zamanıydı.

Fabrika komitelerinin temsil ettiği eğilime göre ise, işçi sınıfı ve kır emekçilerinin aylardır gelişegelen özyönetim mücadelesinin sonucu olarak iktidar alınmıştı. Bundan sonra devrimin ilerlemesi için işçi kontrolü mücadelesinin daha da derinleştirilmesi, halkın özyönetim organlarının daha da güçlendirilmesi gerekiyordu.

Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi, iktidar alındıktan sonraki ilk gün, Lenin'e, sanayiin yönetimi için fabrika komi-

telerinin ağır bastığı bir ekonomik konsey kurma önerisi getirdi. Öneri, hükümete egemen olan devletçi eğilimi de dikkate alan bir uzlaşı çabasıydı.

Lenin, kendi tutumunu, hazırladığı işçi kontrolü üstüne kararname taslağında ortaya koydu. Taslak bir yandan işçi kontrolü mücadelesinin fiilen kazanmış olduğu mevzileri tanıyordu ama öte yandan da bu mevzileri zayıflatan ifadeler taşıyordu. Örneğin taslağa, fabrika komitelerinin aldığı kararları sendikaların iptal edebileceği hükmü konulmuştu:

> "5. İşçilerin ve büro çalışanlarının seçilmiş temsilcilerinin kararları işletme sahipleri üstünde bağlayıcı olacaktır. Bu kararlar ancak sendikalar ve kongreleri tarafından iptal edilebilecektir.
>
> "6. Devlet önemi taşıyan bütün işletmelerde *bütün* sahipler, işçi kontrolü amacıyla seçilen *bütün* işçi ve büro çalışanları temsilcileri mülkün korunması, en sıkı disiplin ve düzenin sağlanması hususunda devlete karşı sorumlu olacaklardır. ...
>
> "7. Devlet önemi taşıyan işletmeler, savunma sanayii için çalışan ya da nüfusun varlığını sürdürmesi için gerekli olan malların üretimiyle herhangi bir biçimde bağlı olan bütün işletmelerdir."(48)

Taslağın yayımlanması, sendikalar ile fabrika komiteleri arasındaki çekişmeye yeni bir boyut getirdi. Sendikalar, üretimde en sıkı disiplin ve düzenin sağlanması hususunda devlete karşı sorumlu olma fikrine yapıştılar. Hararetli müzakereler ilerledikçe, görüşler netleşmeye, tutumlar sertleşmeye başladı. Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi yeni öneriler getirdi ama uzlaşma sağlanamadı. Hükümet ve hükümete yakın duran sendika hiyerarşisinin devletçi bir rotada ilerle-

mek istediği artık iyice belli olmuştu. Lenin'in taslak metni, Rusya Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi tarafından 14 Kasım 1917'de bazı eklemelerle kabul edildi. *Böylece bolşevik siyasetin işçi otonomisini temsil etme iddiasında büyük bir kırılma yaşandı.*

Kararname, bir eliyle verdiğini öteki eliyle geri alan yukarıdan yönetim zihniyetinin tipik bir örneğiydi. Bolşevik hükümetin işçi kontrolünü zapturapt altına almaya çalışan kararnamesi ile geçici hükümetin 23 Nisan 1917 tarihli kararnamesi arasında, aynı tahakkümcü zihniyeti paylaşması açısından hiçbir fark yoktu.

Bolşevik kararnameye göre, "yeni hükümet işçi kontrolünün bütün ekonomideki otoritesini tanıyor"du! Ancak, bu kontrol sıkı bir hiyerarşiye tabi olmalıydı! Fabrika komitelerinin kendi fabrikalarının kontrol organı olarak kalmalarına "müsaade edilecek"ti! Ama her fabrika komitesi yereldeki "Bölgesel İşçi Kontrolü Konseyi"ne, her bölgesel konsey de "Rusya İşçi Kontrolü Konseyi"ne bağlı olacaktı. Sendika hiyerarşisinden temsilciler, işçi kontrolü hiyerarşisinin orta ve üst kademelerine yatay geçiş yapacak ve her kademede çoğunluğu oluşturacaktı.(49)

Kararnamenin iki pratik sonucu vardı:

1. Sendikalar fabrika komitelerinin kararlarını iptal edebilecekti.

2. "Devlet önemi taşıyan işletmeler"de, ki uygulamada hemen hemen bütün işletmeler bu tanımın içine sokulabilirdi,

fabrika komiteleri devlete hesap verir konumda olacaktı.

Kararnamenin öngördüğü hesaplama yöntemine göre, sendikaların üye sayısına bağlı olarak, hiyerarşinin tepesindeki Rusya İşçi Kontrolü Konseyi 30'u aşkın üyeden oluşacaktı. Bu üyelerin sadece 5'i fabrika komitelerinden gelecekti.(50)

Kararnamenin yukarıdan aşağıya kurmak istediği bürokratik mekanizmanın, tabandan yükselen fabrika komiteleri hareketini boğmak amacı taşıdığı apaçık ortadaydı. Nitekim, hükümetin icraatı, çok geçmeden bu niyeti fiile çıkardı. Örneğin, Posta ve Telgraf Halk Komiseri, yayımladığı 22 Kasım 1917 tarihli genelgeyle fabrika komitelerine şöyle meydan okudu:

> "Posta ve Telgraf bakanlığının yönetimi için girişimde bulunan hiçbir sözde grup ya da komitenin merkezi iktidara ve Halk Komiseri olarak bana ait olan işlevleri gasbedemeyeceğini ilân ediyorum."(51)

Rusya İşçi Kontrolü Konseyi'ndeki hükümet yanlısı çoğunluk, kararnamenin nasıl uygulanacağını anlatan bir yönerge hazırlaması için komisyon kurdu. Komisyon "İşçi Kontrolü Üstüne Genel Yönerge"yi hazırladı. Yönergenin aşağıdaki maddesi devletçi kanadın işçi kontrolüne hiç alan bırakmak istemediğini açıkça gösteriyordu:

> "Madde 7: İşletmelerin yönetimi, çalıştırılmasına ilişkin direktif verme hakkı sahiplere ait kalacaktır."(52)

Artık karşılıklı kılıçlar çekilmişti. Fabrika Komiteleri

Merkez Konseyi de cevap olarak, "Fabrika Komiteleri İçin Tüzük Modeli" ve "İşçi Kontrolünün Uygulanması İçin Pratik Kılavuz" hazırlayıp, kendi yayın organı *Novyi Put*'ta yayımladı. Bu metinler, hükümetin oluşturmak istediği hiyerarşinin dışında, aşağıdan yukarı doğru örülen bir işçi kontrolü anlayışını savunuyordu.

Fabrika komitelerinin büyük çoğunluğu, işçi kontrolü yanlısı Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'ni destekledi. Örneğin Petrograd metal sanayii fabrika komitelerinin bir toplantısında, hükümet yanlısı yönerge sermaye karşısında işçilerin elini bağladığı için eleştirildi. İşçi kontrolü yanlısı kılavuzun ise "işçilere otonom faaliyetleri için büyük bir alan açtığı ve işçileri fiilen fabrikaların yöneticisi kıldığı"[53] dile getirildi.

Fabrika komiteleri-sendikalar-devlet

7-14 Ocak 1918'de, Petrograd'ta Birinci Rusya Sendikalar Kongresi toplandı. Kongrenin ana gündem maddesi, fabrika komiteleri ile sendikalar arasındaki ilişki idi. Bu maddeye bağlı olarak, sendikalar ile devlet arasındaki ilişkinin de nasıl olması gerektiği tartışıldı.

İlk yıllarda henüz devrimin coşkusu bastırılmış, farklı fikirlerin özgürce ifade edilmesi yasaklanmış değildi. Yığın hareketliliği hâlâ sürüyor, dolayısıyla kitlelerin nabzı kongrelere de yansıyordu. Bu bakımdan, Birinci Rusya Sendikalar Kongresi'nde dönemin aktörlerinin dile getirdiği görüşler, işçi sınıfı içindeki çeşitli eğilimlere ve mücadelenin önündeki

potansiyel gelişme güzergâhlarına dair önemli ipuçları vermektedir:

Kongrede konuşan bolşevik sendikacı Lozovski, fabrika komitelerinin fiilen kazanmış olduğu otonomiyi şöyle teslim etti:

> "Fabrika komiteleri, devrimden üç ay geçtikten sonra fabrikaların o kadar sahibi ve hakimi konumuna geldiler ki, genel kontrol organlarından önemli ölçüde bağımsız oldular."(54)

Menşevik delege Maiski, proletaryanın işçi kontrolü ile sosyalizm arasında ilişki kurmuş olmasından rahatsızdı:

> "Proletaryanın bir kesimi değil, fakat çoğunluğu, özellikle Petrograd proletaryası, işçi kontrolünü sosyalizmin fiilen doğuşuymuş gibi görüyor. ... (İşçiler arasında) sosyalizm fikrinin işçi kontrolü kavramında içerildiği düşünülüyor."(55)

Anarko sendikalist delege Maksimov, Marks'ın "işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır" sözünü ima ederek, anarko sendikalistlerin menşevik ve bolşeviklerden "daha iyi Marksist" olduklarını ileri sürdü. Maksimov, fabrika komitelerini ve mücadelenin hedefini şöyle değerlendirdi:

> "Fabrika komiteleri devrim süreci içinde doğrudan doğruya hayatın ortaya çıkardığı örgütlerdir. Fabrika komiteleri işçi sınıfına en yakın örgütlerdir, sendikalardan daha yakındır. ...
>
> "Devrimin doğurduğu fabrika komiteleri yeni bir temelde yeni bir üretim yaratacaktır. ...
>
> "Proletaryanın hedefi, bütün faaliyetleri, bütün yerel çıkarları

> koordine edecek bir merkez yaratmaktır. Fakat bu merkez, kararname ve emirname merkezi değil, fakat düzenleme ve yol gösterme merkezi olacaktır."(56)

Tartışmalar sonunda bolşevik çoğunluklu kongre, fabrika komitelerinin sendika organları haline getirilmesi doğrultusunda oy verdi.

Kongredeki bolşevik delagasyonun başı olan Zinovyev, sendikalar ile devletin ilişkisi konusunda Bolşevik parti adına bir karar tasarısı sundu. Zinovyev yaptığı sunumda partinin görüşünü mealen şöyle açıkladı:

> "Ekim devrimi işçi sınıfını siyasal iktidara getirerek yeni bir durum yaratmıştır. Esas olarak işçi sınıfının ekonomik çıkarlarını savunan sendikal hareket, yeni duruma uygun düşmemektedir. Sendikalar, proletaryanın uzun vadeli çıkarlarını, bu çıkarları temsil eden devlet ve partiye kendilerini ancak tam anlamıyla tabi kılarak koruyabilirler."(57)

Kongrede, Zinovyev'in tebliğ ettiği parti görüşüne karşı çıkan bolşevik delegeler de vardı. Örneğin, bolşevik sendika liderlerinden Riyazanov itirazını şöyle kayda geçirdi:

> "Burada başlayan toplumsal devrim Avrupa ve bütün dünya toplumsal devrimiyle birleşmedikçe ... Rus proletaryası ... teyakkuzda kalmalı ve tek bir silahını bile elden bırakmamalıdır ... sendika örgütlerini muhafaza etmelidir."(58)

Bolşevik partinin sol kanadında yer alan Çiperoviç, kongreyi siyaseten bağlamak için, sendikaların greve başvurma hakkının tasdik edilmesini isteyen bir önerge sundu. Ancak

sendikalar kongresi, bir sendikayı sendika yapan bu hakkı onaylamayı reddetti.

En sonunda kongreden adeta devlet tebligatı gibi bir karar çıktı:

> "Sendikalar, şimdiki sosyalist devrim süreci içinde geliştikçe, sosyalist iktidarın organları olmalıdırlar. ... Böyle öngörülen süreç gereğince, sendikalar kaçınılmaz olarak sosyalist devletin organları haline dönüşeceklerdir. Sendikalara katılmak, herhangi bir sanayi kolunda istihdam edilen herkesin devlete karşı görevinin bir parçası olacaktır."(59)

Yukarıdaki görüş İkinci Enternasyonal icadı devletli sosyalizm zihniyetinin bir ürünüdür. Marks'ın teorisinde "sosyalist devlet" diye bir saçmalık yoktur. Ayrıca, bireyleri devlete karşı görevli kılan, bireyleri çalıştıkları alandaki devlet organına katılmaya zorlayan anlayış, komünist değil, fakat korporatif bir anlayıştır.

İşçi kontrolünden devlet kontrolüne

Lenin'in hazırladığı kararnameyle kurulan Rusya İşçi Kontrolü Konseyi, tepkileri yumuşatmak için atılan taktik bir adımdı. Hükümet, asıl amacına ulaşma doğrultusunda, 18 Aralık 1917 tarihinde "Yüksek Ekonomik Konsey"in kuruluşunu ilân eden bir kararname yayımladı. Yüksek Ekonomik Konsey, yerel ya da merkezi bütün ekonomik karar organlarının ve Rusya İşçi Kontrolü Konseyi de dâhil olmak üzere bütün işçi kontrolü örgütlerinin faaliyetlerini yönlendirecekti.

Yüksek Ekonomik Konsey, Rusya İşçi Kontrolü Konseyi üyeleri ile bütün bakanlıkların temsilcilerinden ve danışmanlardan oluşacaktı. Yukarı doğru çekilip tabandan uzaklaştırılan işçi temsilciler böylece yüksek bürokrasinin içinde boğularak iyice işlevsizleştirilecekti.

Yüksek Ekonomik Konsey, devletlerin teşkilâtlanma geleneği uyarınca yukarıdan aşağıya kurulmaya başlandı. Konseye bağlı alt organlar, yine kadim devlet geleneği uyarınca, eski düzenden kalan unsurlardan oluşturuldu.

Çarlık rejimi, 1915'de, orduya ikmal sağlayan endüstrileri düzenlemek için üst organlar kurmuştu. Bu düzenleyici kurullar, 1917'ye gelindiğinde hemen hemen bütün endüstriyi kontrolü altına almıştı. Bolşevik hükümetin 1918 başında kurduğu Yüksek Ekonomik Konsey, fiilen bu eski yapının kasnağı üstüne oturdu:

> "Savaşın talepleri, metal ürünlerinin dağıtımı için 1915'te Rasmeko adında resmi bir komitenin kurulmasına yol açmıştı. Yüksek Ekonomik Konsey'in ilk işlerinden biri Rasmeko'yu kendi metal seksiyonunun yürütme organına dönüştürmek ve ona metal fiyatlarını saptama görevi vermek oldu. 1918 Mart'ında, Yüksek Ekonomik Konsey'in devrim öncesi esaslara göre kurulmuş olan maden ve metalurji seksiyonu, merkezinde 750 kişinin çalıştığı aktif bir örgüt haline gelmişti."(60)

Çarlık zamanındaki Ağır Silahlar İdaresi'ne bağlı kimya komitesi, yeni rejimde *Glavkhim* adı altında örgütlenerek kimya endüstrisini yönetmekle görevlendirildi. Benzer şekilde, deri endüstrisi için *Glavkozh*, tekstil endüstrisi için *Tsentro-*

tekstil kuruldu.

Devletçi çizgiye göre, işçi kontrolü mücadelesi işlevini görmüş ve ömrünü tamamlamıştı. Bu fikir sendikalar aracılığıyla işçilere de aşılanmaya çalışıldı. Örneğin, 15-21 Ocak 1918'de Moskova'da toplanan bolşevik çoğunluklu Rusya Tekstil İşçileri Kongresi şöyle hüküm kesti:

> "İşçi kontrolü üretim ve dağıtımın plânlı örgütlenmesine sadece bir geçiş adımıdır."(61)

Rusya Tekstil İşçileri Kongresi'ne hakim olan devletçi zihniyet, işçi kontrolünü savunan fabrika komitelerini sendika hiyerarşisi altında hizaya sokmanın örgütsel tarifini şöyle yaptı:

> "Sendikanın en aşağıdaki hücresi fabrika komitesidir. Fabrika komitelerinin yükümlülüğü, sendikaların bütün talimatlarını bulundukları işletmelerde hayata geçirmekten ibarettir."(62)

Lenin, Halk Komiserleri Konseyi başkanı sıfatıyla, 11 Ocak 1918'de Rusya İşçi Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri Kongresi'nde okuduğu raporda, hükümetin ekonomide devlet kontrolünü kurma iradesini şöyle ilân etti:

> "İşçi kontrolünden Yüksek Ekonomik Konsey'in kuruluşuna geçtik. Sırf bu önlem ve birkaç gün içinde gerçekleştireceğimiz banka ve demiryollarının millileştirilmesi sayesinde yeni sosyalist ekonomiyi inşa etmeye başlamamız mümkün olacaktır."(63)

Alıntıdaki "işçi kontrolünden Yüksek Ekonomik Kon-

sey'in kuruluşuna geçtik" cümlesinin şifresini çözmeye çalışalım.

"İşçi kontrolü" bir prensibi, "Yüksek Ekonomik Konsey" ise bir örgütlenmeyi anlatır. Bir prensipten başka bir prensibe geçilir ama bir prensipten bir örgütlenmeye, yani elmadan armuta geçilmez. O halde, cümlenin bozuk mantığını düzeltmek için, "Yüksek Ekonomik Konsey" yerine o yapının hayata geçireceği prensip olan "devlet kontrolü"nü koymak gerekir. Kavramları böyle adıyla yerli yerine koyunca, Lenin'in aslında, düpedüz, "işçi kontrolünden devlet kontrolünün kurulmasına geçtik" demek istediği açığa çıkar.

Lenin, alıntıda, işçi kontrolünden devlet kontrolüne geçiş ile "banka ve demiryollarının millileştirilmesi"ni ilişkilendirmektedir. Lenin'in buradaki mantığına göre, işçi kontrolü millileştirmelerin öncesinde yer alır. Lenin'i aynı ilişkilendirmeyi sekiz ay önce de yapmıştır:

> "Bütün bankaları tek bir ulusal bankada birleştirmeye doğru pratik ve uygulanabilir adımları atmaları için İşçi Temsilcileri Sovyetleri'ni, Banka Çalışanları Temsilcileri Konseyi'ni vs. derhal *hazırlamaya* başlamalıyız. Bunu, İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nin bankalar ve birlikler üstünde kontrolünü kurması, daha sonra da bankalar ve birliklerin millileştirilmesi, yani bütün halkın mülkiyetine geçmesi takip edecektir."(64)

Paragrafın mantıksal analizi, şöyle bir fikri akışı ortaya koyar:

1. İşçi Temsilcileri Sovyetleri bankalar üstünde kontrol kuracak.

2. Bankalar üstünde işçi kontrolü kurulmasını ne takip edecek?

3. "Daha sonra ... bankaların ... millileştirilmesi" takip edecek.

Yukarıdaki fikri akışa göre, işçi temsilcileri kontrolü bankaların millileştirilmesinin öncesinde yer alır. Bankalar millileştirildikten sonra işçi temsilcileri kontrolünün akıbetinin ne olacağı bu paragrafta açık edilmemiştir. Ancak, işçi temsilcileri kontrolünün akibeti hakkında gerçekte ne düşünüldüğünü, iktidara geldikten sonra ortaya konan devletçi icraat açık etmiştir. Bolşevik siyaset iktidara geldikten sonra, üretim üstünde devlet kontrolünü kurabilmek için işçi sınıfının özyönetim örgütlerini işlevsizleştirmeye, işçi kontrolünü savunan siyasi eğilimleri yok etmeye başlamış, böylece işçi kontrolünü zamana yayarak fiilen ortadan kaldırmıştır.

İşçi kontrolünden "işçi yönetimine"

Bolşevik siyasete egemen olan devletçi zihniyet, iktidara gelmeden önce işçi kontrolü mücadelesini hep destekler göründü ama bu mücadelenin komünal geleceği kurucu niteliğiyle hiçbir zaman uyuşmadı. Çünkü, işçi kontrolü mücadelesinin otonom kurucu dinamiği, Bolşevik partinin İkinci Enternasyonal'den devraldığı, sosyalizmi devlet marifetiyle kurma anlayışına karşı yönde işliyordu.

Ancak, işçi kontrolü hareketi, Bolşevik partiyi iktidara taşıyan eğilimler koalisyonunda önemli bir yer tutuyordu. Bolş-

evik partide işçi kontrolü hareketini çeşitli nüanslarla savunan kadrolar vardı. Bu nedenle partinin işçi kontrolü siyaseti çelişkili bir seyir izledi. İşçi kontrolü hakkında parti liderliğinin hepsini bağlayan siyasal tezler üretilemedi. Her eğilime göz kırpan muğlak ifadelerle iş geçiştirilmeye çalışıldı.

Lenin, daha sonra, işçi kontrolü konusunda nasıl bocaladıklarını, izledikleri siyasete yol gösterecek bir teori geliştiremediklerini şöyle itiraf edecektir:

> "En fazla uğraştığımız sorunu ele alalım: Sanayide işçi kontrolünden işçi yönetimine geçiş. Halk Komiserleri Konseyi'nin ve yerel sovyet otoritelerinin kararname ve kararlarından sonra -ki bunların hepsi bu alandaki siyasi tecrübemize katkı yapmıştır- Merkez Komite'ye düşen, sadece bunların bir toparlamasını yapıp özetlemekti. Merkez Komitesi, böyle bir konuda kelimenin gerçek anlamıyla pek yol gösteremedi. Sanayide işçi kontrolü konusundaki ilk kararname ve kararlarımızın ne kadar sakar, olgunlaşmamış ve gelişigüzel olduğunu hatırlamak yeter. Bunun kolay bir mesele olduğunu sanıyorduk. Pratik bize işçi kontrolünün inşa edilmesi gerekliliğini kanıtladı, fakat nasıl inşa edileceği sorusuna hiçbir yanıt veremedik. ...
>
> "Şimdi işçi kontrolünden sanayiin işçi yönetimine geçtik ya da geçmek üzereyiz."(65)

On dört ay önceki, yani 1918 başındaki formülasyon, "işçi kontrolünden Yüksek Ekonomik Konsey'in kuruluşuna geçtik" idi. Bu formülün gerçekte, "işçi kontrolünden devlet kontrolünün kuruluşuna geçtik" demek olduğunu yukarıda açıklamıştık.

Yüksek Ekonomik Konsey, devlet kontrolüne geçişi ör-

gütleyecek bir manivela olarak 1918 başında kuruldu. Devlet kontrolüne geçiş süreci ilerledikçe, içinde çok az da olsa işçi temsilcilerin bulunduğu Yüksek Ekonomik Konsey'i taşıyamaz oldu. 1918 Ağustos'unda çıkan bir kararnameyle Yüksek Ekonomik Konsey adına günlük işleri yürütmek üzere dokuz kişilik ayrı bir prezidyum oluşturuldu. Prezidyumun başkan ve başkan yardımcısını hükümet, geriye kalan üyelerini de Rusya Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi atadı. Birkaç ay sonra Yüksek Ekonomik Konsey toplantıları tavsamaya başladı. Böylece, iktidar alındıktan bir yıl sonra, sanayiin yönetimi fiilen hükümetin güdümündeki prezidyuma geçmiş oldu.

Lenin'in kongre raporundaki "şimdi işçi kontrolünden sanayiin işçi yönetimine geçtik ya da geçmek üzereyiz" söylemi düpedüz göz boyamaydı. Gerçekte, sanayii, hükümetin atadığı diktatör-direktörlere teslim eden bir süreç işletilmekteydi:

> "Diktatöryel güçler verilmiş, Sovyet kurumları *(hükümet diye okuyun –YZ)* tarafından seçilmiş ya da atanmış diktatörlerin, Sovyet direktörlerinin tek adam kararlarına iş sırasında sorgusuz sualsiz itaat..."(66)

Lenin'in "Sekizinci Parti Kongresi'ne Merkez Komite Raporu"nun itiraf ettiklerini şöyle maddeleyebiliriz:

1. İşçi kontrolü hareketi, devletçi siyaseti çok uğraştırmıştır. Yani işçi kontrolü hareketinin sert direnişiyle başa çıkmak kolay olmamıştır.

2. İşçi kontrolü üstüne tutarlı bir teorik hazırlık yoktur. "Sakar, olgunlaşmamış ve gelişigüzel" kararlarla günü kurtar-

maya çalışmışlardır.

3. Merkez komitesi, işçi kontrolü üstüne alınan siyasal kararları, "ki bunların hepsi bu alandaki siyasi tecrübemize katkı yapmıştır", toparlayarak işçi kontrolü üstüne teorik bir tez geliştirememiştir.

4. Sonuçta, işçi kontrolünün "nasıl inşa edileceği sorusuna hiçbir yanıt" verilememiştir.

İşçi kontrolü mücadelesin açtığı negatif güzergâh ile devletçi siyasetin sığındığı pozitif güzergâh birbirini inkâr eder. Dolayısıyla, doğası gereği birbirini iten işçi kontrolü mücadelesi ile devlet kontrolü dayatmasını aynı teori içinde tutarlılıkla birleştirmek mümkün değildir. Bolşevik partiye egemen olan devletçi siyaset, bu yüzden, işçi kontrolünün nasıl inşa edileceği sorusuna hiçbir teorik yanıt verememiştir.

1917 Ekim'inde iktidara gelen yukarıdan sosyalizm çizgisi, esas olarak, içinde ilerlediği devletçi mecranın teori ve siyasetini yapmıştır. Yukarıdan sosyalizm çizgisi, işçi kontrolü hareketine devlet penceresinden baktığı için, işçi kontrolü hareketinde kitlelerin "anarşizm"ini görmüştür.

İşçi kontrolünün nasıl inşa edileceği sorusuna teoride yanıt veremeyen devletçi çizginin pratikteki yanıtı, işçi kontrolü hareketini fiilen ezerek sorunu ortadan kaldırmak olmuştur. Devletçi siyaset, işçi kontrolü hareketini ehlileştirip devlete tabi kılamadığı her momentte işçi otonomisinin üstüne yürümüştür.

Lisan-ı hal ile söylenen nedir

Yukarıdan sosyalizm çizgisinin söylediklerinden çok söylemediklerinden çıkan, daha da önemlisi, ortaya koyduğu devletçi pratiğin lisan-ı hal ile ima ettiklerinden çıkan bir işçi kontrolü teorisi vardır. Devletçi pratiğin esir aldığı zihinlere hitap eden bu teorinin ana hatları şunlardır:

1. İşçi kontrolünü hayata geçiren fabrika komiteleri gibi özyönetim örgütlenmeleri, devrimci dalganın yükselişiyle birlikte ortaya çıkar.

2. İşçi kontrolü mücadelesinin işlevi, işletmelerdeki kapitalist iradeyi hırpalamak, fabrika yönetimlerini yönetemez hale getirmek, böylece işletmeleri millileştirme siyasetinin işçi sınıfı adına iktidarı almasının koşullarını hazırlamaktır.

3. İşçi kontrolü geçicidir. Siyasal iktidar alındıktan sonra yerini "işçi devleti"nin kontrolüne bırakmalıdır.

İşçi kontrolü mücadelesini iğdiş eden yukarıdaki teori, daha sonra "reel sosyalizm"in kendisini meşrulaştırmak için servis ettiği resmi ideolojinin bir parçası olmuştur. İşçi kontrolüne karşı devletçi pratiği aklayan resmi görüşün en özlü sunumu, yıllar sonra, sürgündeki Troçki'den gelmiştir. Sürgündeki Troçki, işçi kontrolünü geçiciymiş gibi gösteren, işçi kontrolünün devrimci iktidar altında yapılacak millileştirmelerle biteceğini, ondan sonra üretimi yönetme işinin "işçi devleti"nin organlarına bırakılacağını vaaz eden devletçi teoriyi şöyle özetlemiştir:

"Bize göre, kontrol sloganı, burjuva rejimden proleter rejime geçişe tekabül eden, sanayide ikili iktidar dönemiyle bağlıdır. ... Brandler'cilere göre, 'üretim üstündeki kontrol, sanayiin işçiler tarafından yönetimi anlamına gelir'. ... Fakat kontrol niye yönetim anlamına gelsin ki! Kontrol, insanlığın bütün dillerinde gözetim altında tutma, teftiş etme ve bir kuruluşun ötekisinin yaptığı işi incelemesi, gözden geçirmesi anlamına gelir. Kontrol aktif olabilir, baskın olabilir, her şeyi kapsayıcı olabilir ama neticede kontrol olarak kalır.

"Bu sloganın fikri, sanayideki geçiş rejiminden doğmadır. O zamanlar kapitalist ve onun idarecileri işçilerin onayı olmadan hiçbir adım atamıyorlardı. Fakat öte yandan, işçiler o zamanlar millileştirme için gereken siyasal önkoşulları henüz sağlamamışlar, millileştirme için gereken teknik idareyi henüz ele geçirmemişler, hayati öneme sahip organları henüz yaratmamışlardı. Şunu unutmayalım ki, burada sadece fabrikanın sorumluluğunu ele almayı konuşmuyoruz. Aynı zamanda, ürünlerin satışını, fabrikalara hammadde ve yeni techizatın temin edilmesini, kredi işlemlerini vesaireyi de konuşuyoruz. ...

"İşçi kontrolü tek tek işyerlerinde başlar. Kontrol organı fabrika komitesidir. Fabrikalardaki kontrol organları, sanayilerin kendi aralarındaki ekonomik bağlara göre birbirlerine eklemlenirler. Bu aşamada henüz genel bir ekonomik plân yoktur. İşçi kontrolü pratiği bu plânın unsurlarını sadece hazırlar.

"Sanayiin işçilerce yönetilmesi, bunun tersine, bu ilk adımlarında bile çok büyük ölçüde yukarıdan başlar, çünkü devlet gücünden ve genel ekonomik plândan ayrı olamaz. Yönetimin organları fabrika komiteleri değil, fakat merkezileşmiş sovyetlerdir. Fabrika komitelerinin rolü tabii ki yine önemlidir. Ama sanayiin yönetilmesi alanında artık önde gelen değil, fakat yardımcı bir role sahiptir."(67)

Devletçi zihniyete göre, üretimin temel kararları *yukarıda* alınır. "Fabrika komitelerinin rolü tabii ki yine önemlidir(!) ... fakat yardımcı bir role sahiptir". İşçi sınıfına düşen, tepede alınan kararların etkili biçimde hayata geçmesi için gereken disiplini göstermektir.

Üretimin fiilen icrası ile üretimin yönetilmesinin yukarıdaki gibi birbirinden ayrı konumlandırılışı, doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşullarının birbirinden ayrılığını teyit eder. Oysa, işçi kontrolü ilkesi, tam da bu ayrılığı inkâr mücadelesinin ilkesidir. Onun için, doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşullarının birbirinden ayrılığını onaylayan devletçi siyaset ile ayrılığı inkâr eden işçi kontrolü mücadelesi birbiriyle bağdaşmaz.

Üretimin icrası ile üretimin yönetilmesinin birbirinden ayrılmış hali, doğrudan üreticilerin kendi emeklerine, emeklerinin ürünlerine, insan olarak birbirlerine, inorganik bedenleri olan doğaya yabancılaşmalarını, özel mülkiyeti, metaı, değeri, parayı, ücretli emeği, sermayeyi, hiyerarşik yapılanmayı, bürokratik plânlamayı, devleti öngörür. Ne gibi devrimci lâflarla ambalajlanırsa ambalajlansın, üretimin icrası ile üretimin yönetilmesini birbirinden ayrı tutan siyaset, işçi sınıfının otonom mücadelesini bastıran devletçi pratiği doğurmaya mahkumdur.

Troçki'nin işçi kontrolüne dair açıklamaları, Bolşevik partinin iktidarı ele geçirdikten sonra örmeye başladığı ve Troçki'nin kendisinin de dahli olduğu devletçi pratikle tutarlıdır. Ancak bu açıklamalar, devrimin gerçek yaratıcısı olan yığınların eleştirel, devrimci, kurucu pratiğiyle ve onun açılımlarıyla tutarlı değildir.

Teoriler, siyasal tezler, hayata belli çıkarlar doğrultusunda müdahale etmenin, belli çıkarları meşru göstermenin düşüncesel modelleridir. Troçki'nin özetlediği işçi kontrolü teorisi, üretimin yönetimi üstünde parti ve devlet bürokrasisinin tekel kurmasını meşrulaştırdığı için "reel sosyalizm" tarafından benimsenip takma akıl olarak servis edilmiştir.

İşçi kontrolüne karşı Taylorizm

7-14 Ocak 1918 tarihli Birinci Rusya Sendikalar Kongresi'nde, yeni kurulan Rusya Metal İşçileri Sendikası sekreteri olarak Aleksey Gastev adında enteresan bir zat da hazır bulundu. Aleksey Gastev, Taylorcu çalıştırma sistemine hayranlığıyla biliniyordu.

Gastev, kongreye, çalışma disiplinini ve üretkenliği artırmak için Taylor sisteminin uygulanmasını öneren bir karar tasarısı sundu. Kongre büyük bir çoğunlukla tasarıyı kabul etti.

Belli bir dönemi ele alan araştırma, o dönemin aktörlerinin kendilerini hangi kimlikle takdim ettiklerini sadece not eder. Araştırmanın asıl araştıracağı husus, kişilerin kendileri hakkında ne dedikleri değil, fakat ileri sürdükleri görüşlerin ve aldıkları tutumların pratikteki hangi eğilimlerin önünü açtığıdır.

Kongrenin yapıldığı 1918 Rusya'sında, her devrimci dönemde olduğu gibi, eskiyi geri getirmeye çalışan eğilim ile eskiyi inkâr etmekte olan eğilim birbirleriyle mücadele

halindeydi. Bir yanda yabancılaşmış faaliyetin yarattığı meta, değer, para, sermaye gibi insana aykırı toplumsal ilişkilerin bir hayli sarsılmış olan gayri şahsi toplumsal iktidarı vardı. Geriletilmiş ama yok edilememiş olan bu toplumsal iktidar, günlük yaşamda an be an kendisini yeniden üreterek toparlanma gayretindeydi. Öte yanda ise, yabancılaşmış faaliyeti inkâr mücadelesinden doğan karşı-toplumsal iktidar etki alanını genişletmeye çalışmaktaydı.

Gastev'in Taylor sistemine geçme önerisi, devrimci saldırının hırpaladığı sermayenin toplumsal iktidarını münhasıran fabrikalarda yeniden dayatma mücadelesine tercüman olmuştur. Bu öneri, işçi kontrolü mücadelesine karşı konumlanmış olan devlet kontrolü siyasetine ilham vermiştir.

Taylorizm

On dokuzuncu yüzyılda yaşanan sanayileşme hareketi, işçileri fiziken makinelerin eklentisi haline getirerek, sermayenin işçiler üstünde gerçek egemenliğini kurmasının maddi temelini döşedi. Kapitalistler, makineli üretimin potansiyellerinden sonuna kadar yararlanabilmek için, işçileri sıkı disiplin altında çalıştıracak yeni kontrol yöntemleri aramaya başladılar.

Amerikan kapitalizminin yetiştirdiği Frederick Taylor, bu ihtiyaca cevap olarak, 1890'larda "bilimsel iş yönetimi"ni geliştirdi.

Taylor'a göre, usta-çırak ilişkilerine, geleneksel zanaatçı becerilerine dayalı üretim süreçlerinde işçileri gerçek anlamda

kontrol etmek mümkün değildi. İşçilerin performansları üstünde tam bir kontrol kurarak emek üretkenliğini artırmak için, üretimin zihinsel yanı ile fiziksel yanını birbirinden tamamen ayırmak gerekiyordu.

Nitelikli işçilere bağımlılıktan kurtulmak için, üretim bilgisi, tasarlama, plânlama gibi zihinsel işler işçilerden alınıp fabrika yönetimlerine verilmeliydi. Böylece, üretim usullerinin belirlenmesi ve üretimin örgütlenmesi üstünde işçilerin hiçbir ağırlığı kalmamalıydı.

Taylor'a göre, üretim süreci niteliksiz işçiler tarafından da yapılabilecek kadar küçük parçalara bölünmeliydi. Böylece, hem nitelikli işçilerin üretimi fiilen kontrol etmelerine son verilecek hem de ucuza çalıştırılan düz işçilerden, hep aynı iş parçasını yaparak robotlaşacakları için, yüksek verim alınacaktı.

Taylor'un teorisine göre, bir işi yapmanın tek doğru yolu vardı ve bu tek doğru yolu işçiler değil, fakat emek sürecini dışarıdan gözlemleyen bir uzman belirleyebilirdi. Çünkü işin nasıl yapılacağı işçilere bırakıldığında, işçiler kendi aralarındaki dayanışma gereği işi ağırdan almakta, böylece işin bütünsel bilgi ve becerisine sahip olmayan yönetimi kandırmaktaydılar.

Gözlemci, elinde kronometre, iş sürecinin her bir parçasının ne kadar zamanda yapıldığını ölçmeliydi. Yapılan iş parçasıyla doğrudan ilgisi olmayan bütün hareketler elenmeliydi. Böylece o iş parçasının en az işlemle nasıl yapılacağının standartı çıkarılmalıydı. Daha sonra, o iş parçasının ne kadar zamanda bitirilmesi gerektiği hesaplanmalı ve tespit edilen

normlara göre çalışması kaydıyla işçiye parça başı ücret ödenmeliydi. Belirlenen iş kotalarının altında kalan işçinin ücretinden kesinti yapılmalı, üstüne çıkana prim verilmeliydi.

Taylor'un geliştirdiği "bilimsel iş yönetimi" sistemindeki "bilimsel" lâfı, Taylor'un emek faaliyetini örgütlemenin sanki doğru yöntemini bulduğu izlenimini uyandırır. Oysa Taylor'un teorisi, genel-evrensel anlamda emeğin değil, fakat ücretli emeğin, artı-değer üretimini maksimize edecek şekilde nasıl örgütlenmesi gerektiği üstünedir.

Emek faaliyetini doğru örgütlemenin en başta gelen bilimsel kriteri, üretimin insan ihtiyaçlarını karşılamak üzere, insana layık koşullarda, insanı geliştirici şekilde, en az enerji harcayarak ve doğayla uyum içinde yapılmasıdır. Emek faaliyetinin insanı geliştiren, insanın insan olma potansiyellerini gerçekleyen bir süreç haline gelmesi için, doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşullarının birliğinin sağlanması, böylece emeğin insana geri döndürülmesi, yani emeğin komünal doğasına kavuşturulması gerekir.

Sahiden insana ait olan emek, yani komünal emek Taylor'un ufkuna girmez. Taylor'un zihni ücretli emekle, yani insana yabancılaşmış emekle sınırlıdır. Taylor'un geliştirdiği yöntem, ücretli emeği sermayenin tam tahakkümü altına sokacak şekilde çalıştırmanın yöntemidir.

Gastev'in makine fetişizmi

Devrimci dönüşüm dönemleri, süreci geri devşirmeye ça-

lışan eğilimler ile ileri çekmeye çalışan eğilimlerin birbirlerinden kolayca ayırt edilemediği karmaşa dönemleridir. Böylesi dönemlerde farklı farklı çıkarlar, zamanın muteber ideolojisinin meşrulaştırıcı dilini kullanarak önlerini açmaya çalışırlar.

Dönüşüm dönemlerinde hararetle savunulan tezler, çoğu durumda, tarihin o döneminde gerçekte ne olduğunu değil, fakat o dönemdeki aktörlerin içinde yaşadıkları dönüşümü ne gibi ideolojik formlarla algılayıp ifade ettiklerini gösterir. Onun için ele alınan dönemin kendisi hakkındaki bilincine, siyasal aktörlerin kullandığı retoriğe değil, fakat o bilinç ve retorikte şifrelenen gerçekliğe bakmak gerekir.

Gastev'in savunduğu Taylorcu görüşlerin şüphesiz ki gerçek yaşamda karşılığı vardı. Çarlık, sanayileşmede geç kalmanın sorunlarını aşamadan yıkılmıştı. Gastev, Taylor felsefesini yeni rejimin diline uyarlayarak, aslında, eski rejimin çöküşüyle kesintiye uğramış olan sanayileşme sürecini ayağa kaldırmanın modernist argümanlarını sağladı.

Gastev'e göre, çağın örgütleyici iktidarı insanlarda değil, fakat makinelerdeydi. Çağdaş toplum, makinelerin iktidarına göre yeniden yapılanmalıydı. Gastev bu görüşlerini şöyle ifade etti:

> "Aletlerin *(makinelerin -YZ)* ve toplumsal otomasyonun her yere nüfuz eden örgütleyici iktidarının karakterize ettiği çağda, aralıksız hareketiyle, hergün sürekli yeniden doğan örgütlenmesiyle modern fabrika yapısı, kültürün ve modern psikolojinin tamamen yeniden yapılanması için gereken araçları sağlamaktadır. ...

> "Makineler ve makine kompleksleri, bireylerin iradesinden bağımsız olarak kendi uyumlu yasalarını ve normlarını yaratmaktadır. ...
>
> "Modern çağda toplumsal iş yönetiminin makinelere adapte olma işlevi taşıması gerektiğini ne kadar vurgulasak azdır. Bu nedenle beyan ediyoruz ki, modern makineli üretim ve örgütlenme çağında toplumsal üretim araçları artık insan emeğinin eklentisi değildir. İnsan artık makinelerin efendisi değildir. Aksine, toplumsal emek, makinelerin 'altında', makinelerin mekanik yasalarının ve teknolojik işleyiş alanın uzantısı olarak yer alır."(68)

Gastev'e göre makineler, bireylerin iradelerinden bağımsız olarak, kendi yasa ve normlarını yaratmaktaydılar. O halde, "toplumsal iş yönetiminin makinelere adapte olma"sı gerekmekteydi. Gastev'in makinelere atfettiği emek sürecini düzenleyici iktidar, gerçekte, makinelerde somutlaşan sermayenin iktidarıydı.

Sermayenin toplumsal iktidarı, aslında, yabancılaşarak insanların iradesi dışına çıkan kendi faaliyetlerinin yarattığı sapkın toplumsal iktidardan başka bir şey değildir. Yabancılaşmış faaliyeti pozitifinden okuyan zihinler, insana aykırı ilişkilerde tecelli eden toplumsal iktidarı doğanın bir verisiymiş gibi algılar. Bu nedenle, Gastev'e göre, işçi sınıfının makinelerde tecelli eden toplumsal iktidara boyun eğmesi modern çağın gereğiydi.

İşçileri makinelerin eklentisi olarak vazeden koşular, işçileri nesne derekesine düşüren ücretli emek-sermaye koşullarıdır. Bu insana aykırı koşulları modern çağın gereğidir diye

onaylayan zihniyet, çağını pozitifinden, yani eleştirel olmayan tarzda algılayan zihniyettir. İşçileri makinelerin eklentisi olarak vazeden koşulları çağın gereğiymiş gibi kabullenen zihniyetin işçilerin kurtuluş mücadelesine ilham vermesi mümkün değildir.

Çağın gereği, nereden bakıldığına göre farklı görünür. İşçi sınıfı açısından çağın gereği, insana aykırı koşulların pratik eleştirisini yaparak kurtuluşa giden yolu açmanın mücadelesini vermektir.

İşçi sınıfının kendisine dayatılan koşullara karşı her direnişi, o direnişi ne gibi ideolojik formlarla algılayıp yürütüyor olursa olsun, yabancılaşmış faaliyeti inkâr mücadelesine açılır. İşçiler bu mücadele içinde kendilerindeki potansiyel dönüştürücü öznelliğin farkına varırlar.

Yabancılaşmış faaliyeti inkâr mücadelesi, o mücadeleyi yürütenlerin zihnine akarak kendi bilincini, kendi kültürünü yaratır. İşçiler ancak bu mücadele sayesinde kendilerini ve içinde bulundukları koşulları değiştirerek "nesne" olmaktan kurtulup kolektif özne olmaya doğru ilerleyebilirler. İşçiler ancak kolektif özne olabildikleri ölçüde, kendi kaderlerini kendi ellerine alabilir, yani toplumsal yaşamı düzenleyici komünal bir irade ortaya çıkarabilirler.

Gastev makinelerin büyüsüne kapılmış bir modernistti. Sanayileşme hummasıyla zihni öylesine hasar görmüştü ki, 24 Mayıs-4 Haziran 1918 tarihlerinde toplanan Birinci Rusya Halk Ekonomik Konseyler Kongresi'nde yaptığı konuşmada, yukarıdan dayatılan üretim normlarına karşı işçi sınıfının di-

renişini sabotaj olarak damgalayabilmişti:

> "Doğrusunu söylemek gerekirse, muazzam boyutlara ulaşan bir sabotajla karşı karşıyayız. Ne zaman ki korkmuş bir burjuvayı sabotajcı gibi önüme getirip burjuva sabotajdan söz ediyorlar, gülesim geliyor. Ülke çapında, yaygın, proleter bir sabotaj var karşımızda. Ne zaman işçilere üretim 'normları'nı empoze etmeye kalkışsak, işçi yığınlarının muazzam direnişiyle karşılaşıyoruz."(69)

Sermayenin toplumsal iktidarı adeta Gastev'de ete kemiğe bürünmüş, sermayenin pratik eleştirisini yapan işçi sınıfına karşı ateş püskürüyor.

İktidardan önce iktidardan sonra

Lenin, devrimden önceki yıllarda, Taylor sistemini "ağır çalıştırmanın 'bilimsel' sistemi" olarak adlandırmıştı:

> "Taylor, sistemini 'bilimsel' başlığı altında tanımlıyor. ... Bu 'bilimsel' sistem nedir? Bu sistemin amacı, aynı uzunluktaki işgününde işçiden üç misli daha fazla emek sıkıp çıkarmaktır. En dayanıklı ve en becerili işçi işe sürülüyor, saniyeleri, saliseleri ölçen özel bir saatle her bir işlem ve her bir hareket için harcanan süre tespit ediliyor, en ekonomik ve en etkili çalışma yöntemi geliştiriliyor. ...
>
> "Sonuçta, dokuz ya da on saatlik aynı işgününde, işçinin bütün gücünü acımasızca tüketerek ondan üç misli daha fazla emek sıkıp çıkarıyorlar. Ücretli kölenin ruhsal ve fiziksel enerjisinin her bir damlasını üç misli daha hızla emiyorlar. Ya işçi genç yaşta ölürse? Eh, fabrikanın kapısında bekleyen pek çok başka

işçi var!

"Kapitalist toplumda bilim ve teknolojide ilerleme ağır çalıştırma sanatında ilerleme demektir."(70)

Bolşevik sendika liderlerinden Mikhail Tomski'ye göre, iktidar alındıktan sonra Gastev, Lenin'i kendi görüşleri doğrultusunda etkilemiştir:

"Tomski'ye göre, 1917 ve 1918'de Metal İşçileri Sendikası sekreteri olan Gastev, Lenin de dâhil olmak üzere parti görevlilerini, sendikacı arkadaşlarını, enkaz halindeki Sovyet ekonomisinde emek üretkenliğini artırmak için parça başı ücrete geçmeye ikna etmede baş rolü oynamıştır."(71)

Gastev'in etkisiyle ya da değil, aşağıdaki satırlar, Lenin'in iktidara geldikten sonraki kendi sözleridir:

"Parça başı çalışmayı gündeme almalı, bunu uygulamalı ve pratikte test etmeliyiz. Taylor sistemindeki bilimsel ve ilerici olan her şeyi uygulama meselesini öne çıkarmalıyız. Ücretleri, üretilen malların toplam miktarına ... tekabül eder hale getirmeliyiz.

"İleri ülkelerdeki halklara kıyasla Rus kötü bir işçidir. Çarlık rejimi altında ve serflik kalıntılarının inatla sürmesine bakarak başka türlü de olamazdı. Sovyet hükümeti, çalışmayı öğrenme görevini bütün kapsamıyla halkın önüne koymalıdır. Kapitalizmin bu alandaki son sözü olan Taylor sistemi, bütün kapitalist ilerlemeler gibi, çalışma sırasındaki mekanik hareketlerin analizi, gereksiz hareketlerin elenmesi, çalışmanın doğru yöntemlerinin belirlenmesi, en iyi muhasebe ve kontrol sisteminin uygulanması vb. alanındaki en büyük bilimsel kazanımlar ile burjuva sömürünün katışıksız vahşetinin bir bileşimidir. Sov-

yet Cumhuriyeti, her ne pahasına olursa olsun, bilim ve teknolojinin bu alandaki bütün değerli kazanımlarına sahip çıkmalıdır."[72]

Alıntıya göre, Çarlık zamanında kapitalizmin yeterince gelişmemiş oluşundan ötürü, "Rus kötü bir işçidir". O halde, eski rejimin eksik bıraktığını, Sovyet hükümeti tamamlamalıdır. Sovyet hükümeti halkın önüne çalışmayı öğrenme görevini koymalıdır.

Bu mantık yürütme tarzı, işçi sınıfına dışarıdan bakan, işçi sınıfına biçimlendirilecek bir nesne muamelesi yapan, yani düşünen özne ile üstünde düşünülen nesnenin birbirinden ayrılığına dayanan sosyolojik düşünme tarzıdır. Bu tarz, toplumu "modern" çağa uydurmaya soyunan toplum mühendisliği tarzıdır.

Alıntıya göre, Taylor sistemi çalışmayı öğrenme alanında kapitalizmin son sözüdür. "Çalışmanın doğru yöntemlerinin belirlenmesi, en iyi muhasebe ve kontrol sisteminin uygulanması", Taylor sisteminin "iyi" yanıdır. Bu "bilimsel" kazanımlar ile "burjuva sömürünün katışıksız vahşetini" birleştirmiş olması, Taylor sisteminin "kötü" yanıdır. Ancak, kötüyü atıp iyiyi almak mümkündür.

Bilim ve teknoloji kültü, geri kalmışlıktan kurtulmaya çalışan toplumlardaki modernleşme heveslisi entelijensiyada hep yaygın olmuştur. Batı'ya bir yandan haset eden, öte yandan da içten içe hayranlık besleyen şark aydınları, bilim ve teknolojiyi, onu yaratan insan faaliyetinin bütününden koparak, uzanılıp alınabilecek bir şeymiş gibi algılamıştır. "Batı'nın iyi yanlarını

alalım" ucuzluğu, bu yanlış algıdan kaynaklanır.

Taylor, alıntının iddia ettiği gibi "çalışmanın doğru yöntemlerini" değil, fakat işçilerin öznelliğini ezen, böylece işçileri sermayeye tamamen esir eden çalıştırma düzeninin "doğru" yöntemlerini bulmuştur. Ulaşılmak istenen amaçlar, kendisine uygun yöntemlerin uygulanmasını gerektirir. Bu anlamda, Taylor sisteminde yöntem ve amaç uyumu vardır.

Çalışmanın doğru yöntemi işte budur diye Taylor sistemini ithal eden zihniyet, aslında, işçi sınıfını yabancı bir iradenin kontrolü altında ruhsuzlaştıran, yabancılaşmayı derinleştiren çalıştırma sistemini ithal etmiştir.

Bir zamanların Sovyetler Birliği, çağdaşı Batı ülkelerinde görülenlerden farklı bir emek örgütlenmesini ortaya koyamamıştır. Çünkü, işçiye dışsal emek örgütlenmesinin pratik eleştirisinden hareketle komünal emek örgütlenmesine doğru gidişi örecek olan işçi kontrolü mücadelesi daha baştan bastırılmıştır.

Ekim devriminden sonra sanayiin yönetimi, adım adım devletin atadığı direktörlerin eline geçmiştir. "Reel sosyalizm"i aklamakla işlevli takma aklın imalatçıları, Lenin'in "kapitalizmin iyi yanlarını alalım" mealindeki kaygan söylemini, sermayenin toplumsal iktidarını hayata geçiren ekonomi bürokrasisinin uygulamalarını meşrulaştırmak için kullanmışlardır.

"İşçi sınıfına karşı kalkan sopa"

Her tarihsel devrimci momentte mücadelenin önünü

açacak en uygun çözüm, toplum mühendisi karizmaların zihninden değil, fakat yığınların yaratıcı pratiğinden fışkırır. İşçi sınıfının eleştirel, devrimci, kurucu mücadelesi, her tarihsel devrimci momentte ortaya çıkan farklı çözüm önerilerini pratiğin diliyle tartışarak kendi yolunu kendisi açar.

Örneğin, 1918 Rusya'sındaki tarihsel koşullarda, sanayiin toparlanması için kabaca iki eğilim ortaya çıkmıştı. Birincisi, yukarıdan sosyalizm çizgisinin savunduğu üzere, işletmelerde Taylor sistemine ve tek adam diktatörlüğüne geçişti. İkincisi ise, işçi kontrolü mücadelesinin kısmen yaşama geçirmekte olduğu üzere, işletmelerin işçilerden ve teknik personelden oluşan karma kurullar tarafından yönetilmesiydi.

"Reel sosyalizm"i aklamakla işlevli resmi tarihe göre, devrimden sonra sanayi üretimini ayağa kaldırabilmek için işçilere Taylorcu disiplinin dayatılması zorunluydu, başkaca bir çözüm yolu yoktu.

Oysa, işçilere Taylorcu disiplinin dayatılması, sadece, yabancılaşmış faaliyeti olumlayan pozitif güzergâhın sınırları dâhilindeki bir zorunluluktu. Yabancılaşmış faaliyeti inkâr mücadelesinin açmakta olduğu negatif güzergâh ise farklı perspektifler sunmaktaydı. Örneğin, Bolşevik partideki sol kanat, hazırladığı "Şimdiki Durum Üstüne Tezler" başlıklı manifestoda, Taylorcu dayatmayı eleştirmiş ve farklı çözüm önerileri ileri sürmüştü.

Şimdiki Durum Üstüne Tezler, sol kanadı destekleyen haftalık *Komünist* dergisinde 20 Nisan 1918'de yayımlandı. Tezlere göre, bürokratik merkezileşmeye, komiserler yöneti-

mine, yerel sovyetlerin bağımsızlığının ellerinden alınmasına doğru bir gidiş vardı. Tezler, parça başı ücrete, işgününün uzatılmasına, fazla mesaiye karşı çıkıyor ve üretimde işçi kontrolünün sağlanmasını savunuyordu:

> "Üretimde kapitalist yönetimin geri getirilmesiyle sağlanacak çalışma disiplini, emek üretkenliğini aslında artırmaz, fakat proletaryanın sınıf otonomisini, faaliyetini ve örgütlenme düzeyini düşürür. İşçi sınıfını köleleştirmekle tehdit eder ve proletaryanın hem geri kesimlerinde hem de öncüsünde hoşnutsuzluğa yol açar. İşçi sınıfı 'kapitalist ve sabotörler'e karşı keskin sınıf öfkesi içindeyken, komünist partisi bu sistemi başarıya ulaştırmak uğruna işçilere karşı küçük burjuvazinin desteğini almak durumunda kalacağı için proletarya partisi olarak kendisini bitirecektir. ...
>
> "İşletmelerin kontrolü, yerel ekonomik konseylerin kontrol ve liderliği altındaki, işçilerden ve teknik personelden oluşacak karma kurullara verilmelidir. Bütün ekonomik hayat, ... işçilerin seçtiği bu konseylerin organize etkisine tabi kılınmalıdır."(73)

Sol kanadın liderlerinden Nikolay Osinski'ye göre, Taylorcu dayatma işçiler arasındaki dayanışmayı çökertecek ve işçileri bireysel işgücü satıcıları olarak birbirleriyle rekabete düşürecekti. Osinski'ye göre, "işçiler bir günde mümkün olduğunca çok para kazanmaya teşvik ediliyor ve öteki şeyler için ne zamanları ne de ilgileri kalıyor"du. İşçilere Taylorcu disiplinin dayatılması, işçilerin fiziksel olarak yorgun düşmesine, sınıfın bir bütün olarak pasifleşmesine ve iş dışındaki toplumsal görevlere karşı duyarsızlaşmasına yol açıyordu.(74)

Osinski, çalışma disiplininin geliştirilmesine değil, fakat

çalışma disiplinini geliştirme adına kapitalist yöntemlere başvurulmasına karşıydı. Osinski'ye göre, işçilerin uyması gereken üretim normları demokratik biçimde kurulacak olan halk ekonomi konseyleri tarafından belirlenmeliydi. Konseylerin belirlediği üretim normlarına uymayan işçilerle çalışma arkadaşları ve yoldaşlık mahkemeleri ilgilenmeliydi. Ayrıca işsizliğin alabildiğine arttığı bir ortamda işgününü uzatmak saçmaydı, tam tersine, herkese iş bulmak için işgünü kısaltılmalıydı.

Osinski, *Komünist*'in ikinci sayısında, işçi sınıfına karşı kalkan sopa ile devlet kapitalizmini ilişkilendirdi ve şu uyarılarda bulundu:

> "Proleter toplumun, sanayi kaptanlarının fermanlarıyla değil, fakat işçilerin kendi sınıf yaratıcılığıyla inşa edilmesini savunuyoruz. ...
>
> "Eğer proletaryanın kendisi emeğin sosyalist örgütlenmesi için gerekli ön koşulları nasıl yaratacağını bilmiyorsa, hiç kimse işçi sınıfı için bunu yapamaz ve hiç kimse işçi sınıfını bunu yapmaya zorlayamaz. Eğer sopa işçi sınıfına karşı kalkarsa, kalkan sopa ya başka bir toplumsal sınıfın etkisi altındaki toplumsal gücün elindedir ya da sovyet iktidarının elindedir. Eğer bu sopa sovyet iktidarının elinde olursa, o zaman sovyet iktidarı işçiler aleyhine başka bir sınıftan (mesela köylülerden) destek almak zorunda kalır ve böylece proletarya diktatörlüğü olarak kendisini yok eder. Sosyalizm ve sosyalist örgütlenme proletaryanın kendisi tarafından kurulmalıdır. Yoksa, hiç kurulmaz, onun yerine başka bir şey, yani devlet kapitalizmi kurulur."(75)

İkili toplumsal iktidarın yaşandığı geçiş döneminde, sermayenin toplumsal iktidarı ile sermayeyi inkâr mücadelesin-

den doğan karşı-toplumsal iktidarın birbirlerine karşı sopa kaldırması dönemin doğası gereğidir.

Hiç kuşkusuz, metaın, değerin, paranın, sermayenin toplumsal iktidarına son verilmesi için gereken maddi koşulların yaratılması uzun bir tarihsel döneme yayılacaktır. Bu tarihsel devrimci dönüşüm dönemi içinde, maddi koşulların yeterince gelişmemişliğini dikkate alan ama yığınsal inisiyatifin karşı-iktidarı örmesinin önünü kesmeyen ve yığınsal baskının dinamiğiyle sürekli dönüşen bir dizi uzlaşı biçimlerinin ortaya çıkması doğaldır.

Ancak, yukarıdan sosyalizm çizgisinin işçi sınıfına Taylor sistemini dayatma siyasetini bu çerçevedeki bir uzlaşı olarak mütalaa etmek mümkün değildir. Çünkü hükümet, devlet sopasıyla Taylor sistemini dayatarak işçi sınıfını sorgusuz sualsiz itaat altına almayı hedeflemiştir. Böylece, yukarıdan sosyalizm çizgisi, işçi sınıfının fabrika sistemini pratikte eleştirerek karşı-iktidarı örmesini engellemiştir:

> "Diktatöryel güçler verilmiş, Sovyet kurumları tarafından seçilmiş ya da atanmış diktatörlerin, Sovyet direktörlerinin tek adam kararlarına iş sırasında sorgusuz sualsiz itaat..."(76)

İşçi sınıfı açısından, kendi otonom mücadelesi içinde oluşturduğu ve her an için geri çağrılabilir fabrika komitelerinin onayından geçmiş iş yöneticilerine itaat etmek başka şeydir, tepeden inme diktatörlere sorgusuz sualsiz itaat etmek başka şeydir. Taylor disiplinini ve tepeden inme diktatörlere sorgusuz sualsiz itaati dayatan devlet sopası, gerçekte, sermayenin hükmünü icra eden sopa işlevi görmüştür.

Fabrika komitelerini likide etme, fabrikalara diktatör atama, böylece işçi sınıfını sorgusuz sualsiz itaat konumlarına geriletme sürecinin bir parçası olarak sendika temsilciliği seçimleri de devletin vesayetine bağlandı. 16-25 Ocak 1919 tarihli İkinci Rusya Sendikalar Kongresi'nde konuşan Perkin adlı delege, bu durumu şöyle protesto etti:

> "Eğer bir sendika toplantısında bir kişiyi komiser olarak seçmişsek, -yani işçi sınıfının bu konuda iradesini ifade etmesine müsaade edilmişse- o kişinin bizim komiserimiz olacağını, komiserlikte bizim çıkarlarımızı temsil etmesine müsaade edileceğini düşünürsünüz. Fakat hayır. Kendi irademizi, işçi sınıfının iradesini ifade etmiş olmamıza rağmen, seçtiğimiz komiserin otoriteler tarafından onaylanması gerekmektedir. ... Bu, proletaryayı maskara yerine koymak demektir. Proletaryaya temsilcilerini seçme hakkı tanınıyor, fakat devlet iktidarı seçimleri geçerli sayıp saymama hakkına dayanarak, temsilcilerimize istediği muameleyi yapıyor."(77)

İşçi otonomisinin ezilmesine siyasal çok sesliliğin susturulması eşlik etti. Bolşevik parti dışındaki devrimci parti ve örgütlerin üstüne Çeka salındı. Bolşevik parti içindeki muhalif eğilimler de baskı altına alındı. Örneğin *Komünist* dergisi Mayıs 1918'deki dördüncü sayısından sonra çıkamadı. En nihayet 1921'deki 10. Kongre'de parti içi muhalefet yasaklandı.

Devrimin ilk yılında üç ayda bir toplanan Rusya Sovyetler Kongresi, daha sonra yılda bir toplanır oldu. Sovyet Merkez Yürütme Komitesi, güya yüksek yasama organı sayılıyordu. Ama Sovyet Merkez Yürütme Komitesi bu işlevi hiçbir zaman gerçek anlamda hayata geçiremedi. Hükümetin ilk yılda çıkardığı 480 kararnamenin sadece 68 tanesi Sovyet Merkez Yü-

rütme Komitesi'ne sunuldu. Sovyet Merkez Yürütme Komitesi iç savaşın sonuna doğru artık hükümetin çıkardığı kararnameleri ilân eden sembolik bir makam haline geldi.

Böylece, işçi sınıfının, kır emekçilerinin kazandığı toplumsal iktidar mevzileri adım adım düşürüldü. Sovyetler, fabrika komiteleri, doğrudan demokrasi organları işlevsizleştirildi. Sendikalar, kitle örgütleri, parti üst yönetiminin kararlarını işçi sınıfına, emekçi halka dayatmanın "volan kayışları"na dönüştürüldü. Parti ile devlet iç içe geçti, tek parti rejimi kuruldu.

Tarih, Radek'in *Komünist*'in ilk sayısında yaptığı şu uyarıyı haklı çıkarır bir seyir izledi:

> "Eğer Rus devrimi burjuva karşı-devrimin şiddetiyle çökerse, bir anka kuşu gibi küllerinden yeniden doğar. Ama, eğer Rus devrimi sosyalist karakterini kaybederek çalışan yığınları hayal kırıklığına uğratırsa, bu darbe Rus ve uluslararası devrimin geleceği bakımından on misli daha kötü sonuçlara yol açar."(78)

Devlet ve toplumsal devrim

Sömürü, karşılığı ödenmemiş emeğe el konulması demektir. Bir toplumdaki sömürünün mekanizmasını çözmek, o toplumdaki devletin özgül biçimini anlamanın anahtarını verir:

> "Karşılığı ödenmemiş artı-emeğin doğrudan üreticilerden çekilip alınmasının özgül ekonomik biçimi, yönetenler ile yönetilenlerin ilişkisini belirler. ... Bütün toplumsal yapının, onunla birlikte egemenlik ve bağımlılık ilişkisinin siyasal biçiminin, kısacası, ona tekabül eden devletin özgül biçiminin en içteki sırrını, gizli temelini açık eden şey, daima, üretimin koşullarına sahip olanlar ile doğrudan üreticiler arasındaki ilişkidir."(79)

Kapitalizm öncesi toplumlardaki emekçiler, tabiyet ilişkisiyle egemenlere, köle ilişkisiyle köle sahiplerine, serf ilişkisiyle de feodal beylere doğrudan-kişisel olarak bağımlıdırlar. Bu toplumlarda "karşılığı ödenmemiş artı-emeğin doğrudan üreticilerden çekilip alınmasının özgül ekonomik biçimi" dolayımsız-çıplak el koymaya dayalıdır. Bundan ötürü, mülk sahiplerinin mülksüzler üstündeki egemenliği doğrudandır, açık seçiktir, kolayca anlaşılırdır. Örneğin, egemen sınıf üyeleri

hem mülk sahipleri olarak hem de siyasal iktidar sahipleri olarak doğrudan doğruya devleti oluştururlar.

Kapitalizm öncesi toplumlarda insanlar arasındaki toplumsal ilişkiler kişisel ve doğrudan olarak kurulur. Kapitalist toplumda ise insanlar arasındaki ilişkiler, meta, değer, para, ücretli emek, sermaye gibi gayri şahsi, yani kişisel olmayan dolayımlar sayesinde kurulur. Kapitalist toplumda bireylerin "hakimi ve efendisi" artık bu gibi akıl dışı, anlaşılmaz, gizemli toplumsal dolayımlardır:

> "Kişisel bağımlılık ilişkilerinden *(kapitalizm öncesi ilişkilerden -YZ)* farklı olarak, nesnel bağımlılık ilişkileri *(kapitalizmdeki ilişkiler -YZ)* şöyle karakterize edilirler: Bireyler eskiden birbirlerine bağımlı iken, şimdi artık soyutlamaların tahakkümü altındadırlar. (Bu nesnel bağımlılık ilişkisi, toplumsal ilişkilerin bireylerden bağımsızlaşıp, görünürde bağımsız olan bireylerin karşısına çıkmasından başka bir şey değildir. Yani bireylerin karşılıklı üretim ilişkilerinin bireylerden kopması ve bireylere karşı bağımsızlaşması.) Soyutlama ya da idea ise, bireyin hakimi ve efendisi olan bu maddi ilişkilerin teorik ifadesinden başka bir şey değildir."(80)

Kapitalizm öncesi toplumlardaki sömürü, mülk sahiplerinin mülksüzler üstündeki kişisel tahakkümüne, doğrudan el koymaya dayanır. Kapitalist toplumdaki sömürü ise, bireylerin "hakimi ve efendisi" olan gayri şahsi toplumsal ilişkilerin nesnel zorlamasına dayanır. Kapitalist toplumda mülk sahiplerinin mülksüzleri sömürmesi, meta, değer, para, ücretli emek, sermaye gibi ekonomik ilişkilerin *dolayımıyla* gerçekleşir.

Kapitalizm öncesi toplumlardaki doğrudan üreticilerin

işgücü, alınıp satılan bir meta değildir. Kapitalist toplumda ise doğrudan üreticilerin işgücü meta biçimini almıştır. Doğrudan üreticiler kapitalist toplumda işgüçlerinin "özgür" satıcısı olarak artık işçi kimliği kazanmışlar, yani kişisel bağımlılıktan kurtularak "özgür" birey haline gelmişlerdir.

Kapitalist toplumdaki sömürünün "özgül ekonomik biçimi", işgücü metaı satıcısı işçiler ile işgücü metaı alıcısı kapitalistlerin birbirleriyle yaptıkları ücretli emek sözleşmesine dayanır. İşçiler ile kapitalistler arasındaki işgücü metaı alım satım sözleşmeleri, yabancılaşmış faaliyet içinde aptallaşmış olan yalıtık bireylere sanki eşit şartlarda yapılıyormuş gibi görünür. Oysa, gerçekte, taraflar arasında üretimin maddi koşullarına sahiplik bakımından eşitsizlik vardır.

İşgücü metaının alınıp satıldığı dolaşım alanındaki eşitlik ve özgürlük illüzyonu, üretim alanında gerçekleşen artı-değer sömürüsünün üstünü mistik sislerle örter. Dolaşım alanı, işgücü metaı satıcısı işçiler ile işgücü metaı satın alıcısı kapitalistler arasında formal eşitliği öngörür. Bu durum, meta alışverişine taraf olan bütün mübadelecilerin görünürde eşit yurttaş olarak siyaset-devlet alanına katılma hakkını tanıyan demokrasiyi doğurur.

Burjuva hukuk, metalar arasındaki mübadele ilişkisinin insanlar arası ilişkilere yansımasını düzenler. Burjuva hukuk, meta mübadelesi içindeki yalıtık-özel bireyi ve onların birbirleriyle metalar aracılığıyla kurdukları dolaylı toplumsal ilişkileri tanımlar.

Kapitalistler, sermayenin hareketine vesile olan, böylece ser-

mayenin toplumsal iktidarını kişiliklerinde soğuran ekonomik aktörlerdir. Kapitalistlerin mülksüzler üstündeki toplumsal yaptırım güçleri, herhangi bir soyluluğa mensubiyetlerinden, dinsel ya da siyasal iktidar sahibi olmalarından değil, fakat sermayenin hareketinde oynadıkları rolden kaynaklanır.

Burjuvazinin toplumsal egemenliği, burjuvazinin devlet iktidarına sahip oluşundan doğmaz. Burjuvazinin toplumsal egemenliği, dolayısıyla siyasal egemenliği, özel mülkiyetin, metaın, değerin, paranın, pazarın, ücretli emeğin, sermayenin bütün toplumu tahakküm altında tutan *gayri şahsi* toplumsal iktidarından doğar:

> "Eğer burjuvazi, 'mülkiyet ilişkilerindeki adaletsizliği' siyasal olarak, yani elindeki devlet iktidarı sayesinde 'devam ettiriyor'sa, adaletsizliği *yaratmıyor* demektir. Modern işbölümü, modern mübadele biçimi, rekabet, yoğunlaşma vb. tarafından belirlenen 'mülkiyet ilişkilerindeki adaletsizlik', hiç de burjuva sınıfın siyasal egemenliğinden doğmaz. Tersine, burjuva sınıfın siyasal egemenliği, burjuva ekonomistlerinin zorunlu ve ebedi olduğunu ilân ettikleri bu modern üretim ilişkilerinden doğar."(81)

Kapitalizm öncesindeki devletler, mülk sahibi sınıfın egemenliğini o sınıfı oluşturan kişilerin kişisel imtiyazlarını resmen tanıma yoluyla doğrudan doğruya korur. Burjuva devlet ise, mülk sahibi sınıfın egemenliğini, mülk sahiplerine doğrudan kişisel imtiyaz tanıma yoluyla korumaz. Onun yerine, mülk sahiplerini egemen kılan özel mülkiyet, meta, değer, para, pazar, ücretli emek, sermaye gibi gayri şahsi toplumsal ilişkileri kurallar ve yaptırımlar olarak resmileştiren burjuva hukukunu korur. Burjuva devlet, burjuva hukuku koruyarak, mülk sahibi

sınıfın egemenliğini dolaylı yoldan ama böylece daha güvenli biçimde korumuş olur.

Burjuva topluma hükmeden gayri şahsi toplumsal ilişkiler zihinleri içeriden kuşatarak, tıpkı meta fetişizmi gibi, hukukun üstünlüğü alıklığını doğurur. Pazarın kendi otonom hükmünü icra etmesi, böylece sermaye birikiminin güvence altına alınması açısından, zihinlerdeki iç kuşatmanın, yani hukukun üstünlüğü alıklığının çok önemli bir işlevi vardır.

Pazarın gayri şahsi işleyişi, bu kişiler üstü tarzını devletin işleyişine de yansıtır. Pazarın gayri şahsi işleyişi, devlette keyfi erk kullanımını ve makam sahibi kişilerde aşırı güç birikmesini kaldırmaz. Yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrı ayrı organlarda örgütlenmesi, devlet aygıtının gayri şahsi işleyişini sağlama yolunda, keyfi erk kullanımına ve yüksek mevkilerde aşırı güç birikmesine karşı fren ve denge sistemi olarak gelişmiştir.

Devlet fetişizmi

Devleti ortaya çıkaran tarihsel süreç, özel mülkiyeti, metaı, değeri, parayı, pazarı, mülksüz emekçi sınıf ile mülk sahibi emek dışı sınıfı ortaya çıkaran aynı yabancılaşma sürecidir. Yabancılaşma süreci, toplumsal yönetim işlevini toplumsal gövdeden koparak devlet sapkınlığını yaratmıştır.

Özel mülkiyet, meta, değer, para, pazar, ücretli emek, sermaye gibi gayri şahsi toplumsal ilişkiler, insanların kendi faaliyetlerinden doğar ama insanların iradelerinin dışında

otonom bir toplumsal iktidar kesbederek insanları tahakküm altına alır. İnsanların kendi öznel faaliyetlerinin insanlara karşı dönerek onları nesnel-toplumsal zorlamalar altına alması, mistik, gizemli, anlaşılmaz bir durumdur.

Bu akıl-sır ermez durumu yaratan insana yabancılaşmış faaliyetin mistik karakteri insanların zihnine mistik sisler olarak, meta fetişizmi olarak, fetişist bilinç biçimleri olarak yansır.

Nasıl ki metaı, değeri, parayı, pazarı yaratan yabancılaşmış faaliyet zihinlere akarak meta fetişizmini doğurur, böylece paranın padişahlığını insanlara doğalmış gibi gösterir, aynı şekilde, devleti yaratan yabancılaşmış faaliyet de zihinleri içeriden kuşatarak insanları devlet fetişizmiyle büyüler.

İnsana yabancılaşmış faaliyet, toplumsal faaliyeti ayrı ayrı kompartımanlar halinde parçalayarak sapkınlaştırır. Yabancılaşmış, yani parçalanmış faaliyetin aptallaştırdığı zihinlere ekonomik faaliyet alanı ile siyasal faaliyet alanı, sivil toplum ile devlet ayrılığı gayet doğalmış gibi görünür.

Toplumsal yönetim işlevinin siyasal iktidar-devlet biçiminde sapkınca örgütlenmesi, yabancılaşmış faaliyetin insanın içini boşaltarak iktidarsızlaştırmasının bir sonucudur. Toplumsal gövdeden kendi kendini yönetme iktidarı bu şekilde kopup siyasal iktidar biçiminde sapkınlaşınca, geriye yalıtık birey ve sivil toplum denen insan ve toplum harabesi kalır.

Devlet fetişizminin esir aldığı zihinler, devleti, toplumda düzen sağlayan tılsımlı bir araçmış gibi algılar. Yabancılaşmış

faaliyet içinde alıklaşan insanlar, devletin olmadığı bir toplumu tahayyül edemezler.

Siyasal akıl, yabancılaşmış-parçalı faaliyetin zihinlere akarak yarattığı parça akıllardan biridir. Siyasal akıl, yabancılaşmış faaliyetin siyaset-devlet kompartımanına hapsolmayı reddederek kendini aşamadığı sürece, sivil toplum ile devlet ayrılığını yeniden üretir. Siyasal aklı aşamamış hareketler, devleti yığınsal olarak pratikte eleştirmeye odaklanacak yerde, devlet iktidarını fethetmeye odaklandıkları için devlet iktidarı tarafından fethedilmeye mahkum hareketlerdir.

İşçi sınıfının yukarıdaki anlamda siyasal iktidarı ele geçirerek devlet aygıtını kendi amaçları için kullanma gibi bir hedefi yoktur. Çünkü, insanı insanlıktan çıkaran koşullara ait olan devlet, insanın kurtuluşuna hizmet edemez:

> "İşçi sınıfı, hazır devlet makinesini basitçe ele geçirip onu kendi amaçları için kullanamaz. İşçileri köleleştirmenin siyasal aracı, işçilerin kurtuluşunun siyasal aracı olarak hizmet veremez."(82)

Sosyalist toplumsal devrim mücadelesi, yani toplumsal kurtuluş mücadelesi açısından devlet, pratikte adım adım inkâr edilerek ortadan kaldırılması gereken bir sapkınlıktır. Devlet sapkınlığını ortadan kaldırma mücadelesi, devletin gaspettiği toplumsal güçleri siyasal biçimlerden soyarak topluma geri döndürmek demektir.

Sivil toplum, devletin gaspettiği toplumsal güçlerin gerçekte kendisine ait olduğunu idrak edip kendi toplumsal güç-

lerini siyasal güçler biçiminde kendisinden ayırmadığı ölçüde, kendi toplumsal güçlerini siyaset-devlet alanından geri alıp doğrudan doğruya kendisi örgütlediği ölçüde sivil toplum olmaktan çıkar ve sahici insan toplumu, yani komünal toplum olur:

> "Bütün kurtuluş *(toplumsal kurtuluş, yani insanlığın kurtuluşu -YZ)*, insan dünyasının ve insan ilişkilerinin insanın kendisine geri dönmesinden ibarettir.
>
> "Siyasal kurtuluş, insanın, bir yandan, sivil *(burjuva -YZ)* toplum üyeliğine, egoist ve bağımsız bireye *(yalıtık bireye -YZ)*, öte yandan, yurttaşa, hukuksal kişiye indirgenmesidir.
>
> "Ne zaman ki gerçek, tekil insan soyut yurttaşı kendi içine soğuracak ve tekil bir insan olarak günlük yaşamında, kendi tekil işinde, ilişkilerinde bir insan türü varlığı *(komünal varlık - YZ)* haline gelecek, ne zaman ki insan kendi öz güçlerini toplumsal güçler olarak idrak edip örgütleyecek ve böylece toplumsal güçleri siyasal güçler *(devlet-YZ)* biçiminde kendisinden artık ayırmayacak, işte ancak o zaman insanın kurtuluşu tamamlanmış olacaktır."(83)

Tek parti diktatörlüğü

Dar siyasal akılla kurtuluşu arayan öncü hareketler, bir biçimde devlet iktidarını ele geçirerek toplumu yukarıdan aşağıya dönüştürmeyi hedefleyen ütopik sosyalist hareketlerdir. Bu hareketler, 1789 Fransız burjuva devrimini örnek alan siyasal devrim vizyonları geliştirmişlerdir.

Devlet iktidarını bir darbeyle ele geçirdikten sonra dikta-

törlük kurarak düzeni değiştirme fikri, François-Noël Babeuf'e (1760-1797) atfedilir. Baböf, 1789 Fransız burjuva devrimini takip eden çalkantılı yıllarda jakoben eğilimin en radikal sözcülüğünü yapmıştır.

Baböf çizgisini, daha sonra, ütopik sosyalist Louis-Auguste Blanqui (1805-1881) devam ettirmiştir. Blanki'ye göre, sosyalizmi kurmak için, bir darbeyle devlet iktidarını ele geçiren devrimci bir azınlığın diktatörlüğü altında halkı eğitmek gerekir.

Engels, Blanki'nin darbeci zihniyetini şöyle özetler:

> "Blanki özünde bir siyasal devrimcidir. Blanki, sırf duyarlı olduğu için, halkın çektiği acıları hissettiği için sosyalisttir. Ama ne sosyalist teoriye sahiptir ne de toplumsal reformlar için belirli pratik önerileri vardır. Blanki siyasal faaliyetlerinde esas olarak bir 'eylem adamı' idi. İyi örgütlenmiş küçük bir azınlığın, fırsatını yakaladığında devrimci ayaklanmaya kalkışarak, başlangıçta elde edeceği birkaç başarıyla halk yığınlarını peşinden sürükleyebileceğine ve böylece muzaffer bir devrim yapabileceğine inanıyordu. ...
>
> "Blanki'nin küçük bir devrimci azınlığın ani bir darbesiyle devrim yapılabileceği varsayımından çıkan sonuç, girişimin başarısından sonra bir diktatörlüğün kurulması gerekliliğidir. Şüphesiz ki bu, devrimci sınıfın, yani proletaryanın bütününün diktatörlüğü değil, fakat ayaklanmayı gerçekleştiren ve bizzat kendileri de bir ya da birkaç kişinin diktatörlüğü altında örgütlenmiş olan küçük bir azınlığın diktatörlüğüdür."(84)

1847'de kurulan Komünistler Ligi'nin, yani Birinci Enternasyonal'in Fransa kanadını Blanki taraftarları oluşturu-

yordu. Çünkü, o zamanki Fransa'da devrimci çizgiyi Blankici hareket temsil ediyordu. Marks bu gerçeği şöyle dile getirir:

> "*(Fransa'da –YZ)* proletarya gitgide devrimci sosyalizmin çevresinde, bizzat burjuvazinin Blanki adını taktığı komünizm çevresinde toplanıyor."(85)

Marks, aynı örgüt içinde yer aldığı Blanki taraftarlarının zihinsel dünyasını etkileyebilmek, böylece onları toplumsal devrim çizgisine çekebilmek için Blanki'nin kullandığı diktatörlük kavramını alıp doğru bir içerikle yeniden işledi.

Marks'ın zamanında diktatörlük kelimesi, bugün olduğu gibi, despotik yönetim anlamına gelmiyordu. Diktatörlük, olağanüstü zamanlardaki geçici yönetim demekti. Marks, Blankici hareketin Fransa'daki devrimci işlevini teslim eden yukarıdaki cümlenin devamında, Blankici harekete, küçük bir liderler grubunun değil, fakat sınıfın bütününün yönetimi anlamına gelmek üzere "proletaryanın sınıf diktatörlüğü" fikrini önerdi:

> "*(Fransa'da –YZ)* proletarya gitgide devrimci sosyalizmin çevresinde, bizzat burjuvazinin Blanki adını taktığı komünizm çevresinde toplanıyor. Bu sosyalizm *(bu devrimci sosyalist/komünist akım -YZ)*, *devrimin sürekliliğinin beyanıdır, genel olarak sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılmasına*, sınıf farklılıklarının dayandığı bütün üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılmasına, bu üretim ilişkilerine tekabül eden bütün toplumsal ilişkilerin ortadan kaldırılmasına, bu toplumsal ilişkilerden doğan bütün düşüncelerin devrimcileştirilmesine zorunlu geçiş olarak proletaryanın *sınıf diktatörlüğüdür*."(86)

Şimdi aşağıdaki satırları okuyalım:

> "Tek parti diktatörlüğü kurmakla suçlandığımızda … diyoruz ki: 'Evet, tek parti diktatörlüğüdür bu! Bunu savunuyoruz ve bu pozisyonu değiştirmeyeceğiz. Çünkü bu parti, onyıllar içinde, bütün fabrika ve endüstri proletaryasının öncülüğünü kazanmıştır.'"(87)

> "İşçi sınıfının diktatörlüğü Bolşevik parti tarafından, ta 1905'de, hatta daha öncesinde devrimci proletaryanın tamamıyla iç içe geçip birleşen parti tarafından yürütülüyor."(88)

Yukarıdaki satırlar, işçi sınıfının tamamının toplumsal iktidarı yerine, bir grup öncünün işçi sınıfı adına siyasal iktidar tekeli kurmasını meşru görüyor. Lenin'in "işçi sınıfı adına" parti diktatörlüğü teorisinin, Marks'ın "proletaryanın sınıf diktatörlüğü" teorisiyle hiçbir ilgisi yoktur.

Proletaryanın sınıf diktatörlüğü, proleter yığınların hep birlikte yönetim işlerine müdahil olarak devleti pratikte inkâr mücadelesini ilerletmesi demektir. Devleti inkâr mücadelesi ya da devletin yığınsal-pratik eleştirisi, aynı zamanda, devlet merkezli siyasetin ve devlet iktidarını ele geçirmeye odaklı hiyerarşik partilerin de pratik eleştirisini içermek durumundadır. Çünkü, devletin pratik eleştirisi, devlet odaklı hiyerarşik partiler eliyle ya da yukarıdaki siyasilerin idari kararlarıyla değil, fakat aşağıdaki muazzam kalabalıkların, o zamana kadar devletin tekelinde bulunan bütün güçleri fiilen geri alma mücadelesiyle gelişir.

Açıktır ki, geleceğin tahakkümsüz, hiyerarşisiz, devletsiz, komünal dünyası ile bugünün cinnet gerçekliği arasında uçurum vardır. Hiçbir ölümlünün zihninden bu uçurumun nasıl aşılacağına dair bir reçete ya da yol haritası fışkıracak değildir. Çünkü bu uçurumu aşacak olan köprüyü, ancak, muazzam

kalabalıkların eleştirel, devrimci, kurucu mücadele içinde kolektif yaratıcılık ve mutabakatlarla bulacağı çözümler dizisi inşa edebilir.

Devleti pratikte inkâr mücadelesinin, başka bir deyişle, devletin yığınsal-pratik eleştirisinin ilk belirgin örneği Paris Komünü'dür. 1871 Paris ayaklanması, yığınsal bir içgüdüyle, devleti pratikte inkâr etmenin yolunu bulup açmaya başlamıştır. Paris Komünü'nün su çatlağını bulur misali yarattığı pratik, devleti inkâr teorisinin köşe taşlarını döşemiştir.

Marks, Paris Komünü pratiği sayesinde, devlet ve toplumsal devrim üstüne aşağıdaki çok önemli belirlemeleri yapmıştır:

> "Komünal kuruluş, şimdiye kadar toplumun sırtından geçinen ve onun özgür hareketini engelleyen asalak devlet tarafından emilmiş bulunan bütün güçleri toplumsal gövdeye geri verecektir."(89)

> "Komün, İmparatorluğun, yani ... devlet iktidarının, merkezileşmiş yürütmenin sahici antiteziydi. ... Komün, devlet iktidarının şu veya bu biçimine, devlet iktidarının meşru, anayasal, cumhuriyetçi ya da emperyalist biçimine karşı girişilen bir devrim değildi. Komün, devletin kendisine karşı, toplumun böyle doğaüstü düşürülüşüne karşı bir devrimdi. Komün, halkın kendi toplumsal yaşamının kendisi için kendisi tarafından geri alınışıydı. Komün, devleti yönetici sınıfın bir fraksiyonundan öteki fraksiyonuna transfer edecek bir devrim değil, fakat bu iğrenç sınıf egemenliği aygıtını yıkacak bir devrimdi. Komün, sınıf egemenliğinin yürütmeci ve parlamenter biçimleri arasındaki cüce mücadelelerden biri değil, fakat bu her iki biçime karşı bir ayaklanmaydı. ... Komün, İkinci İmparatorluğun *(dev-*

letin –YZ) kesin olarak inkârı ve bundan ötürü de on dokuzuncu yüzyıl toplumsal devriminin *(sosyalist toplumsal devrimin –YZ)* başlayışıydı."[90]

Halk sınıfları içinde farklı eğilimlerin olması gayet doğaldır. Sosyalist toplumsal devrim, halk içindeki bütün eğilimlerin karşılıklı etkileşerek ortamı ve kendilerini dönüştürmesiyle ilerler. İşçilerin, mülksüzlerin, ezilenlerin yığınsal olarak toplumun gidişatına el koyması, ancak doğrudan demokrasiyi hayata geçiren çok çeşitli özyönetim organlarıyla, çok sesli, çok partili örgütlenmelerle mümkündür. "İşçi sınıfı adına" bir partinin devlet iktidarı zırhına bürünerek doğrudan demokrasiyi ezmesi, işçi sınıfının toplumsal iktidarının gelişemeden boğulması anlamına gelir. Bu durumda, işçi sınıfı iktidarsızlaştırılarak yönetilen konuma geri itilmiş olur.

1917 Ekim'inde Kışlık Saray baskınıyla devlet iktidarını ele geçiren Bolşevik parti, proletaryanın kazandığı toplumsal iktidar alanlarını adım adım daraltarak Blankici azınlık diktatörlüğüne yönelmiştir. 1921'deki Kronştadt ayaklanmasının bastırılması, tek parti diktatörlüğünün yerleşmesini hızlandırmıştır. İşçi sınıfının, halk yığınlarının yarattığı karşı-iktidar organları tamamen ortadan kaldırılmış, sendikalar işçiyi kontrol etme aygıtlarına dönüştürülmüş, grevler, gösteriler engellenmiş, farklı görüşlerin ifade ve örgütlenmesi yasaklanmıştır. Böylece, Rusya'da 1917 Şubat'ında başlayan halk devrimi boğulmuş ve devlet Sovyetler Birliği kılığında yeniden ayağa kaldırılmıştır.

Devlet arabasına binmek

Tarih 27 Mart 1922. Lenin on birinci parti kongresinde merkez komite raporunu okuyor. Bir yıl önce, üretim artsın diye Yeni Ekonomi Politika'ya geçilmiş. Ama Lenin'in raporuna göre, devlet yeni politikayı iyi uygulamamış:

> "Devlet bizim elimizde, fakat devlet bu geçen bir yıl boyunca Yeni Ekonomi Politika'yı istediğimiz gibi mi yürüttü? Hayır... Peki nasıl yürüttü? Aygıt, kendisini yönlendiren ele itaat etmeyi reddetti. Sanki sürücüsünün istediği yöne değil de başkasının istediği yöne giden bir araba gibiydi. Araba sanki gizemli, kanunsuz biri tarafından, allah bilir, belki bir vurguncu, belki bir özel kapitalist ya da her ikisi tarafından sürülüyordu. Öyle ya da böyle, mesele şu ki, araba, direksiyonda oturanın düşündüğü yöne değil de çoğu zaman tamamen farklı bir yöne gidiyor."(91)

Yukarıdaki satırlara sinmiş olan varsayımı şöyle süzebiliriz:

Devlet bir araçtır, tıpkı araba gibi bir araçtır. Önemli olan bu aracı hangi sınıfın kullanacağıdır. Direksiyonu hangi el kullanıyorsa, devlet arabası ona itaat eder. Devlet aygıtı eğer burjuvazinin elindeyse, burjuva devlettir, kötüdür! Eğer proletaryanın elindeyse, proleter devlettir, iyidir!

(Benzetmeyi şöyle de yapabiliriz: Devlet aygıtı bilgisayar hardware'ine benzer. Bilgisayara hangi programı, hangi software'i yüklerseniz onu uygular. Devlet bilgisayarı, ona yüklenen Yeni Ekonomi Politika programını uyguluyorsa, çalışıyordur, sağlamdır. Eğer uygulamıyorsa, cihazda arıza var demektir, onarmak gerekir!)

İkinci Enternasyonal zihniyeti, devleti, bir sınıfın öteki sınıf üzerindeki baskı aracıdır diye tanımlamakla yetinir. Devleti sadece belli işlevler gören bir araç olarak, yani bir şey olarak takdim eden bu sığ zihniyet, yukarıdaki gibi vahim çıkarsamalara yol verir.

Devlet, fikri hiyerarşi açısından, araç olmaktan önce insana aykırı bir toplumsal ilişkidir. Devlet, insana aykırı bir ilişki olması hasebiyle, mevcut tersine dönmüş dünyaya ait bir sapkınlıktır. Devlet sapkınlığı, insanları devlet fetişizmiyle büyüleyen yabancılaşmış faaliyetin bir yaratımıdır. Devlet kavramının öncelikle tespit edilmesi gereken fikri zemini budur.

Mevcut insana aykırı dünyada kendi içine çökmüş olan yalıtık bireyler, birbirleriyle doğrudan insan ilişkileri kuramazlar. Yalıtık bireyler birbirleriyle, ancak sahibi oldukları metalar aracılığıyla gayri insani ilişkiler kurarlar.

Örneğin para, genel plânda, yalıtık bireyler arasındaki insana aykırı toplumsal ilişki biçimlerinden biridir. Tek tek yalıtık bireyler plânında ise, para, geçim araçlarına ulaşmanın, başkasının emek ürünlerini satın almanın, toplumla bağ kurmanın, toplumsal güç sahibi olmanın aracı olarak görünür. Dahası, para, sermaye biçimini alınca, başkalarının artı-emeğine el koymanın aracı haline gelir.

Nasıl ki özel mülkiyet, meta, değer, para, pazar, ücretli emek, sermaye, yabancılaşmış faaliyet içinde çırpınagelmekte olan insanın kendi faaliyetiyle gayri insanileştirdiği toplumun organik unsurlarıdır, aynı şekilde, devlet de insanın kendi faali-

yetiyle yarattığı insana aykırı toplumun organik bir unsurudur.

Devletin topluma dışarıdan dayatıldığı iddiası, literal olarak, yani kelime anlamıyla anlaşılırsa akla zarardır. Devlet, sadece, topluma dışarıdan dayatılmış gibi görünür. Devlet, gerçekte, topluma dışarıdan dayatılmış değildir. Devlet, ille de bir benzetme yapılacaksa, daha ziyade, bir salyangozun kabuğu gibi ait olduğu organizmanın tamamlayıcı uzvu olarak anlaşılmalıdır.

Devlet, ilkel komünal topluluklardaki kendi kendini yönetmenin inkârı olarak doğmuştur. Komünlerin çözülmesiyle, toplumsal yönetim işlevi egemenlerin siyasal iktidarı olarak sapkınlaşmıştır. Devlet biçiminde sapkınlaşmış olan toplumsal yönetim işlevini topluma geri döndürerek sapkın halden kurtarmak için, böylece komünleri yeniden kurmak için inkârın inkâr edilmesi, yani devletin inkâr edilmesi gerekmektedir.

Dahası, devleti inkâr mücadelesi tek başına kaldığı sürece çok fazla ilerleyemez. Onun için, devleti inkâr mücadelesi, doğrudan üreticiler ile üretimin maddi koşullarının birliğinin inkârıyla ortaya çıkan bütün insana aykırı toplumsal ilişkileri inkâr mücadelesiyle iç içe yürümek durumundadır.

Devlet tarafından fethedilmek

Rapora geri dönelim. Lenin'in tespitine göre, "devlet bizim elimizde" olmakla birlikte, devlet "kendisini yönlendiren ele", yani bolşevik yöneticilere itaat etmemektedir. Devlet arabası "direksiyonda oturanın düşündüğü yöne" gitmemektedir.

Acaba neden? Raporun açıklaması şöyle:

> "Rusya proleter devletinin elindeki ekonomik güç komünizme geçişi sağlamaya yeterlidir. Öyleyse eksik olan nedir? Açıktır ki, eksik olan şey, idari işlevleri yerine getiren komünistler katmanındaki kültürdür.
>
> "Sorumlu mevkilerdeki 4700 komünistiyle Moskova'yı, bu muazzam bürokratik mekanizmayı, bu devasa yığını ele alıp sormalıyız: Kim kimi yönetiyor? Bu yığını komünistlerin yönettiğini söylemenin doğru olduğundan hiç de emin değilim. Doğrusu, komünistler yönetmiyorlar, yönetiliyorlar. Çocukken bize tarih dersinde öğrettiklerine benzer bir şey olmuştur burada: Bazen bir ulus öteki ulusu fetheder… Eğer fetheden ulus yendiği ulustan daha kültürlüyse, kendi kültürünü yendiği ulusa empoze eder. Fakat tersi durum varsa, yenilen ulus kendi kültürünü fetheden ulusa empoze eder. RSSFC'nin başkentinde olan da böyle bir şey değil mi? ... 4700 komünist yabancı bir kültürün etkisi altına girmedi mi? ... Yenilenlerin kültürü sefil ve aşağı da olsa, bizim sorumlu mevkilerdeki komünist idarecilerin kültüründen daha yüksektir. Çünkü bizim komünist idarecilerin idari yetenekleri eksiktir.
>
> "Hükümet dairelerinin başına atanan komünistler -ve bazen de bir kalkan olarak kullanmak üzere usta sabotajcılar tarafından bu mevkilere mahsus getirilen komünistler- çoğunlukla aldatılıyorlar."(92)

Lenin, yukarıdaki analizi yedi ay sonra şöyle geliştirecektir:

> "Eski devlet mekanizmasını devraldık ve bu bizim talihsizliğimiz oldu. Bu mekanizma sık sık bize karşı işlemektedir. 1917'de biz iktidarı ele geçirdikten sonra hükümet görevlileri

bize sabotaj yaptılar. Bu bizi çok korkuttu ve 'lütfen geri dönün' diye yalvardık. Hepsi geri geldi ama bu bizim talihsizliğimiz oldu. Şimdi kocaman bir memur ordumuz var ama o ordu üzerinde gerçek bir kontrol sağlayacak kadar eğitimli güçlerimiz yok.

"Pratikte, siyasal güç kullandığımız tepede mekanizma bir şekilde işliyor. Ancak aşağıda hükümet çalışanlarının keyfi kontrolü var ve bu gücü çoğunlukla bizim aldığımız tedbirleri boşa çıkaracak şekilde kullanıyorlar. Tepede ... birkaç bin, dışarıda *(devletin dışarısında –YZ)* ise birkaç on bin bizim kendi adamımız var. Gelgelelim, aşağıda Çar'dan ve burjuva toplumundan devraldığımız yüz binlerce eski memur var. Bunlar, kısmen bilerek kısmen bilmeyerek bize karşı çalışıyorlar. Bu meselenin bir günde halledilemeyeceği açıktır. Mekanizmayı iyileştirmek, yeniden biçimlendirmek ve yeni güçleri istihdam etmek için yıllarca sıkı çalışmak gerekecektir… Sovyet okulları ve İşçi Fakülteleri kurulmuş durumda. Birkaç yüz bin genç eğitim görüyor … Eğer çok telâşlı çalışmazsak, birkaç yıl içinde devlet aygıtımızı baştan aşağı onarabilecek geniş bir genç kadroya sahip olacağız."(93)

Şimdi alıntılardaki analizlerden çıkanları özetleyelim:

- Devlet aygıtı, devletin üst makamlarındaki komünist idarecilere itaat etmemektedir.

- Neden?

- Çünkü komünist idarecilerimizin idarecilik kültürü, yani idari yetenekleri eksiktir.

- Başka?

- Devletin alt kadrolarını dolduran eski rejimden kalma yüz binlerce memur, "kısmen bilerek kısmen bilmeyerek bize karşı çalışıyor".

- Çare?

- Eski rejimden kalma yüz binlerce memurun yerini almak üzere yeni kadrolar yetiştirmek gerekiyor. Böylece, "devlet aygıtımızı" (bilgisayarımızı!) "baştan aşağı onarabilecek geniş bir genç kadroya sahip olacağız".

Lenin yukarıda "bu bizim talihsizliğimiz oldu" derken acaba neyi kastediyor? Eski devlet mekanizmasını yıkmak yerine eski devlet mekanizmasını devralmış olmalarını mı, yoksa, eski devlet memurlarını göreve geri çağırmış olmalarını mı? Alıntıyı dikkatlice okuyunca anlaşılıyor ki, eski devlet mekanizmasını devralmış olmaktan ötürü bir pişmanlık emaresi yok. Çünkü Lenin'e göre devlet sadece bir araç. Önemli olan bu aracı hangi sınıfın kullanacağıdır.

Lenin'in "bu bizim talihsizliğimiz oldu" derken kastettiği, ellerinde yeterince yetişmiş eleman bulunmadığı için, devraldıkları devlet aygıtında "yüz binlerce eski memur"u istihdam etmek zorunda kalmış olmalarıdır. Burada, yönetim erkinin toplumsal gövdeden kopup devlet biçiminde sapkınca örgütlenişine karşı herhangi bir eleştiri yok. Devlet aygıtının tepeden inme, merkezi, bürokratik kuruluş ve işleyişine karşı bir itiraz yok, sadece devlet aygıtında istihdam edilen eskiden kalma memurlara itiraz var!

Sorun bu şekilde konunca, devlette personel değişikliği yaparak devletin sınıfsal karakterinin değiştirilebileceği, böylece "iyi" bir devlet tipi yaratılabileceği izlenimi doğuyor. Sorun devlet aygıtının tepesindeki "komünist idareciler"e itaat edecek memur istihdamına indirgenince, "çare" de kendiliğinden bulunmuş oluyor: "Sovyet okulları ve İşçi Fakülteleri"nde "birkaç

yüz bin genç eğitim görüyor". Birkaç yıl içinde yetişecek olan bu gençler eski memurların yerini alacaktır.

Lenin'in önerdiği bu "çare", aydınlanma akımının maarifçi zihniyetini ele verir: "İyi" bir toplum inşa etmek için önce aydınlanmış, erdemli kadrolar yetiştirmek, sonra bu kadrolar eliyle toplumu yukarıdan aşağıya dönüştürmek gerekir!

Yukarıdaki alıntının asıl önemi, "çare"yi gerekçelendirirken, sorunun gerçekte ne olduğunu açık etmesindedir:

"Eski devlet mekanizmasını devraldık ve bu bizim talihsizliğimiz oldu. ..."

Eski devlet mekanizmasını devralmak, istenmediği halde başa gelmiş olan bir talihsizlik değil, fakat bolşevik siyasete yön verenlerin 1917 Ekim'indeki bilinçli seçimidir.

Oysa Marks'a göre, her gerçek halk devriminin ilk koşulu, devleti paramparça etmeye girişmektir:

> "Benim *On Sekizinci Brumiyer*'in son bölümüne bakarsan göreceksin ki, bir dahaki Fransız devriminin bürokratik-askeri makineyi artık bir elden öteki ele transfer etmeye değil, fakat *paramparça etmeye* girişeceğini ilân ediyorum. Kıta'daki her gerçek halk devriminin ilk koşulu budur."(94)

1917 Şubat'ında patlayan devrim, gerçek bir halk hareketi olarak, doğrudan demokrasi organlarını geliştirme yoluyla devleti pratikte eleştirmeye, yani devleti paramparça etmeye girişmişti. 1917 Ekim'inde Kışlık Saray baskınıyla devlet iktidarını ele geçiren bolşevik siyaset ise, devletin pratik eleştirisini

geliştirmekte olan işçi kontrolü hareketini, devlet dışı otonom örgütlenmeleri, fabrika komitelerini ezmiş, sovyetleri işlevsizleştirmiş, doğrudan demokrasinin vazgeçilmezi olan çok sesliliği yasaklamıştır. Böylece, 1917 Şubat'ında başlayan devrim boğulmuş, devrimin darbelediği merkezi-bürokratik devlet bolşevik siyaset sayesinde yeniden ayağa kaldırılmış ve tek parti diktatörlüğü kurulmuştur.

Lenin, 27 Mart 1922 tarihli merkez komite raporunda şöyle diyordu:

> "Tarihin en büyük buluşu yapılmış, proleter tipte bir devlet yaratılmıştır."(95)

"Proleter tipte devlet yaratılmıştır" iddiasında bulunan raporun proleter tipte devletten anladığı, tek farkı "komünist idareciler"e itaat etmek olan bilindik merkezi-bürokratik devlet aygıtıdır.

Lenin, iktidar dizginlerinin elinden kaydığı ömrünün son demlerinde ise, sadece dokuz ay önce "proleter tipte" dediği devletin gerçekte ne olduğunu şöyle itiraf etmiştir:

> "Birleşik bir aygıtın gerekli olduğu söyleniyor. Bu pişkinlik nereden geliyor? Bu pişkinlik, günlüğümün daha önceki bölümlerinden birinde parmak basmış olduğum gibi, Çarlık'tan devralıp biraz da Sovyet yağına buladığımız o aynı Rus *(devlet –YZ)* aygıtından gelmiyor mu?
>
> "…Kendimizin diye adlandırdığımız bu aygıt *(Rus devleti – YZ)*, aslında, hâlâ bize oldukça yabancıdır. Bu aygıt bir burjuva ve Çarlık karışımıdır."(96)

Bolşevik parti, 1917 Ekim'inde sosyalist devrim yapıyoruz diye devlet iktidarını, dolayısıyla devleti devraldı. Bolşevik parti, devlet iktidarını ele geçirdikten sonra, devraldığı devlet tarafından zehirlenme sürecine girdi ve devletin devrimi boğmasına alet oldu. Yirminci yüzyıldaki "reel sosyalizm" trajedisi, devleti devralmanın objektif sonucunun devlet tarafından fethedilmek olduğunu kanıtladı.

Tarih muamması

Şimdiye kadarki tarih, insana yabancılaşmış faaliyetin yarattığı tarihtir. Yabancılaşmış faaliyet mistik sisler içinde olduğu için gerçek niteliğini açık etmez. Olaylar şifrelidir, olayların görünümleri gerçekte ne olduklarını göstermez. Onun için tarih açıklanmaya, yorumlanmaya muhtaçtır.

Tarihin yorumu, bir doğa olayının sırrını başarılı bir deneyle çözüp işi orada bitirmeye benzemez. Yabancılaşmış faaliyeti inkâr etmenin maddi koşulları geliştikçe, bu temelde bütün dünyada mücadele birikimleri zenginleştikçe, yabancılaşmış faaliyetten kurtuluşun teorisi de gelişir. Böylece, yabancılaşmış faaliyetin şifrelerini çözmenin maddi ve zihinsel koşulları geliştikçe, geçmişte yaşananlar gerçeğe daha yakın yorumlanır. Bu anlamda tarih, ileriye doğru yaratılır, geriye doğru yorumlanır. Geriye doğru yorumlama, mücadelenin bugünkü ulaştığı yüksek tepeden geriye doğru bakmanın avantajından yararlanır.

Resmi ideolojiler kurulu düzeni haklı göstermek için kotarılır. Resmi tarih yazımı da geçmişe yönelik sistematik efsane

üretimi yaparak resmi ideolojiyi besler. Ancak tarihin ilerleyişi öylesine zihin açıcıdır ki, toplumsal süreçler gelişerek mantıksal sonuçlarını ortaya çıkardıkça, resmi tarih anlatıları çökmeye, geçmiş mücadelelerin şifreleri birer birer çözülmeye başlar.

1917 Şubat'ında Petrograd ayaklanmasıyla Çarlık rejiminin devrilişi, Bolşevik partinin Ekim'de devleti ele geçirmesinden sonra devrimin yavaş yavaş boğuluşu, böylece "reel sosyalizm"in tarih sahnesine çıkışı, uzun yıllar süren sosyalizm illüzyonuyla halkların kandırılışı ve en sonunda o illüzyonun da yıkılışı, bütün dünya mülksüzlerinin kurtuluş mücadelesine muazzam tecrübe kazandırmıştır.

Sovyetler Birliği'ndeki tek parti rejimi, kendi meşruiyetini, sosyalist toplumu kurduğu iddiasına dayandırmıştır. Gerçeği çarpıtan bu iddianın, 1917'de ayağa kalkan yığınların göz kamaştırıcı hareketliliğine duyulan hayranlığı sömürdüğü açıktır. Kuşkusuz bunun basireti bağlayıcı bir etkisi olmuştur. Dahası, Sovyetler Birliği'nin gerçek niteliği üstüne sol içindeki farklı görüşlerin iktidar araçları kullanılarak ezilmesi, zihinleri rejimden yana şartlamıştır. Bunların yanı sıra, Sovyetler Birliği'nde sosyalist toplumun kurulduğu propagandasının etkili olmasında, geçen yüzyıl solundaki teorik kavrayış yetersizliği önemli bir rol oynamıştır.

Bundan yüzyıl önceki dünyanın yaklaşık üçte ikisi kapitalizmle yeterince tanışmamıştı. Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu, kendi içine kapanık ulusal-yerel topluluklar halinde yaşıyordu. Çarlık Rusya'sı, makine teknolojisine yeni yeni geçmekte olan köylü ağırlıklı bir toplumdu. Bugünkü

bilgi yoğun teknolojiler o zamanın ufkuna girmiyordu. Sosyalist toplumu kurmak için, önce onun üstünde yükselebileceği nitelikte üretici güçlerin yaratılacağı, bütün dünyanın sınıf mücadeleleriyle dönüştürüleceği uzun ve zahmetli bir tarihsel geçiş döneminin yaşanması gerektiği idrak edilememişti. Özetle, geçen yüzyıldaki dünya, Marks'ın özgürlükçü mesajını yeterince algılayabilecek maddi olgunluk düzeyine henüz ulaşabilmiş değildi.

1917 Ekim'inde Rusya'da devleti ele geçiren zihniyet, sosyalizme geçişi, ekonomiyi devlet mülkiyeti altında merkezileştirmenin örgütsel sorunlarının çözüleceği ve bu değişikliklere karşı çıkan toplumsal güçlerin ezilip yokedileceği kısa bir takvimsel dönem olarak algıladı. Bu sığlıktan ötürü, 1936'da kabul edilen Sovyetler Birliği Anayasası sosyalist topluma geçilmiş olduğunu resmen ilân edebildi!

Stalin'in şahsında mevzilenen parti ve devlet bürokrasisi, 1929'da kırda azgınca bir kolektifleştirme saldırısına girişti. Devlet terörüyle kırdan sanayie nüfus ve kaynak aktarıldı. On yıldan az bir zaman aralığına sıkıştırılan bu yığınsal dönüşüm, yarattığı toplumsal trajediler açısından, on sekizinci yüzyıl İngiltere'sindeki komünal toprakların köylüye kapatılması terörüne rahmet okuttu. Uygulamaları meşrulaştırıcı dehşetli devrimci söylemler kimseyi aldatmasın, yapılan düpedüz ilkel sermaye birikimi idi.

Gerçekte uygulanan siyaset, tarihsel olarak gecikmiş sanayileşmeyi her türlü devlet araçlarına başvurarak hızlandırma siyaseti idi. Ülkedeki bütün üretici güçler devletin merkezi kontrolü altına alındı. Sermayenin devrevi hareketindeki para-

sermaye ve meta-sermaye momentleri baskılandı, böylece kaynaklar üretken-sermaye momentine aktarıldı.

Makine teknolojisine, hidrokarbon enerjisi kullanımına ve endüstriyel emeğe dayalı üretici güçler düzeyi, sermayenin gerçek egemenliğini kurmasını sağlayan üretici güçler düzeyidir. Bu üretici güçler temelinde sanayileşme atılımını gerçekleştiren "reel sosyalizm", sosyalizm söylemi altında, aslında, sermayenin gerçek egemenliğini kuran bir kalkınma yolu izlemiştir.

Tarihsel hareketin eleştirel teorisi

Komünal insanlığa geçiş, mevcut insana aykırı dünyanın yığınsal-pratik eleştirisi içinde insanın kendisini dâr'a çekeceği, kendisiyle ve geçmişiyle hesaplaşacağı, binlerce yılın zihinlerde biriktirdiği parçalı, fantastik, mistik bilinç formlarıyla boğuşacağı, insanı parçalayan işbölümünün, özel mülkiyetin, metaın, değerin, paranın, ücretli emeğin, sermayenin, sınıfların, devletlerin ortadan kaldırılacağı, halkların içine hapsoldukları pratikleri aşarak evrensel insanlık pratiğine yükseleceği, cinslerin birbirleriyle sahici uyum kuracağı, insan ile doğa birliğinin sağlanacağı uzun bir devrimci dönüşümler döneminin tamamlanmasıyla mümkündür.

Bu devasa dönüşümün izleyeceği yolun ve ortaya çıkaracağı komünal dünyanın nasıl bir şey olacağını öngörmek hiçbir ölümlünün iktidarında değildir. Çünkü hem kurtuluşa giden yol hem de kurtuluşun kendisi, bütün dünya mülksüzlerinin ortak ve dinamik yaratım süreçleri içinde inşa edilecektir.

Marks, dünyaya nizam vermeye kalkışan bir keramet sahibi gibi, kurtuluş mücadelesinin yol haritasını ve gelecekteki komünal insanlığın mimari projesini hazırlamış değildir. Marks, insanlığı kurtuluşa götürecek pozitif bir bilim geliştirmiş olduğunu, dolayısıyla mücadelenin kendini uydurması gereken bir doktrin sunduğunu asla iddia etmemiştir. Marks'ın bütün yaptığı, şimdiki tersine dönmüş dünyanın eleştirisinden hareketle, komünal dünyanın genel teorik belirlemelerini yapmak olmuştur:

> "Dünyanın karşısına doktriner bir ilkeyle çıkıp 'doğru budur, önünde diz çökün' demiyoruz. Dünyanın kendi ilkelerinden hareketle dünya için yeni ilkeler geliştiriyoruz. Dünyaya dönüp 'savaşımlarınızı kesin, aptalcadır, biz size mücadelenin doğru sloganını vereceğiz' demiyoruz. Biz sadece dünyaya gerçekte ne için mücadele ettiğini gösteriyoruz. Ve bilinç dünyanın istemese de kazanmak zorunda olduğu bir şeydir."(97)

Mülksüzler, yabancılaşmış faaliyeti onaylayan pozitif güzergâh içinde ömür tüketirken kendiliğinden kurtuluş bilincine erecek değildir. Mülksüzler, kurtuluş bilincini, yabancılaşmış faaliyetin kendi pozitif güzergâhı içinde sürüklenirken değil, fakat yabancılaşmış faaliyeti inkâr mücadeleleriyle açtıkları negatif güzergâh içinde kazanırlar.

Marks, mevcut tersine dönmüş dünyayı tekrar tersine döndürerek düzeltmeye çalışan, yani mevcut pozitif gerçekliğin bakış açısına göre negatif gerçekliği inşa etmeye yönelen eleştirel, devrimci, kurucu mücadelenin teorisini yapmıştır. Marks, teorisini, "*kurtuluşun maddi koşullarını* bizzat üretmekte olan hareketin eleştirel bilgisinden" üretmiştir:

> "*(Felsefenin Sefaleti'nde –YZ)* ... Proudhon'un ve ütopyacıların, tarihsel hareketin, yani *kurtuluşun maddi koşullarını* bizzat üretmekte olan hareketin eleştirel bilgisinden bilim çıkarmak yerine, 'toplumsal sorunun çözümü' için *a priori* bir formül bulunmasını sağlayacak sözümona bir 'bilim' peşinde nasıl koşturduklarını ... gösterdim."(98)

Kurtuluşun önceden beri varolagelen bir bilgisi yoktur. Böyle bir bilgi bir yerlerde keşfedilmeyi bekliyor değildir. Hiçbir "bilinç götürücü"ye böyle bir "kutsal bilgi" vahiy gibi inmiş ya da inecek değildir. Marks, yüksek bilgilere erdiklerini vehmeden seçkinlerin, zihinlerinde devinen teorileri sıradan insanların uyması gereken kutsal mesajlarmış gibi ilân etmelerini şöyle alaya almıştır:

> "İnsanlar tarafından şimdiye kadar edinilmiş üretici güçler ile insanların bu üretici güçlere artık tekabül etmeyen toplumsal ilişkileri arasındaki çelişkiden doğan büyük tarihsel hareketin yerine, farklı uluslar ve her ulusun içindeki farklı sınıflar arasında hazırlanmakta olan korkunç savaşlar yerine, bu çatışmaları çözebilecek tek şey olan yığınların pratik ve şiddetli eylemi yerine, bu engin, uzun ve karmaşık hareket yerine, Mösyö Proudhon kendi kafasındaki saçma devinmeyi koyuyor. Demek ki tarihi yapanlar âlim adamlardır, tanrının gizli düşüncelerini nasıl aşıracaklarını bilenlerdir. Sıradan insanların yapacakları şey, onların ilân ettikleri kutsal doğruları uygulamaktan ibarettir."(99)

Kurtuluş mücadelesine ışık tutan teori yine mücadelenin kendi içinden çıkar. Kurtuluş mücadelesi kendi kendini açımlamaya devam ettiğine göre, kurtuluşun teorisi henüz tamamlanmış değildir. Eleştirel, devrimci, kurucu mücadele

kurtuluşun kendisini yaratmadıkça, kurtuluşun teorisi tamamlanmış olmaz.

Teori onu yaratan pratiğe çapayla bağlıdır. Teori henüz ortaya çıkmamış geleceğin nasıl bir şey olacağını yazma iktidarında değildir. Geleceğin yazılması işi, teorinin değil, fakat geleceği maddeten yaratarak "yazacak" olan pratiğin işidir. Komünal gelecek, kendi kendini kurtarıcı mücadelesiyle sahici insanlığı adım adım yaratacak olan işçi sınıfının, mülksüzlerin, ezilenlerin, yani insanlığı inkâr edilenlerin ortak eseri olacaktır.

Parti "özne"-işçi sınıfı "nesne"

İkinci Enternasyonal, "toplumu, biri diğerinden üstün olmak üzere iki parça" halinde tasavvur etti. Bir yanda düşünen özne, yani devrimci teoriyle donanmış parti vardı, öte yanda ise üstünde düşünülen nesne, yani bilisiz yığınlar vardı. İşçiler, içinde bulundukları köreltici koşullar yüzünden kendi başlarına devrimci bilince ulaşamazlardı. O halde, kutsal bilgiyle şereflendirilmiş olan "eğiticiler", işçilere dışarıdan bilinç götürmeliydiler.

Oysa Marks'a göre, devrimci bilincin kaynağı devrimci pratikti ve bizzat "eğiticiler"in kendileri de yığınların devrimci pratiği içinde eğitilip dönüşmeye muhtaçtılar:

> "3. Koşulların ve eğitimin değiştirilmesine dair materyalist öğreti, *(Feuerbach materyalizmi –YZ)* koşulların insanlar tarafından değiştirildiğini ve bizzat eğiticinin de eğitilmeye muhtaç olduğunu unutur. Bundan ötürü bu öğreti, toplumu, biri diğerinden üstün olmak üzere iki parçaya bölmek zorunda kalır.

> "Koşulların değiştirilmesi ile insan faaliyetinin değiştirilmesi ya da kendi kendini değiştirmenin örtüşmesi, ancak *devrimci pratik* olarak kavranabilir ve akla uygun olarak anlaşılabilir."(100)

İkinci Enternasyonal zihniyeti, tersine dönmüş dünyanın zihinsel yansıması olan felsefeye karşı Marks'ın yukarıda getirdiği eleştiriyi kavrayamadı. Bu yüzden, yabancılaşmış faaliyeti karakterize eden teori ile pratik ayrılığını, özne ile nesne düalizmini aşamadı. İşçi sınıfına "bilimsel doğrular"a göre yoğurulup yeniden biçimlendirilecek nesne muamelesi yaptı.

Lenin, *Ne Yapmalı*'da, İkinci Enternasyonal'in "bilinç dışarıdan götürülür" tezini işledi. Lenin, kitapta, "şu son derece doğru ve önemli sözlerini aktaracağız" diyerek Kautski'den aşağıdaki alıntıyı verdi:

> "... Şüphesiz ki, bir doktrin olarak sosyalizmin kökleri, tıpkı proletaryanın sınıf mücadelesinin kökleri gibi, modern ekonomik ilişkilerdedir. Sosyalizm, proletaryanın sınıf mücadelesi gibi, kapitalizmin yığınlarda yarattığı yoksulluk ve sefalete karşı mücadeleden doğar. Ama sosyalizm ve sınıf mücadelesi, biri ötekisinden değil, fakat yan yana yükselir. Her biri farklı koşullar altında yükselir. Modern sosyalist bilinç, ancak derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselebilir. Gerçekten de modern ekonomi bilimi, en az mesela modern teknoloji kadar sosyalist üretim için bir koşuldur. Ve proletarya, ne kadar isterse istesin, ne modern ekonomi bilimini ne de modern teknolojiyi yaratabilir. Bunların her ikisi de modern toplumsal süreçten yükselir. Bilimin taşıyıcısı proletarya değil, *burjuva aydın tabakadır* (italikler K. K.'nin). Modern sosyalizm, bu tabakanın bireysel üyelerinin zihinlerinde oluşmuştur. O bireysel üyeler, modern sosyalizmi entelektüel olarak daha gelişmiş

> proleterlere iletmişler, onlar da koşulların elverdiği yerlerde proleter sınıf mücadelesine sunmuşlardır. Demek ki, sosyalist bilinç proleter sınıf mücadelesine dışarıdan sunulan bir şeydir, proleter sınıf mücadelesinin içinden kendiliğinden yükselen bir şey değildir."[101]

Kautski'nin söylediği ve Lenin'in de benimsediğine göre,

1. Sosyalizm bir doktrindir.

2. Sosyalizm proletaryanın sınıf mücadelesinden yükselmez, her ikisi de yan yana yükselir.

3. "Modern sosyalist bilinç, ancak derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselebilir."

4. Modern sosyalizm burjuva aydınların zihinlerinde oluşmuştur.

5. "Sosyalist bilinç proleter sınıf mücadelesine dışarıdan sunulan bir şeydir, proleter sınıf mücadelesinin içinden kendiliğinden yükselen bir şey değildir."

Lenin, sosyalizm teorisinin burjuva aydınların zihninde doğduğu iddiasını kendi sözleriyle şöyle ifade eder:

> "İşçiler arasında sosyal-demokrat bilincin *olamayacağını* söyledik. Bu bilinç onlara dışarıdan getirilmeliydi. Bütün ülkelerin tarihi göstermektedir ki, işçi sınıfı, sırf kendi çabasıyla sadece sendika bilincini, yani sendikalar içerisinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti gerekli iş yasalarını çıkarmaya zorlamanın vb. gerekli olduğu inancını

> geliştirebilir. Oysa sosyalizm teorisi, mülk sahibi sınıfların eğitimli temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen felsefi, tarihsel ve ekonomik teorilerden doğmuştur. Modern bilimsel sosyalizmin kurucuları Marks ve Engels, toplumsal konumları itibarıyla burjuva aydın tabakasına mensupturlar."(102)

Yukarıdaki "sosyalizm teorisi" ve "modern bilimsel sosyalizm" ifadeleriyle Marks'ın teorisinin kastedildiği anlaşılıyor. Alıntıya göre Marks'ın teorisi, burjuva aydınların geliştirdiği "felsefi, tarihsel ve ekonomik teorilerden" doğmuştur. Lenin aynı iddiayı, 1913'de yazdığı "Marksizmin üç kaynağı ve üç bileşeni" başlıklı makalesinde de ileri sürmüştür. Oysa Marks'ın teorisi, mevcut akıl dışı dünyayı akla uygunmuş gibi gösteren "felsefi, tarihsel ve ekonomik teorilerden" doğmuş değildir. Marks, tam tersine, akıl dışı dünyayı zihinde yeniden üreten bu teorilerin *eleştirisini* yapmıştır.

Marks'ın getirdiği teorinin bilim olarak yorumlanışı, zımnen, bu "bilim"i bilenler ile bilmeyenler arasına bir ayrım çizgisi çeker. Bilenler, yani kutsal bilginin sahipleri kurtarıcılık misyonuyla şereflenmişlerdir. Bilmeyenler, yani kurtarılmayı bekleyen sıradan işçiler ise kendi başlarına ancak sendikal bilince erişebilirler. Onun için "bilimsel sosyalizm"e ermiş olan kurtarıcılar, işçi sınıfına dışarıdan bilinç götürmeli ve onlara kurtulmak için ne yapmaları gerektiğini öğretmelidir! İşçiler de "bilim"le silahlanmış olan kurtarıcılara itaat etmelidir!

İnsanlara yukarıdaki ulu bir iradeye kendini teslim etmeyi öğütleyen ideolojik sürek çok eskilere dayanır. On birinci yüzyıl Fars soylularından Keykâvus, *Kabusnâme*'de şöyle der:

Sen nakışsın ve ol nakkaştır
Sen biliksin ve ol bilicidir

"Reel sosyalizm"in servis ettiği takma akıl, işçi sınıfına nesne muamelesi yapma sapkınlığını şöyle sloganlaştırmıştır: "Devrimin öznel faktörü partidir!"

"Devrimin öznel faktörü partidir" ile kastedilen, politbüro partisidir. Bu slogan, yığınların öznesi olduğu yığınsal devrimci pratik yerine, toplum mühendisi partinin öznesi olduğu ve yığınları katılmaya çağırdığı dar siyasal eylemi koyar.

Oysa, proleter devrimler, kendilerini kendi eylemlerinin kolektif öznesi kılan muazzam kalabalıkların eseridir. Partiler, devrimci örgütler, yığınların eleştirel, devrimci, kurucu mücadelesi içinde an be an kendilerini dönüştürebildikleri ölçüde toplumsal devrimin kolektif öznesinin bileşenleri haline gelebilirler.

"Haydi ne marifetin varsa göster"

Tarih boyunca kurtuluşu arayan mücadeleler çeşitli düşünce akımları doğurmuştur. Her düşünce akımı, kendi meşrebince, mücadelenin en doğru ifadesi olduğu iddiasındadır. Bütün mücadele teorileri, anarşist teoriler, Marksist teoriler, doğruluk iddialarını en sonunda pratikte kanıtlamak durumundadırlar.

Teori, mücadeleye dışsal kaldığı sürece doğruluğunu pratikte kanıtlama şansı bulamaz. Pratikle buluşamayan teori, pra-

tiğin yaratacağı yeni olgular temelinde kendini geliştirme, böylece dönüştürücü pratiğe ışık tutma şansından mahrum kalır. Aynı şekilde, tarihsel hareketin eleştirel teorisiyle buluşamayan pratik mücadele de verimsiz olur.

Devrimci teori, işçilerin, mülksüzlerin, ezilenlerin, insanlığı inkâr edilenlerin mücadelesi içinde yeniden üretilemediği sürece, o teorinin bir doktrin olarak katılaşma tehlikesi hep olacaktır. Eğer teori pratikten kopmuş, donmuş, canlılığını yitirmiş hale düşürülürse, o teorinin herhangi bir ütopik sosyalist teoriden farkı kalmaz.

Eleştirel, devrimci, kurucu mücadele bütün dünya mülksüzlerini kapsayarak dünya-tarihsel boyuta yükselinceye kadar, proletaryanın bir dizi kalkışması olacaktır. Her bir kalkışma, bir yandan geçmişteki mücadelelerin kazanımlarından yararlanırken, bir yandan da geçmişin teori ve pratiğindeki yetersizlikleri eleştirerek kendi teori ve pratiğini geliştirecektir. Mücadelenin derinleşerek "bütün geri dönüşlerin imkânsız olduğu" koşulları yaratmasıyla, mülksüz yığınların komünal insanlığı kurma iradesi dünya-tarihsel momenti belirleyici kudrete erişecektir:

> "Proletarya devrimleri durmadan kendilerini eleştirirler, kendi akışlarını sürekli kesintiye uğratırlar, daha önce yapılmış gibi görünene yeni baştan başlamak üzere geri dönerler, ilk girişimlerindeki yetersizlik, zayıflık ve zavallılıkla insafsızca alay ederler, hasımlarını sanki yeniden güç toplayıp daha büyük bir güçle karşılarına çıksın diye yere sererler, kendi amaçlarının sonsuz muazzamlığı karşısında zaman zaman irkilip geri çekilirler, ta ki bütün geri dönüşlerin imkânsız olduğu bir durum yaratılıncaya ve bizzat koşullar ba-

ğırıncaya kadar:

"Hic Rhodus, hic salta!"*(103)

* Burası Rodos, haydi atla! Esop'un bir fabl'ından Latinceye geçen bir deyiş. Hikâyeye göre, Rodos adasında yaşayan bir atlet, vaktiyle bir yarışmada en uzun atlamayı yaptığını ve inanmayana şahit gösterebileceğini söylüyormuş. Adamın biri atlete mealen şöyle demiş: Bizi inandırmak için tanık getirmene gerek yok, burası Rodos, haydi atla! İşte meydan, haydi ne marifetin varsa göster!

Dipnotlar

1) V. İ. Lenin, "On Birinci Parti Kongresine Rapor", 27 Mart 1922, *TE*, İng., c. 33, s. 301.
2) V. İ. Lenin, "Milliyetler ya da 'Özerkleştirme' Sorunu", 30 Aralık 1922, M. V. tarafından yazıya geçirilmiştir, *TE*, İng., c. 36, s. 605-606.
3) K. Marks, "Gotha Programının Eleştirisi", 1875, *MESE*, İng., c. 3, s. 26.
4) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 479.
5) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 461.
6) K. Marks, F. Engels, "Alman İdeolojisi", 1845-1846, *MESE*, İng., c. 1, s. 41.
7) K. Marks, "Bakunin'in Devlet ve Anarşi Kitabı Üstüne", 1874, *Seçme Yazılar*, çev. David McLellan, İng., s. 561.
8) K. Marks, "Fransa'da İç Savaş", Birinci Taslak, 1871, *Seçme Yazılar*, çev. David McLellan, İng., s. 557.
9) K. Marks, "Fransa'da İç Savaş", 1871, *MESE*, İng., c. 2, s. 224.
10) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 492.
11) V. İ. Lenin, "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine Tartışmanın Özeti", Ekim 1916, *TE*, İng., c. 22, s. 323.
12) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 474-475.
13) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, TE, İng., c. 25, s. 475-476.
14) K. Marks, "Gotha Programının Eleştirisi", 1875, *MESE*, İng., c. 3, s. 16.
15) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 472.
16) K. Marks, Kapital, İng., c. 2, s. 362.
17) Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Programı, künyesiz yayın, 1961, s.87, http://t-k-p.net/ yayinlar/kitaplar/sbkp %20 1961 %20 program.pdf

18) K. Marks, "Gotha Programının Eleştirisi", 1875, *MESE*, İng., c. 3, s. 28.
19) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 472.
20) V. İ. Lenin, "Rusya'daki Siyasi Partiler ve Proletaryanın Görevleri", 23-27 Nisan 1917, *TE*, İng., c. 24, s. 104.
21) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos-Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 472.
22) Karl Kautski, "Rus Devriminin Muhtemel Gelişme Yolu", Nisan 1917, İng., Weekly Worker, 14 Ocak 2010.
23) V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", Ağustos - Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 478-479.
24) K. Marks, *1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları*, İng., s. 78.
25) K. Marks, *1844 Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları*, İng., s. 95.
26) K. Marks, "Felsefenin Sefaleti", 1847, *METE*, İng., c. 6, s. 184.
27) K. Marks, "Ücret, Fiyat, Kâr", 1865, *MESE*, İng., c. 2, s. 75-76.
28) Rudolf Hilferding, Finans Kapital, http://www.marxists. org/archive/hilferding/1910/finkap/ch25.htm
29) V. İ. Lenin, "Yaklaşan Felâket", 10-14 Eylül 1917, *TE*, İng., c. 25, s. 362-363.
30) V. İ. Lenin, "Bolşevikler Devlet İktidarını Elde Tutabilirler mi?", 1 Ekim 1917, *TE*, İng., c. 26, s. 106.
31) L. Troçki, *Rus Devriminin Tarihi*, İng., c. 1, s. 74-75.
32) Aktaran: Marcel Liebman, *Lenin'in Zamanında Leninizm*, İng., s. 118.
33) Aktaran: Marcel Liebman, *Rus İhtilâli*, çev. Samih Tiryakioğlu, s. 127.
34) Aktaran: Marcel Liebman, *Rus İhtilâli*, çev. Samih Tiryakioğlu, s. 137.
35) Aktaran: Marc Ferro, *Bolşevik Devrimi*, İng., s. 2.
36) Aktaran: Marc Ferro, *Bolşevik Devrimi*, İng., s. 118.
37) Aktaran: Tony Cliff, *Kuşatılmış Devrim*, s. 118.
38) Aktaran: Carmen Sirianni, *İşçi Kontrolü ve Sosyalist Demokrasi*, İng., s. 26.
39) Aktaran: Tony Cliff, Lenin 2, "Lenin and Workers' Control", http://www.marxists.org/archive/cliff/works/1976/lenin2/ch12.htm)

40) Aktaran: Carmen Sirianni, *İşçi Kontrolü ve Sosyalist Demokrasi*, İng., s. 50.
41) Aktaran: Carmen Sirianni, *İşçi Kontrolü ve Sosyalist Demokrasi*, İng., s. 55.
42) Sergei Mstislavski, "Five Days which Transformed Russia", 1923, http://www.struggle.ws/rbr/freerev.html
43) K. Marks, "Ücret, Fiyat, Kâr", 1865, *MESE*, İng., c. 2, s. 76.
44) L. Troçki, "Alman Proletaryasının Hayati Sorunları", 1932, http://www.marxists.org/archive/trotsky/germany/1932-ger/next03.htm#s14
45) K. Marks, F. Engels, "Alman İdeolojisi", 1845-1846, *MESE*, İng., c. 1, s. 36.
46) K. Marks, *Grundrisse*, 1857-1858, çev. Martin Nicolaus, İng., s. 162.
47) Aktaran: G. P. Maksimov, "Syndicalists in the Russian Revolution", http://libcom.org/library/syndicalists-in-russian-revolution-maximov
48) V. İ. Lenin, "İşçi Kontrolü Üstüne Taslak Düzenlemeler", 26 ya da 27 Ekim 1917, *TE*, İng., c. 26, s. 264-265.
49) Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers' Control, http://libcom.org/library/bolsheviks-workers-control-solidarity-1917
50) Marc Ferro, *Bolşevik Devrimi*, İng., s. 175.
51) Aktaran: E. H. Carr, *Bolşevik Devrimi*, İng., c. 2, s. 71.
52) Aktaran: Carmen Sirianni, *İşçi Kontrolü ve Sosyalist Demokrasi*, İng., s. 99.
53) Carmen Sirianni, *İşçi Kontrolü ve Sosyalist Demokrasi*, İng., s. 101.
54) Aktaran: Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers' Control, http://libcom.org/library/bolsheviks-workers-control-solidarity-1918
55) ibid
56) ibid
57) Carmen Sirianni, *İşçi Kontrolü ve Sosyalist Demokrasi*, İng., s. 125.
58) Aktaran: Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers' Control, http://libcom.org/library/bolsheviks-workers-control-solidarity-1918

59) Aktaran: E. H. Carr, *Bolşevik Devrimi*, İng., c. 2, s. 106.)
60) E. H. Carr, *Bolşevik Devrimi*, İng., c. 2, s. 79.
61) Aktaran: Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers' Control, http://libcom.org/library/bolsheviks-workers-control-solidarity-1918
62) ibid
63) V. İ. Lenin, "Üçüncü Rusya Sovyetler Kongresi", 11 Ocak 1918, *TE*, İng., c. 26, s. 468.
64) V. İ. Lenin, "Rusya'daki Siyasi Partiler ve Proletaryanın Görevleri", 23-27 Nisan 1917, *TE*, İng., c. 24, s. 104.
65) V. İ. Lenin, "Sekizinci Parti Kongresi'ne Merkez Komite Raporu", 18 Mart 1919, *TE*, İng., c. 29, s. 154-155.
66) V. İ. Lenin, "Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri Üstüne Altı Tez", 30 Nisan-3 Mayıs 1918, *TE*, İng., c. 27, s. 316.
67) L. Troçki, "Alman Proletaryasının Hayati Sorunları", 1932, http://www.marxists.org/archive/trotsky/germany/1932-ger/next03.htm#s14
68) Aktaran: D. R. Shearer, Aleksey Gastev, Russian Modernism and the Proletarian Cultural Tradition, s. 71-73., http://etd.ohiolink.edu/send -pdf.cgi/Shearer%20David%20Randall.pdf?acc_num=osu1145455042
69) Aktaran: S. N. Prokopoviç, SSCB'nin Ekonomik Tarihi, Fr., s. 270.
70) V. İ. Lenin, "Ağır Çalıştırmanın 'Bilimsel' Sistemi", 13 Mart 1913, *TE*, İng., c. 18, s. 594-595.
71) D. R. Shearer, "Aleksey Gastev, Russian Modernizm and the Proletarian Cultural Tradition", s. 20., http://etd.ohiolink.edu/send-pdf.cgi/Shearer%20David%20Randall.pdf?acc_num=osu1145455042
72) V. İ. Lenin, "Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri", Mart-Nisan 1918, *TE*, İng., c. 27, s. 258-259.
73) The 'Left' Communists' Theses on the Current Situation, http://libcom.org/library/theses-left-communists-russia-1918
74) Aktaran: Carmen Sirianni, *İşçi Kontrolü ve Sosyalist Demokrasi*, İng., s. 143.

75) Nikolay Osinski, *"Sosyalizmin İnşası Üstüne"*, http://libcom.org/library/construction-socialism-nikolai-osinsky-valerian-v-obolensky
76) V. İ. Lenin, "Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri Üstüne Altı Tez", 30 Nisan-3 Mayıs 1918, TE, İng., c. 27, s. 316.
77) Aktaran: Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers' Control, http://libcom.org/library/bolsheviks-workers-control-solidarity-1919
78) Aktaran: Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers' Control, http://libcom.org/library/bolsheviks-workers-control-solidarity-1918
79) K. Marks, *Kapital*, İng., *c. 3*, s. 791.
80) K. Marks, *Grundrisse*, 1857-1858, çev. Martin Nicolaus, İng., s. 164.
81) K. Marks, "Ahlâk Dersi Verici Eleştiri ve Eleştirisel Ahlâk", 11 Kasım 1847, *METE*, İng., c. 6, s. 312.
82) K. Marks, "Fransa'da İç Savaş", İkinci Taslak, 1871, http://www.marxists.org/archive/marx/works/1871/civil-war-france/drafts/ch02.htm#D2s1
83) K. Marks, "Yahudi Sorunu Üstüne", 1843, *Seçme Yazılar*, çev. David McLellan, İng., s. 57.
84) F. Engels, "Blankici Komün Mültecilerinin Programı", 1874, *MESE*, İng. c. 2, s. 381.
85) K. Marks, "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri", 1850, *MESE*, İng., c. 1, s. 282.
86) K. Marks, "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri", 1850, *MESE*, İng., c. 1, s. 282.
87) V. İ. Lenin, "Birinci Rusya Eğitim ve Sosyalist Kültür İşçileri Kongresi'ne Konuşma", 31 Temmuz 1919, *TE*, İng., c. 29, s. 535.
88) V. İ. Lenin, "Kolçak'a Karşı Kazanılan Zafer Münasebetiyle İşçi ve Köylülere Mektup", 24 Ağustos 1919, *TE*, İng., c. 29, s. 559.
89) K. Marks, "Fransa'da İç Savaş", 1871, *MESE*, İng., c. 2, s. 222.
90) K. Marks, "Fransa'da İç Savaş", Birinci Taslak, 1871, Seçme Yazılar, çev. David McLellan, İng., s. 553-554.
91) V. İ. Lenin, "On Birinci Parti Kongresine Rapor", 27 Mart 1922, *TE*, İng., *c. 33*, s. 279.

92) V. İ. Lenin, "On Birinci Parti Kongresine Rapor", 27 Mart 1922, *TE*, İng., *c. 33*, s. 288.
93) V. İ. Lenin, "Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresine Rapor", 13 Kasım 1922, *TE*, İng., c. 33, s. 428-429.
94) K. Marks, "L. Kugelmann'a Mektup", 12 Nisan 1871, *Seçme Yazışmalar*, İng., s. 247.
95) V. İ. Lenin, "On Birinci Parti Kongresine Rapor", 27 Mart 1922, *TE*, İng., c. 33, s. 301.
96) V. İ. Lenin, "Milliyetler ya da 'Özerkleştirme' Sorunu", 30 Aralık 1922, M. V. tarafından yazıya geçirilmiştir, *TE*, İng., c. 36, s. 605-606.
97) K. Marks, "Arnold Ruge'ye Mektup", Eylül 1843, *Seçme Yazılar*, çev. David McLellan, İng., s. 37.
98) K. Marks, "Proudhon Üstüne", 24 Ocak 1865, *MESE*, İng., c. 2, s. 27.
99) K. Marks, "P. V. Annenkov'a Mektup", 28 Aralık 1846, *MESE*, İng., c. 1, s. 525.
100) K. Marks, "Feuerbach Üzerine Tezler", 1845, *Alman İdeolojisi*, haz. C. J. Arthur, İng., s. 121.
101) V. İ. Lenin, "Ne Yapmalı", 1901-1902, *TE*, İng., c. 5, s. 383-384.
102) V. İ. Lenin, "Ne Yapmalı", 1901-1902, *TE*, İng., c. 5, s. 375.
103) K. Marks, "Lui Bonapart'ın On Sekizinci Brumiyer'i", 1851-1852, *MESE*, İng., c. 1, s. 401.

Kaynakça

Aufheben, Decadence: The Theory of Decline or the Decline of Theory, http://libcom.org/library/decadence-aufheben-2

Aufheben, What was the USSR, http://libcom.org/library/what-was-the-ussr-aufheben-1

Cyril Smith, Marx at the Millennium, http://www.marxists.org/reference/archive

Cyril Smith, Freedom, Subjectivity and Lenin's Philosophy, http://libcom.org/library

Cyril Smith, Karl Marx and the Future of the Human, Lexington Books, 2005

David Adam, Karl Marx & the State, http://libcom.org/library/karl-marx-state

Mike Rooke, From the Revolution Against Philosophy to the Revolution Against Capital, http://commonsensejournal.org.uk/files/2010/08/CommonSense24.pdf

Maurice Brinton, The Bolsheviks and Workers' Control, http://libcom.org/library/bolsheviks-workers-control-solidarity-1917

Paresh Chattopadhyay, Worlds Apart: Socialism in Marx and in Early Bolshevism, http://libcom.org/library/socialism-marx-early-bolshevism-chattopadhyay

Paresh Chattopadhyay, On Some Aspects of the Dialectic of Labour in the Critique of Political Economy, http://libcom.org/library/on-some-aspects-of-the-dialectic-of-labour-chattopadhyay

Peter Rachleff, Soviets and Factory Committees in the Russian Revolution, http://libcom.org/library/soviets-factory-committees-russian-revolution-peter-rachleff

Werner Bonefeld, The Capitalist State: Illusion and Critique, http://libcom.org/library/capitalist-state-illusion-critique-werner-bonefeld

Dizin

A

A. Lozovski 84
ABD 62, 63
Ağır Silahlar İdaresi 93
Aleksandr Kerenski 73
Aleksey Gastev 105
Aleksiyev 73
Alman Sosyal Demokrat Parti 61
Almanya 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65
Askeri Devrimci Komite 79, 80

B

belediye mülkiyeti 45, 47
1961 programı 44
Birinci Enternasyonal 131
Bolşevik parti 72, 84, 91, 120, 133, 135, 144
Bolşevik partideki sol kanat 116
Brandler'ciler
burjuva hak 28, 29, 35, 36
burjuva hukuk 26, 28, 29, 34, 36, 41, 125
burjuvazisiz burjuva devleti 26, 27, 35, 37, 41

Ç-D-E

Çarlık 10, 11, 69, 71, 93, 109, 113, 114, 143, 144, 145, 146
Çeka 120
Çiperoviç 91
Dalin 78
Devlet Bankası 67, 68
devlet mülkiyeti 21, 44, 45, 46, 47, 49, 146
Devlet ve Devrim 11, 14, 15, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54
devletli sosyalizm 11, 24, 25, 46, 92
Duma 71, 72
ekonomik devrim 37, 46, 47
Engels 131, 155

F-G

Finans kapital 61, 63, 64
François-Noël Babeuf 131
Fransa 59, 131, 132
Frederick Taylor 106
genç Marks-olgun Marks 9
George Orwell 54
Glavkhim 93
Glavkozh 93
Guşkov 73

H-İ

Halk Komiserleri Konseyi 80, 84, 94, 97
İkinci Enternasyonal 12, 13, 17, 21, 22, 24, 26, 27, 46, 47, 55, 57, 63, 64, 65, 66, 83, 92, 96, 137
İkinci Nikola 72
İngiltere 58, 59, 61, 62, 63, 146

K-L
kapitalizmden komünizme geçiş 12
kapitalizmden sosyalizme geçiş 12
Kautski 22, 48, 153, 154
Kayurov 70, 71
Kerenski 73, 80, 85
Keykâvus 155
Kışlık Saray 79, 80, 84, 135, 143
Kızıl Muhafızlar 79
komünal üretici 51
Komünistler Ligi 131
kooperatif mülkiyet 47
Kornilov 79
korporatif 92
Kronştadt 71, 75, 135
Kuzey Amerika 59
Lenin 10, 24, 25, 26, 45, 65, 79, 80, 86, 87, 92, 94, 95, 97, 98, 112, 113, 115, 133, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 153, 154, 155
Louis-Auguste Blanqui 131

M-N
Maiski 131
Maksimov 90
maşinofaktür 58, 59
Mikhail Tomski 113
Milyukov 72
Moskova 94, 139
Naumov 78
Neva 79
Nikolay Osinski 117

O-P
ortak mülkiyet 37, 39, 46, 47
Paris Komünü 7, 21, 23, 24, 134
Penza 75
Perkin 120
Petrograd 70, 71, 72, 73, 77, 79, 89, 90, 145
Prens Goliçin 71
Prens Lvov 72
Proletarya diktatörlüğü 14, 23, 50, 118
Proudhon 52, 150, 151
Putilov 70, 77

R
Radek 121
Rasmeko 93
Reel sosyalizm 11, 48, 54, 100, 103, 115, 116, 144, 145, 147, 156
Riyazanov 91
Rodziyanko 72
Roma 30
Rudolf Hilferding 61
Rusya 73, 74, 79, 80, 87, 88, 89, 92, 94, 98, 105, 111, 116, 120, 135, 139, 146
Rusya Metal İşçileri Sendikası 105

S

Schmidt 76
Sergei Mstislavski 80
Skobolev 78
Sovyetler Birliği 9, 10, 42, 44, 115, 135, 145, 146
Sovyetler Birliği Komünist Partisi 42

T-U

Tauride sarayı 72
Taylor sistemi 113, 114
Taylorizm 8, 105, 106,
Troçki 79, 100, 102, 103
Tsentrotekstil 93
Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü 70

V-Y-Z

Vıborg 70, 79
Yalıtık birey 50, 128
Yeni Ekonomi Politika 136
Zinovyev 91